

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Л.І. Пригара, Я.В. Ступник

**ЮРИДИЧНА
ТЕХНІКА АКТІВ
ПРАВОНАСТОСУВАННЯ**

Монографія

Ужгород - 2013

УДК 347.961.4
ББК 67.310
П – 75

Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету
Ужгородського національного університету

Рецензенти:

Бисага Ю.М. – доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України.

Бедь В.В. – доктор юридичних наук, професор.

Авторський колектив:

Пригара Л.І.
*Кандидат юридичних наук, суддя господарського
суду Закарпатської області*

Ступник Я.В.
*Кандидат юридичних наук, доцент кафедри
господарського права юридичного факультету УжНУ*

Пригара Л.І., Ступник Я.В.

П – 75 Юридична техніка актів правозастосування: монографія / Л.І.
Пригара, Я.В. Ступник – Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А. Е.,
2013. – 158 с.

ISBN 978-966-2668-28-5

Монографія присвячена комплексному дослідженню теоретико-правових і практико-прикладних аспектів юридичної техніки актів правозастосування, як самостійного інституту, який характеризується особливостями структури, положення в системі правил і прийомів юридичної техніки правових актів. Аналізуються наукові підходи сучасних авторів щодо юридико-технічних аспектів конструювання актів правозастосування, конкретизовано поняття «юридична техніка», уточнено визначення понять «акт правозастосування», «юридичний термін», «розпорядчий акт», «процесуальний акт». На підставі проведеного дослідження встановлено особливості юридичної техніки розпорядчих та процесуальних актів, а також обґрунтовано ряд рекомендацій щодо вдосконалення практики їх розробки й прийняття.

Для науковців, практичних працівників, викладачів, аспірантів, студентів, широкого кола читачів, які цікавляться проблемами юридичної техніки.

УДК 347.961.4
ББК 67.310

ISBN 978-966-2668-28-5

© Пригара Л.І., Ступник Я.В., 2013
© Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ПРИРОДА АКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	7
1.1. Юридична техніка як теоретико - правова категорія: поняття, ознаки та структура.....	7
1.2. Акти правозастосування в системі правових актів: ознаки, особливості та різновиди	30
1.3. Юридико-технічні особливості актів правозастосування: сутність та значення	48
Розділ 2. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА АКТІВ ПРАВОЗАСТОСУ- ВАННЯ: ПРАКТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ	66
2.1. Зміст та структура актів правозастосування: юридико-технічні основи.....	66
2.2. Композиційна побудова актів правозастосування	85
Розділ 3. ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗПОРЯДЧИХ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТІВ	102
3.1. Особливості юридичної техніки розпорядчих актів	102
3.2. Особливості юридичної техніки процесуальних актів	119
ВИСНОВКИ	137
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	145

ВСТУП

В умовах інтенсифікації розвитку державотворчих та правотворчих процесів в Україні, що обумовлено як внутрішніми факторами становлення правової держави, громадянського суспільства та оновлення законодавчої бази, так і зовнішніми, змістом яких є поширення загальних процесів міжнародної інтеграції, уніфікації та гармонізації правового регулювання тощо, наукові дослідження проблем реалізації та застосування права як засобів результативної дії правових норм набувають особливої актуальності та практичної витребуваності. Вказане вимагає як вдосконалення самих інститутів правореалізації та правозастосування, так і вироблення засобів забезпечення високого рівня якості та наукової розробленості інституту юридичної техніки актів правозастосування та їх різновидів, що має:

- теоретичний аспект, який обумовлює необхідність вивчення феноменологічних та методологічних засад юридичної техніки, характеристики її різновидів, в тому числі і на рівні юридичної техніки актів правозастосування;
- практичний аспект, котрий визначає необхідність вироблення єдиних уніфікованих правил, прийомів та засобів юридико-технічної будови актів правозастосування.

Наукове дослідження вказаних аспектів юридичної техніки забезпечить наукову основу правозастосування та її відповідність, з одного боку, вимогам правових норм, що реалізуються й визначають процес правозастосування, а з іншого - гарантуватиме обумовленість правозастосування об'єктивними потребами суспільства.

Інститут юридичної техніки має тривалу історію свого наукового дослідження, що характеризується значною сукупністю досить різновекторних поглядів науковців на проблему сутності, природи, змісту й різновидів вказаного явища. Різноманітним аспектам юридичної техніки присвятили свої роботи такі відомі правознавці як Н. Д. Абдуллаєв, С. С. Алексєєв, С. О. Боголюбов, Л. М. Бойко, І. Л. Брауде, М. О. Голодний, Б. В. Дрейшев, В. П. Казимирчук, Д. А. Керімов, Д. А. Ковачев, Г. В. Ко-міанський, В. В. Максимов, А. Нашиц, А. С. Піголкін, С. В. Поленіна, Ю. Д. Рудкін, В. М. Сирих, Ю. О. Тихомиров, Р. О. Халфіна, Ю. С. Шемшученко. Однак варто зауважити, що більшість робіт названих науковців досліджують

інститут юридичної техніки як загальне явище, не виокремлюючи особливостей окремих різновидів юридичної техніки, в тому числі і юридичної техніки актів правозастосування. Окрім того, наукові дослідження вказаних правознавців висвітлювали або суто теоретичні основи юридичної техніки, або надавали комплекс інформаційного матеріалу, що мав суто практико-прикладний характер, переважно в сфері правотворчості.

В юридичній літературі деякими вченими інститут юридичної техніки розглядався в межах дослідження специфіки нормативно-правових актів. Серед таких правознавців можна назвати Н. Є. Андріанова, А. В. Грищенко, О. О. Максурова, Н. Г. Мішина, О. В. Мицкевича, С. В. Поленіну, Ю. О. Тихомирова. Але тематика їхніх робіт стосувалася юридико-технічного змісту нормативно-правових актів та особливостей їхньої форми й внутрішньої будови. Тим самим, особливості юридичної техніки актів правозастосування визначалися в рамках загальної тематики досліджень без конкретизації особливостей юридичної техніки актів правозастосування та їхніх різновидів.

Варто зазначити, що окремі юридичні джерела, які присвячені проблемам дослідження правореалізації та правозастосування, містять ряд висновків, що переважно мають епізодичний характер, стосовно особливостей форми та змісту цих актів. Так, роботи Н. В. Вітрука, І. Я. Дюрягіна, О. Р. Михайленка, К. Р. Мурсалімова, О. В. Попова, В. М. Савицького, Ю. Г. Ткаченка, З. Я. Тураєвої, О. В. Фандалюка, поряд із науковою характеристикою змісту процесу правозастосування, розглядають особливості форми актів правозастосування, їхнього статусу й специфіки прийняття. Однак роботи вказаних правознавців не повністю розкривають особливості юридико-технічної будови актів правозастосування, а також специфіку процесу втілення правил юридичної техніки у змісті документів.

Сучасна вітчизняна юридична література також характеризується відсутністю комплексних наукових досліджень проблем юридичної техніки актів правозастосування. Окремі роботи таких учених, як І. О. Биля, Ж. О. Дзейко, О. Л. Копиленка, С. Л. Лисенкова, С. П. Кравченка, О. Р. Михайленка, О. Г. Мурашина, О. В. Фандалюка, які, розглядаючи проблематику правотворчості, правозастосування та юридичної техніки, надають певну інформацію щодо юридико-технічної будови таких актів, особливо щодо їхньої форми та структури. Однак комплексного наукового дослідження пробле-

матики юридико-технічної будови актів правозастосування на монографічному рівні не було проведено.

Починаючи з першої половини 90-х років XX століття спостерігається поступове підвищення інтересу до вивчення проблематики юридичної техніки, взагалі, та практики розробки проектів юридичних документів - зокрема. Перш за все, це викликано необхідністю оперативного оновлення нормативно-правової бази держави та форм реалізації права. На наш погляд, основною специфікою наукових досліджень цього періоду є те, що вони обумовлені проблемами розвитку законодавчої бази та недосконалою практикою правореалізації, що вплинуло на їх винятково прикладний характер, що націлений на надання інформаційного матеріалу стосовно організації процесу розробки проектів юридичних документів і вироблення системи універсальних правил юридичної техніки.

На нашу думку, сучасна практика правореалізації й правозастосування, а також епізодичний характер наукового вивчення теоретико-методологічних засад правозастосування, актуалізують питання комплексного дослідження інституту юридичної техніки, як явища, яке має свою специфіку не лише в рамках правотворчості, а і у галузі правозастосування, що має стати загальнотеоретичним фундаментом для вдосконалення практики правозастосування.

РОЗДІЛ I

ПРИРОДА АКТИВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

1.1. Юридична техніка як теоретико-правова категорія: поняття, ознаки та структура.

Системність законодавчої бази, що націлена на регулювання суспільних відносини, визначає необхідність аналізу тих правил, засобів, способів та прийомів юридичної техніки, що зумовлюють і забезпечують її якісне формування та подальший вплив на розвиток суспільства. Саме юридична техніка надає змогу забезпечити системність, структурну та змістовну грамотність і єдність як актив правотворчості та тлумачення норм права, так і актив правозастосування, що націлені на індивідуалізацію регулюючого впливу правових норм щодо конкретної життєвої ситуації та щодо конкретних суб'єктів. На нашу думку, юридична техніка, її наукова розробка та впровадження в практику забезпечують одноманітність, якість та взаємодію юридичних документів, які в сукупності і складають систему законодавства, систему актив правозастосування, систему актив тлумачення норм права.

Варто зазначити про те, що інститут юридичної техніки в наукових джерелах, як правило, розглядається в контексті правотворчості в якості одного із її елементів або засобів, що використовуються відповідними суб'єктами. Вона являє собою систему правил, способів, засобів і прийомів підготовки найбільш досконалих за формою та структурою проектів нормативно-правових актив, які забезпечують максимально повну і точну відповідність форми нормативних приписів їх змісту, а також доступність і простоту нормативного матеріалу. До них належать вимоги щодо форми акту, зміни або відміни прийнятого акту, оформлення нової редакції документу, а також формальних реквізитів, специфіки мови викладення правових приписів, визначення термінів та спеціальних засобів забезпечення норм.

Створення логічної і стабільної системи правових актив, яка б відповідала за своїм змістом тенденціям суспільного розвитку, є однією з найважливіших юридичних передумов втілення державної політики у суспільне і державне життя.

В аспекті цих положень набуває значної актуальності дослідження питань, пов'язаних з практикою і теорією нормотворення, зокрема з формуванням системи знань про юридичну техніку.

Водночас, слід відзначити, що інститут юридичної техніки посідає важливе місце в межах правотворчого процесу та правозастосування, маючи принципове значення, змістом якого є спрямованість на удосконалення правотворчої діяльності та практики правозастосування, націленість на покращення якості законодавчої бази в цілому та системи активів правозастосування, зокрема.

Питання юридико-технічного оформлення правових актів, в тому числі і активів правозастосування, на нашу думку, виникають з моменту появи самих актів, що потребувало їх адекватного документального оформлення з метою досягнення максимального соціального ефекту, який визначався автором самого документу. Вказане підтверджується тим, що результативність правового впливу на життєдіяльність суспільства залежить не лише від змістової грамотності норми, але і від якості її оформлення у вигляді правового акту. На проблемах значення юридико-технічного оформлення правових документів акцентували увагу ще античні мислителі, які у своїх роботах наголошували на тому, що одним із завдань закону є недопущення колізій між положеннями законодавчих актів [151, с. 203], а сам закон має бути змістовно досконалим з метою уникнення в подальшому постійних змін, що вносяться до діючих нормативно-правових документів [151, с. 205].

За часів епохи просвітництва зароджуються уявлення про те, що вироблення законів повинно підпорядковуватись певній системі правил, яких слід неухильно дотримуватись, особливо тих, котрі торкаються лаконічного викладення положень закону, простоти побудови речень, однозначності розуміння термінів тощо [151, с. 209-210].

Відомий французький філософ Ш-Л. Монтеск'є один із перших в своїх роботах звернув увагу на ті негативні наслідки, що можуть виникати в результаті порушення юридико-технічних правил побудови правових актів, а саме: поява недіючих законів, колізійних та незрозумілих положень [151, с. 653]. В свою чергу іншими філософами було охарактеризовано ряд правил техніки створення законодавчих актів щодо змістового і структурного оформлення документу та обґрунтовано прямопропорційну залежність між юридико-технічною якістю законодавчих актів та їх впливом на регулювання суспільних відносин [151, с. 218].

На нашу думку, значення та зміст юридичної техніки побудови правових актів, що обґрунтовувались мислителями та філософами минулого, зберігають свою актуальність на сьогодні та становлять основу для подальшого розвитку наукових досліджень та практики юридико-технічного оформлення правових актів, в тому числі і актів правозастосування.

Питання сутності і змісту юридичної техніки, як загального інституту, що визначає порядок створення правових актів в цілому знайшли своє висвітлення і в роботах науковців XIX-XX століття. У вказаних роботах інститут юридичної техніки визначався як:

- певне мистецтво застосування права [145, с. 247-248];
- формальний аналіз права [113, с. 112];
- інститут, що характеризує техніку відповідного галузевого закону (конституційного, кримінального, цивільного тощо) [182, с. 58-59; 66, с. 142-143].

Враховуючи вказане, можливо підсумувати, що підвищення наукового “інтересу” до питання вивчення інституту юридичної техніки обумовлюється активністю правотворчого процесу тих часів. В роботах вказаних вчених інститут юридичної техніки пов’язується із певним інтелектуальним знаряддям, що надає змогу трансформувати право у життєдіяльність суспільства через створення правового акту, що має, переважно, форму закону.

Особлива активізація наукових досліджень різноманітних питань юридичної техніки в цілому пов’язана із періодом так званої “другої радянської кодифікації”(60-70 роки XX століття) [164, с. 183-185], коли виникає потреба в оновленні застарілих нормативно-правових, в тому числі кодифікаційних, актів як союзного, так і республіканського значення. Оновлення законодавчої бази потребує адекватного наукового переосмислення правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки з метою їх оновлення та практичної реалізації при створенні нових законодавчих актів. Роботи І. Л. Брауде, М. О. Голодного, Д. А. Керімова, А. С. Піголкіна, Д. А. Ковачева, А. Нашиц, П. І. Стучки, Ц. А. Ямпольської та інших були присвячені проблемам правотворчості, нормопроекування, питанням культури правотворчої діяльності та окремим аспектам інституту юридичної техніки.

В роботах вказаних науковців обґрунтовуються перші комплексні уявлення про зміст і значення юридичної (законодавчої) техніки для розробки правових актів, обґрунтовуються вимоги рекомен-

даційного та обов'язкового характеру, що висуваються до змісту і форми правових актів, та визначається проблематика розвитку законодавчої бази у випадку недотримання вимог юридичної (законодавчої) техніки. В сучасних літературних джерелах проводиться аналіз поглядів вказаних вчених на проблему юридичної (законодавчої техніки) та звертається увага на те, що вказані погляди :

ототожнюють поняття юридичної, правотворчої та законодавчої техніки та мають інструментальне розуміння її сутності [41, с. 27-28];

мають загально-прикладний характер та надають окремі рекомендації нормопроектувальникам, правотворцям та суб'єктам правової експертизи щодо визначення відповідності вимогам юридичної техніки як проектів нормативно-правових актів, так і діючих юридичних документів, що входять до складу законодавчої бази держави. Однак, ці роботи стали основою для подальшого розвитку наукових досліджень проблематики юридичної техніки як цілісного інституту, що націлений на удосконалення нормопроекування, а також якості змісту і структури проектів документів [39, с. 149-150];

переважно обґрунтовують “звужене” розуміння поняття “юридична техніка”, коли остання зводиться до законодавчої техніки, під якою розуміють сукупність прийомів, правил, методів підготовки нормативних актів [131, с. 72];

мають обмежене поширення, що визначається лише “присутністю юридичної техніки виключно в законодавчій сфері права” [98, с. 16-17].

Цілком погоджуючись із вказаною характеристикою поглядів на проблематику юридичної техніки, що сформувалися в юридичній літературі 60-70-х років ХХ століття, можливо відзначити, що інститут юридичної техніки на сьогодні потребує свого наукового переосмислення, в тому числі і в контексті вузькопрофільного наукового дослідження інституту юридичної техніки не лише як засобу юридико-технічного формування нормативно-правових актів, але і як інституту, що знаходить свій прояв у розробці та прийнятті актів правозастосування.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття зумовлює необхідність переосмислення феноменологічних, методологічних та практичних основ юридичної техніки, що, на нашу думку, обумовлено необхідністю оновлення законодавчої бази, особливо в умовах розбудови державності та правової системи держав, що утворилися на постра-

дянському просторі, в тому числі і в Україні. На вказаній проблемі неодноразово наголошувалося в літературі, пов'язуючи її із:

- зростанням ролі і значення юридичної техніки, переходом до широкого розуміння юридичної техніки та відсутністю системи категорій для позначення юридичної техніки [98, с. 9-10];
- відсутністю усталеного розуміння поняття, природи та сутності техніки розробки правових актів; недостатнім рівнем втіленості науково обґрунтованих правил, прийомів техніки побудови правових актів в практику їх застосування [40, с. 171-172; с. 178];
- відсутністю праць, спеціально присвячених розробці поняття юридичної техніки, або навіть більш-менш єдиної позиції вчених щодо цього питання [176., с. 37; 193, с. 645-646].

В сучасній вітчизняній юридичній літературі спостерігається підвищення інтересу до інституту юридичної техніки, що відображається у збільшенні кількості відповідних наукових робіт. Проте, незважаючи на збільшення кількості наукових монографічних та дисертаційних робіт, що досліджують інститут юридичної техніки, питання юридичної техніки актів правозастосування переважно залишилися поза увагою науковців. Можливо зазначити, що окремі роботи таких учених, як І. О. Биля, Ж. О. Дзейко, О. Л. Копиленко, С. Л. Лисенков, С. П. Кравченко, О. Р. Михайленко, О. Г. Мурашин, О. В. Фандалюк, розглядаючи проблематику правотворчості, правозастосування та юридичної техніки, надають певну інформацію щодо юридико-технічної будови актів правозастосування, особливо щодо їхньої форми та структури. Однак, комплексного наукового дослідження проблематики юридико-технічної будови актів правозастосування як на дисертаційному рівні, так і на монографічному, проведено не було .

На нашу думку, незважаючи на високий рівень наукової дослідженості інститутів:

- юридичної [24, с. 505-506; 100, с. 326; 185, с. 8-9];
- правотворчої [12, с. 3-4; 20, с. 18; 42, с. 18; 100, с. 309-310; 123, с. 305];
- законодавчої [19, с. 4-5; 61, с. 38; 69, с. 180; 149, с. 263];
- кодифікаційної [115, с. 104-105; 168, с. 102-103] техніки, в юридичній літературі відсутні єдині концептуальні погляди щодо поняття юридичної техніки як складної категорії, елементом якої є юридична техніка актів правозастосування.

Враховуючи тривалу історію наукового вивчення юридичної техніки як загального інституту, так і в якості окремих її різновидів (в тому числі і юридичної техніки активів правозастосування), на нашу думку, методологічну основу даної монографії будуть становити наукові погляди, концептуальні ідеї, світоглядні позиції щодо сутнісних та значеннєвих аспектів таких інститутів як: юридична техніка, правозастосування, акти правозастосування, які сформовані в літературних юридичних джерелах, а також практика створення активів правозастосування.

Вказане підтверджується і думкою вчених про те, що техніка побудови правових активів та її дослідження повинно ґрунтуватися на досягненнях науки, а саме: теорії права та галузевих юридичних наук, а також на здобутках філософії та соціології права, історико-правових наук, логіки, правової лінгвістики та інших суспільних наук. У той же час, юридична наука засновується на практиці застосування правил і засобів юридико-технічного характеру, що вимагає відповідного наукового опрацювання [40, с. 178], оскільки юридична техніка – це єдність наукового і практичного (власне технічного) елементів [176, с. 35], що може називатися самостійною наукою [127, с. 25].

Таким чином, з огляду на складність та багатоаспектність інституту юридичної техніки, в цьому підрозділі монографії доцільно дослідити юридичну техніку як теоретико-правову категорію, що пов'язується із необхідністю:

- проаналізувати підходи до розуміння поняття юридичної техніки, що сформувались у юридичній літературі;
- обґрунтувати авторське визначення поняття юридичної техніки та виокремити характерні риси вказаного явища;
- встановити роль і місце інституту юридичної техніки у межах правотворчої діяльності та правозастосування ;
- з'ясувати та охарактеризувати структуру інституту юридичної техніки.

Інститут юридичної техніки має складний багатовекторний характер, що обумовлює на сьогодні:

- по перше, відсутність єдиного концептуального підходу до визначення його поняття та сутності;
- по-друге, наявність дискусійних поглядів щодо феноменологічних та методологічних аспектів юридичної техніки;
- по-третє, необхідність встановлення його сутності, структури, місця та значення для розбудови системи правових активів та державності.

З огляду на вказане, доцільно розпочати аналіз вказаних аспектів юридичної техніки з аналізу поглядів на проблему розуміння поняття юридичної техніки, що сформувалися в літературних джерелах.

В енциклопедичних джерелах міститься інформація щодо розуміння таких понять як “техніка” та “юридична техніка”, а саме поняття “техніка” походить від грецького “*techne*” - мистецтво, майстерність. Воно вживається в багатьох значеннях - майстерність, вміння, знання, мистецтво, досвід, прийоми роботи, висока кваліфікація, артистизм [141, с. 1329]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає слово “техніка” як сукупність прийомів, навичок, що застосовуються у певній діяльності, певному ремеслі [23, с. 1244].

В Українському радянському енциклопедичному словнику слово “техніка” (від грец. *вправний, досвідчений, мистецтво, майстерність*) характеризується як сукупність засобів людської діяльності, створених для здійснення процесу матеріального виробництва і задоволення невиробничих потреб суспільства. Поняття “техніка” вживають також для характеристики сукупності навичок і прийомів, що їх застосовують у якійсь певній справі [165, с. 383].

Новий економічний та юридичний словник визначають поняття “техніка” як сукупність засобів людської діяльності, які створені для здійснення процесів виробництва і обслуговування невиробничих потреб суспільства; сукупність навичок і прийомів в якому-небудь різновиді діяльності [104, с. 904].

Великий юридичний енциклопедичний словник характеризує техніку як сукупність технічних засобів виробничо-економічної діяльності, призначених для підвищення продуктивності праці і якості продукції; сукупність навичок і прийомів діяльності [17, с. 635]. Філософський енциклопедичний словник вживає поняття “техніка” (від грец. *techne* - мистецтво, майстерність) в якості сукупності засобів людської діяльності, націленої на зміну чого-небудь відповідно до людських потреб та бажань [174, с. 453].

Окрім того, юридична техніка визначається також як сукупність правил, засобів і прийомів розробки, оформлення і систематизації нормативних актів з метою їх зрозумілості та ефективності дії [18, с. 1321]. Міжнародна поліцейська енциклопедія визначає юридичну техніку як сукупність принципів, правил, методів, засобів та прийомів, що використовуються для якісного написання та оформлення текстів нормативних актів [93, с. 1090].

У Російській юридичній енциклопедії юридична техніка характеризується як сукупність принципів, правил, методів, засобів та прийомів, які використовуються для якісного написання і оформлення (проектів) текстів нормативних актів [133, с. 1099]. Юридичний енциклопедичний словник визначає юридичну техніку як сукупний зв'язок визначених прийомів, які застосовуються як при розробці змісту та структури правових приписів держави, так і при їх реалізації [17, с. 444].

Юридичні монографічні джерела також надають етимологічні розуміння значення слів “техніка” та “юридична техніка”. Так, Р. Лукич розглядає слово “техніка” у трьох наступних значеннях:

- а) як практичну діяльність людей, їх активний вплив на оточуючий світ, що характеризується як досягнення певної мети шляхом практичної діяльності, а за значенням наближене до поняття “метод”, який розуміється як процедура здійснення мети;
- б) як сукупність рекомендацій стосовно найефективнішого способу здійснення певної дії. У вказаному розумінні значення слова “техніка” наближається до поняття методології як науки про методи, оскільки вона надає рекомендації щодо виконання тих або інших дій;
- в) як мистецтво вчинення певних дій [79, с. 204].

З огляду на те, що терміном “техніка” можуть позначатися різні за своєю природою і призначенням явища, пропонується використовувати узагальнююче поняття техніки у праві, яким охоплюються:

техніка в матеріальному значенні, як сукупність певних матеріальних засобів, що використовуються суб'єктами в процесі наукової, освітньої та практичної юридичної діяльності;

техніка діловодства, змістом якої є певна сукупність засобів документування й організації роботи з документами в процесі здійснення юридичної діяльності. Техніка діловодства перетинається з юридичною, оскільки стосується юридичних аспектів оформлення документів. Водночас вона має самостійне значення, коли йдеться про суто зовнішнє технічне оформлення документів, яке не впливає з їх юридичних якостей;

- техніка зібрання та аналізу інформації;
- юридична техніка.

На нашу думку, поняття “техніка” можливо визначити як практичну діяльність або як рекомендації щодо найбільш доцільних спо-

собів здійснення цієї діяльності, або як мистецтво виконання цієї діяльності, або як сукупність засобів практичної діяльності.

Визначення поняття та характеристика сутності юридичної техніки належать до найдискусійніших у вітчизняній правовій науці. У наукових працях в основному мова йде про юридичну техніку як сукупність правил, засобів, способів і прийомів розробки, оформлення і систематизації всіх нормативних актів. Об'єктом юридичної техніки є текст нормативного документа, у відношенні якого законодавець докладає відповідних інтелектуальних зусиль [10, с. 78].

У більшості випадків спостерігається інструментальний підхід до визначення поняття юридичної техніки, відповідно до якого юридична техніка як технічний прийом у сфері правотворчості і правозастосування. Юридична техніка має не лише прикладну, а і фундаментальну цінність у правовій сфері, що пояснюється в першу чергу, значенням юридичних категорій, конструкцій, термінології, що використовується у правотворчості та трансформуються в сферу правозастосування.

Інститут юридичної техніки, його структура та значення викликають в останній час підвищений інтерес з боку вчених-правознавців. Вказаному інституту присвячуються монографічні дослідження, розділи книг та наукові статті [158, с. 45-57]; різноманітні аспекти юридичної техніки стають предметом обговорення на наукових конференціях та семінарах. Інтерес до інституту юридичної техніки не випадковий, що обумовлений усвідомленням важливого значення якісного оформлення правових актів. Однак, не дивлячись на вживані зусилля щодо дослідження інституту юридичної техніки, він належить до маловивчених у вітчизняній правовій науці та потребує подальшої розробки та наукового вивчення [187, с. 45-50].

Інтерес до проблем юридичної техніки обумовлений усвідомленням усієї значимості зовнішнього оформлення нормативно-правових актів, що впливає на подальшу реалізацію тих норм, що у них зміщені, та прийняття актів правозастосування на підставі й у відповідності до нормативно-правових документів. Крім того, підвищення інтересу до проблематики юридичної техніки обумовлено і практикою правотворчості та правозастосування, що вимагає оволодіння спеціальними знаннями. З цією метою у вищих навчальних закладах України останнім часом вводяться та викладаються спецкурси для студентів, які присвячені основам нормопроекування, юридичної техніки, мови права, діловодства тощо [63, 64].

Крім того, потреба у подальшій науковій розробці інституту юридичної техніки зумовлюється і відсутністю в юридичній літературі єдиного узгодженого визначення поняття юридичної техніки [159, с. 145-157].

На думку Л. О. Морозової, юридична техніка являє собою сукупність правил, прийомів, специфічних засобів підготовки, оформлення, публікації і систематизації нормативних правових актів та інших юридичних документів [94, с. 115-116]. В свою чергу А. С. Піголкін під юридичною технікою розуміє систему правил і прийомів підготовки найважливіших проектів нормативних актів, які забезпечують максимально точну відповідність форми нормативних приписів їх змістові й доступність нормативного матеріалу [114, с. 110].

Інший відомий правознавець С. С. Алексеев акцентує увагу на таких характерних властивостях юридичної техніки як сукупність засобів і прийомів, які використовуються відповідно до прийнятих правил підготовки і систематизації правових (нормативних) актів з метою їх удосконалення [5, с. 50-57]. В свою чергу І. К. Ільїн та Й. В. Миронов вважають, що юридична техніка - це сукупність визначених досвідом і перевірені практикою методів та прийомів роботи по підготовці та прийняттю різноманітних правових актів нормативного та ненормативного характеру [55, с. 64-66]. Д. А. Керімов визначає юридичну техніку як сукупність сформованих історично та практично правил найбільш раціонального формулювання і правильного викладення правових актів з метою досягнення найбільш досконалих форм їх виразу [60, с. 105].

На думку О. Ф. Скакун, юридична техніка - це сукупність прийомів, правил і методів підготовки компетентними органами юридичних актів [138, с. 552-558]. М. В. Кравчук вважає, що юридична техніка - це сукупність визначених прийомів, правил, методів, які застосовуються як при розробці змісту і структури правових актів, так і при їх запровадженні в життя з метою забезпечення їх досконалості та високого рівня ефективності [75, с. 158].

В. М. Марчук та Л. В. Ніколаєва характеризують юридичну техніку, як сукупність засобів, за допомогою яких юридична практика досягає необхідних цілей. На думку вчених, наукове вивчення юридичної техніки слід виокремити в самостійний напрямок юридичної науки [86, с. 247]. В свою чергу, В. С. Нерсесянц визначає юридичну техніку як сукупність принципів, правил, засобів, способів, прийомів і методів адекватного виразу визначеного нормативно - правово-

го змісту у формі тексту правового акту [103, с. 426]. На думку інших вчених юридична техніка являє собою сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення юридичних документів, їх систематизації та обліку [173, с. 366].

Враховуючи вищезазначені погляди вчених щодо визначення поняття юридичної техніки, зважаючи на їх різновекторний характер, можливо резюмувати, що всі вказані погляди мають обґрунтований характер та акцентують увагу на характерних властивостях юридичної техніки. Спільним для всіх визначень є те, що юридична техніка наділена такими властивостями як:

- є певним системним явищем;
- має свій предмет діяльності;
- використовується уповноваженими суб'єктами;
- в результаті використання створюється правовий акт.

На нашу думку, під категорією “юридична техніка” слід розуміти сукупність уніфікованих, практико-прикладних та юридико-технічних правил, прийомів, засобів та способів будови найбільш адекватних за формою й досконалих за структурою, змістом та викладом актів правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права, що мають правовий, уніфікований, інструментальний характер та націлені на стандартизацію юридико-технічного викладення актів.

Вважаємо, що запропоновані в юридичній науці визначення поняття “юридичної техніки” мають дискусійний багатовекторний характер, що вимагає проведення подальшого наукового дослідження вказаного інституту та визначення його природи і сутності.

В юридичних джерелах зазначається про те, що юридична техніка являє собою багатоаспектну складну категорію, яка розуміється у вузькому та широкому значенні. Логічний та семантичний аспекти проблеми вказують на те, що інструментально-прикладний характер техніки переважає. Тим самим наголошується на її об'єктивності, функціональна роль якої визначається як сукупність прийомів та методів, за допомогою яких застосовуються навички, знання та досвід для вдосконалення майстерності людини в процесі діяльності. Це сприяє досягненню більш високого рівня ефективності та якості роботи людей по зміні навколишнього світу [156, с. 138].

Складність та багатовекторний характер юридичної техніки пояснюється видовою різноманітністю правил, прийомів, способів та засобів юридичної будови правових актів, специфікою самих право-

вих актів, що потребує встановлення різновидів юридичної техніки та з'ясування місця юридичної техніки актів правозастосування.

В юридичній літературі неодноразово робилися спроби встановити різновиди юридичної техніки. Так, на думку І. Л. Брауде юридична техніка охоплює в собі:

- правила про характер, структуру і мову нормативних актів (законодавчу техніку);
- правила тлумачення правових норм;
- техніку застосування судовими й адміністративними органами правових норм;
- форму судових рішень і адміністративних актів [19, с. 14-15]

Таким чином, вченим в якості самостійного різновиду юридичної техніки виокремлюються техніка самого інституту застосування правових норм чітко визначеними суб'єктами, а саме: судовими та адміністративними органами; а також форма відповідних судових рішень та адміністративних актів.

В свою чергу ряд інших науковців радянської доби розвитку юридичної науки, визначаючи законодавчу техніку, ототожнювали її із юридичною технікою, включаючи до її складу техніку створення правових актів, а саме законодавчих, кодифікаційних, підзаконних актів та актів правозастосування, однак конкретизація різновидів юридичної техніки відповідно до конкретного виду акту не проводиться [71, с. 36; 191, с. 46].

Авторську думку щодо різновидів юридичної техніки обґрунтував С. С. Алексєєв, який стверджував про те, що юридична техніка є багатогранним та багатоаспектним явищем, котра може бути класифікована за рядом наступних критеріїв, а саме:

- за видами правових актів, в яких застосовуються юридико-технічні правила і прийоми юридична техніка поділяється на:
- законодавчу (правотворчу) техніку;
- техніку індивідуальних актів;
- за змістом прийомів і засобів юридичної техніки вони поділяються на:
- засоби і прийоми юридичного вираження волі законодавця (або волі суб'єкта індивідуального акта);
- засоби і прийоми словесно-документального викладення змісту акта [6, с. 272];

У сучасних юридичних джерелах відбувається поширення широкого розуміння юридичної техніки, шляхом її диференціації на

окремі самостійні різновиди, що на нашу думку, пов'язано із активізацією вироблення правових актів, створення розгалуженої системи суб'єктів, що наділені правом розробляти і приймати правові акти [26, с. 10; 78, с. 24-25; 43, с. 48]. Так, на думку Л. О. Морозової юридична техніка в широкому розумінні включає в себе техніку конструювання та застосування норм позитивного права [95, с. 117-119]. В свою чергу А. І. Бобилев звертає увагу на те, що юридична техніка поширюється на різноманітні правові акти у певних сферах діяльності та відповідно може бути класифікована на законодавчу, нормотворчу та судово-адміністративну техніку [14, с. 40].

Продовжуючи вказану думку, Г. І. Муромцев виокремлює правотворчу (законодавчу), техніку правозастосування, тлумачення, техніку судової промови, допиту, нотаріальної діяльності тощо [98, с. 19]

На нашу думку, найбільш вірною та обґрунтованою є позиція О. Ф. Скакун, яка стверджує, що юридична техніка має свої властивості у будь-якій з правових форм діяльності держави (правотворчій, правозастосовній, інтерпретаційній тощо), відповідно і юридична техніка, будучи цілісним інститутом, поділяється на:

- юридичну техніку в правотворчості;
- юридичну техніку в правозастосуванні;
- юридичну техніку в інтерпретаційній діяльності [98, с. 784].

Подібно до поглядів О. Ф. Скакун, відштовхуючись від сфери діяльності державного апарату, В. І. Риндок визначає такі різновиди юридичної техніки як законодавча, адміністративна та правоохоронна. Окрім того:

- в залежності від законодавчого процесу юридичну техніку можливо поділити на:
  - конституційну;
  - законодавчу тощо;
- в залежності від основних стадій законодавчого процесу можливо говорити про:
  - техніку внесення законодавчої ініціативи;
  - техніку розгляду проекту акта в парламентських комітетах;
  - техніку розгляду проекту в різних читаннях;
  - техніку прийняття та опублікування закону;
- в залежності від продукту законодавчої діяльності юридична техніка буває:
  - конституційна;
  - законодавча;

- кодифікаційна;
- техніка підготовки законів про ратифікацію і денонсацію міжнародних договорів тощо [131, с. 76].

Враховуючи зазначені вище юридичні джерела, можливо відзначити те, що юридична техніка є складною категорією, яка може мати різновиди в залежності від того чи іншого критерію поділу. В свою чергу, юридична техніка актів правозастосування є самостійним різновидом загального інституту юридичної техніки, що включає в себе сукупність правил, прийомів та засобів побудови системи актів правозастосування. Вважаємо, що поділ юридичної техніки на законодавчу, кодифікаційну та нормопроектну відображає кожний окремий етап (різновид) правотворчої діяльності, однак вказаний поділ буде однобічним, якщо не визначити різновиди юридичної техніки в залежності від специфіки юридичних документів, які розробляються та приймаються уповноваженими органами. Таким чином можливо виокремити юридичну техніку актів правотворчості, актів правозастосування та актів тлумачення норм права.

У правотворчій діяльності юридична техніка забезпечує техніко-юридичні прийоми та правила в ході підготовки законів і підзаконних нормативно-правових актів. В свою чергу юридична техніка актів правозастосування визначає техніко-юридичні прийоми та правила в процесі розробки і прийняття індивідуальних документів (судових, процесуальних, розпорядчих актів тощо).

Юридична техніка вирізняється багатогранністю та багатоаспектністю. Як теоретико-правова категорія вона характеризується трьома основними ознаками:

1. Юридична техніка являє собою певну сукупність засобів і прийомів нематеріального, технічного характеру. Засоби та прийоми в цьому випадку є технічними, оскільки виступають як зовнішні інструменти й способи організації правового матеріалу. Вони ідентично використовуються як під час підготовки, так і в процесі оформлення та систематизації багатьох різноманітних актів, виконуючи службову роль. Водночас ці засоби та прийоми мають нематеріальний характер та відображені у чітко визначених явищах та категоріях (юридичних конструкціях, прийомах викладення норм тощо).

2. Юридична техніка відображається у правилах (нормах), згідно з якими вона й використовується. Правильне й ефективне використання технічних засобів і прийомів закріплюються у правилах

юридичної техніки, які належать до особливого різновиду технічних норм. Вказані правила юридичної техніки можуть бути відображені в нормативних актах, в тому числі в особливих інструкціях щодо підготовки та оформлення законопроектів. Наприклад, в Україні правила юридико-технічної побудови нормативно-правових актів закріплені в актах, що мають як загальний, так і відомчий характер [48, 89, 120, 121, 130, 163]. В такому випадку вони виступають як техніко-юридичні норми, які висувають до відповідних суб'єктів певні вимоги, від дотримання яких залежить досконалість юридичних документів.

Використання засобів і прийомів юридичної техніки зовнішньо відображається, головним чином, у застосуванні відповідних правил. Правила юридичної техніки створюються переважно у практичній роботі з підготовки та оформлення правових актів. Вирішальна роль у створенні досконалих правил юридичної техніки належить правовій науці. Таким чином, високий рівень наукового забезпечення інституту юридичної техніки є підґрунтям для створення якісної системи правотворчих та правозастосовчих документів.

3. Юридична техніка має зовнішню форму прояву на рівні правових актів. З моменту втілення засобів та прийомів юридичної техніки у правових актах вони стають властивістю системи законодавства. Рівень юридичної техніки в тій або іншій країні визначається, передусім, реальним використанням технічних засобів і прийомів у законодавстві. Юридична техніка відіграє істотну роль у забезпеченні ефективності права та зміцненні законності. Правильне використання всіх засобів та прийомів на основі вироблених правил юридичної техніки забезпечує точне й найраціональніше їх втілення в практичній роботі. Справедливою є думка про те, що рівень юридичної техніки - це один із показників рівня юридичної культури в країні. Необхідність всебічного дотримання правил юридичної техніки – об'єктивна закономірність законодавства та юридичної практики [167, с. 150-151]. Справедливою є думка про те, що для забезпечення принципу верховенства закону та його ефективної дії необхідний високий рівень юридичної техніки [16, с. 45-59].

Юридична техніка впливає не лише на форму правового акту, але і на його зміст, оскільки вона охоплює:

- по-перше, технічні засоби і операції, що забезпечують нормативну побудову документу та логічну послідовність розташу-

вання юридичних конструкцій. Це свого роду типові схеми, методи перетворення волі законодавця у зміст правового акту;

- по-друге, юридична техніка відображає політичну націленість суспільного устрою, коли юридичні прийоми надають нормам соціально визначеного змісту.

Вірно наголошується науковцями і на тому, що недотримання вимог юридичної техніки в процесі законотворчості негативно відображається на сталості прийнятих актів, підвищується ризик подальших змін нормативних положень [27, с. 22-30].

На нашу думку, за своїм змістом юридична техніка складається із системи правил, засобів, способів та прийомів змістової і структурної побудови правового акту, основними серед яких у правотворчості можливо виокремити наступні:

Відображення волі уповноваженого суб'єкта за допомогою мовних техніко-юридичних прийомів, що надають змогу використовувати в процесі розробки та прийняття юридичного документу:

терміни, що являють собою слово або словосполучення, котре означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [23, с. 1241]; слово або співвідношення слів, яке позначає спеціальне визначення та вживається в науці, техніці та мистецтві [119, с. 1317]; слово чи словосполучення, яке точно позначає спеціальне поняття і його співвідношення з іншими поняттями певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя [165, с. 376];

конструкції, що характеризуються як словосполуки, яким властиві певні граматичні зв'язки, певна граматична будова [23, с. 449]; ідеальна модель, яка відображає структурну будову суспільних відносин або їх частин [174, с. 12-13]; як певні схеми, моделі, типові зразки, які використовуються законодавцем для формулювання правових норм [129, с. 94]; як засоби юридичної техніки [144, с. 19]; як певний спосіб поєднання слів у словосполученні чи реченні або як створення наукового чи художнього твору [17, с. 141].

Формування та відображення змісту нормативного матеріалу в змісті відповідного правового акту шляхом використання абстрактного та казуїстичного способів викладу норм, з метою забезпечення оптимального співвідношення норми права та положення акту.

Структурна побудова норм права і нормативно-правових актів, що вимагає логічно співвіднести структурні елементи норми права

(гіпотезу, диспозицію та санкцію) із структурними елементами нормативно-правового документу (розділами, главами, статтями, пунктами тощо).

Процедура розробки, обговорення, прийняття та опублікування нормативно-правових актів, змістом якої є сукупність послідовних стадій правотворчої діяльності.

Процедура систематизації законодавства, що являє собою систему прийомів [83, с. 12-19], юридико-технічні способи проведення [172, с. 416], та потребує чіткого підпорядкування вимогам юридико-технічного змісту, особливо в процесі кодифікаційної діяльності.

З іншого боку, юридична техніка безпосередньо впливає на процес застосування права. Так, суддя, приймаючи рішення, повинен користуватися тією термінологією, яка регламентована правотворцем. Юридична техніка як особливий інститут обумовлюється потребами практичної діяльності. Враховуючи вищезазначене, можливо зробити висновок, що юридична техніка є найважливішим засобом внутрішньої побудови правових актів і набуття ними характеру офіційно визнаних документів. Як наслідок зазначеного, на нашу думку, доцільним є виокремлення чотирьох основних напрямків комплексного застосування юридичної техніки.

По-перше, це систематичний вплив на правотворчу діяльність, що відображається у можливості юридично коректно “нарощувати”, формувати нормативну матерію майбутнього нормативно-правового акту, здійснювати правову експертизу з точки зору дотримання правил юридичної техніки, а також не допускати законодавчих помилок.

По-друге, юридична техніка впливає на правозастосовчу діяльність, оскільки сприяє правильному розумінню правової норми, що вміщена у законодавчому акті, її вірному застосуванню в якості основи для прийняття актів правозастосування, для здійснення юридичних дій, для використання механізму правового захисту громадян та юридичних осіб.

По-третє, юридична техніка виступає як засіб обміну правовою інформацією, в тому числі і на міжнародному рівні, що сприяє зближенню національних правових систем та забезпечує синхронізацію розвитку законодавчої бази із нормами міжнародного права, умовами міжнародного співробітництва, міжнародної інтеграції тощо.

По-четверте, інститут юридичної техніки слугує засобом вивчення основ правотворчості і правозастосування.

Недооцінка юридичної техніки, або її ігнорування взагалі породжують численні правотворчі помилки, які, з однієї сторони, є передумовою прогалин і колізій у праві, а з іншої – значно підвищують ризик перенесення вказаних помилок у зміст актів правозастосування.

Кожна держава намагається певним чином упорядкувати суспільні відносини як на рівні законодавчої бази, так і на рівні застосування норм права та тлумачення норм права. Правотворчість, правозастосування та тлумачення норм права, вимагає від відповідних суб'єктів не лише певного рівня знань, загальної культури і спеціальних навичок, але і оволодіння специфікою формування та формулювання правових актів відповідного виду. Ці знання у світовій теорії та практиці називаються юридичною технікою та являють собою визначену систему вимог щодо створення нормативно-правових актів, актів правозастосування та інтерпретаційних актів.

Після з'ясування природи і значення юридичної техніки вважається необхідним охарактеризувати її сутнісний аспект через визначення системи елементів юридичної техніки (структури юридичної техніки), що відображають механізм втілення волі уповноваженого суб'єкта у змісті правових актів. Кожен елемент цієї системи являє собою комплекс вимог, яких потрібно чітко дотримуватись.

На нашу думку, з однієї сторони, структуру юридичної техніки можливо розглядати як сукупність наступних елементів:

- пізнавальний елемент;
- вибір способу правового регулювання;
- структуризація тексту правового акта;
- мова правового акта;
- правова логіка;
- система засобів документального оформлення акту.

Перший елемент - пізнавальний, який забезпечує оцінку права як засобу пізнання суспільного життя і його відображення. Це відображення має концентрований характер, оскільки в процесі визначення предмету правового регулювання здійснюється вибір та аналіз процесів, явищ та відносин, які можуть бути об'єктом правового впливу. Пізнавальний аспект підготовки правового акта пов'язаний з розробкою його концепції. Концепція це - аналітична нормативна модель з варіантами правової поведінки та приблизною структурою акту, його зв'язками з іншими актами, можливими наслідками і оцінкою ефективності дії.

В юридичній літературі можна зустріти точку зору, згідно з якою елементом юридичної техніки є такий компонент, як вибір форми правового регулювання. На разі зазначається, що вибір форми правового регулювання (або зовнішньої форми правових норм) – це елемент юридичної техніки, використання якого надає можливість визначити доцільність надання правовому акту певної юридичної форми виразу [7, с. 305]. Вочевидь така постановка питання можлива за умови розгляду форми права в певному аспекті як засобу юридичної техніки. Якщо розглядати вказане питання в контексті розуміння юридичної техніки, то слід говорити про вибір виду правового акту, яким планується врегулювати відповідне коло суспільних відносин. При цьому поняття “вид правового акту”, що, зокрема, залежить від місця, яке посідає орган – суб’єкт видання відповідного акту, необхідно відрізнити від поняття “найменування (назва) акту”, що містить інформацію про питання, якому присвячено його видання [17, с. 153].

До елементів юридичної техніки належить також вибір способу правового регулювання [6, с. 305]. Під ним розуміють низку критеріїв, що надають можливість з усієї сукупності юридичних засобів (заборон, позитивних зобов’язань, дозволів, рекомендацій, обмежень, стимулів) обрати ті з них, які найбільшою мірою відповідають характеру регульованих відносин, соціальній значимості інтересів [7, с. 305- 306].

В інших літературних джерелах стверджується, що вивчення специфіки суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню, властивих їм закономірностей, особливостей суб’єктів, до яких застосовуватимуться норми права, визначення природи інтересів, на задоволення яких спрямовано правове регулювання, а також суспільних цінностей, що підлягають охороні, - все це лежить у площині вибору форми впливу і способу правового регулювання з притаманними йому технічними засобами [146, с. 173].

Як вже зазначалося, наступним елементом юридичної техніки є нормативна структуризація тексту правового акту. Мається на увазі чітка послідовність операцій. До них слід віднести дії по розробці композиції акту, встановленню його складових частин, формулюванню правових приписів (норм), використанню посилань та інших “юридичних зв’язків”, визначення способів і порядку набрання актом чинності, відміни та зміни інших правових актів.

Структура акту слугує свого роду певною конструкцією правового матеріалу і тому її визначення не зводиться до поділу тексту акту на складові частини. На формування взаємопов’язаних прийо-

мів юридичної техніки впливають також правила підготовки та прийняття правових актів.

Юридична техніка включає в себе і такий елемент, як мова правового акту. В даному випадку мова правового акту розглядається як особливий логіко–лексичний феномен. Встановлення і правильне застосування лексичних засобів в праві означає використання юридичної мови як засобу виразу і викладу нормативних приписів, що відповідають вимогам чіткості, однозначності та простоті розуміння нормативного матеріалу.

Мова, яка вживається у змісті правового акту, впливає на сприйняття вимог видавця юридичного документа і є фундаментальним аспектом пізнання цього середовища. Мова, також як і право, є не закритою системою, а системою, яка постійно розвивається і цей розвиток безпосередньо впливає на генерацію правового середовища.

Для юридичної техніки характерний і такий елемент як правова логіка. Використання правил формальної логіки надає можливість структурувати послідовність викладення правового матеріалу та уникнути полісемії (багатозначності) та інших недоліків. Ще одним елементом юридичної техніки є визначена сукупність засобів документального оформлення правового акту, в тому числі і акту правозастосування, що торкається системи загальних та спеціальних правил діловодства і документообігу. Вказані правила надають змогу забезпечити певну форму документа правотворчого, правозастосовного та інтерпретаційного характеру.

В юридичній літературі запропоновані та обґрунтовані ряд підходів до визначення елементів юридичної техніки, виходячи із сукупності правил, прийомів та засобів юридичної техніки. Так, юридичну техніку, як систему правил, прийомів, способів та засобів юридико-технічної будови правових актів, поділяють на наступні елементи, а саме:

- правила, прийоми, способи та засоби, які характеризують зовнішнє оформлення правових актів;
- правила, прийоми, способи та засоби, які визначають зміст і структуру правового акту;
- правила, прийоми, способи та засоби, які стосуються специфіки викладення норм права та визначають мову правових актів [179, с. 12-15].

В свою чергу С. С. Алексєєв вважає, що юридична техніка складається з таких елементів, як:

- сукупність засобів і прийомів нематеріального, технічного характеру;
- правила (норми), відповідно до яких юридична техніка використовується;
- рівень досконалості правових актів, в яких юридична техніка матеріалізується [6, с. 268].

На думку М. К. Юкова, елементами юридичної техніки є вся та сукупність способів, за допомогою яких у нормах права віддзеркалюються суспільні відносини [191, с. 47-48]. В свою чергу В. І. Червонюк та М. М. Марченко також в основу виокремлення елементів юридичної (законодавчої) техніки вкладають функціональний аспект юридичної техніки, виділяючи в якості елементів систему правил та прийомів найбільш раціонального конструювання правових актів [172, с. 426; 85, с. 674], з метою адекватного та своєчасного реагування на динаміку умов суспільного життя [52, с. 131].

В свою чергу О. Ф. Скакун розширює диференціацію елементів юридичної техніки, відносячи до її елементів не лише правила та прийоми, але і засоби та способи створення уповноваженими органами юридичних актів [139, с. 784].

На нашу думку, абсолютно справедливим є твердження Ю. О. Тихомирова про те, що юридична (законодавча) техніка являє собою “систему правил підготовки документа, які мають:

- пізнавально-логічний характер;
- нормативно-структурний зміст формування правового матеріалу [155, с. 39].

Погоджуючись із поглядами вищезазначених науковців, на нашу думку, елементи юридичної техніки, що становлять її структуру, мають багатоаспектний характер, що можуть виявлятися в якості:

- системи методичних характеристик процесу формування правового акту, шляхом трансформації потреб розвитку суспільства у зміст правового акту;
- системи правил, прийомів, способів та засобів підготовки змісту та форми правового акту, що мають практико-прикладний характер.

На нашу думку, серед методичних характеристик інституту юридичної техніки можливо виокремити систему ідей, поглядів та рекомендацій щодо:

- логічної послідовності викладу змісту правових приписів;
- відсутності протиріч всередині правового акту;

- дотримання максимальної компактності викладу положень у правовому акті при всебічному відображенні їх змісту;
- ясності та доступності мови правових актів;
- точності та однозначного розуміння формулювань і термінів, які застосовуються в правовому акті.

В свою чергу, юридична техніка як система правил, прийомів, способів та засобів підготовки змісту та форми правового акту, що мають практико-прикладний характер, може бути згрупована на наступні блоки вимог, а саме:

- вимоги щодо текстуальної нормативності правового акта, що визначають його правову специфіку та регулятивний зміст і водночас відображають юридичну правомірність даного акту та показник юридико-технічної культури його створення;
- вимоги щодо текстуальної побудови правового акту: розробка тексту акту за схемою юридико-логічних зв'язків між елементами норм права; побудова тексту за принципом мінімізації його обсягу та максимізації його нормативного змісту; дотримання структурності правового акту та послідовності викладу положень;
- вимоги щодо забезпечення системного характеру права, а саме: мінімізація кількості правових актів з одного й того самого предмету регулювання;
- вимоги щодо мовної зрозумілості, чіткості та доступності правового акту.

Порушення вимог юридичної техніки при підготовці правового акту підвищує ризик зниження його ефективності та рівня реалізації його положень. Справедливо зазначається в літературі, що послідовне і повне застосування правил юридичної техніки надає підстави забезпечити:

- повноту правового регулювання певних суспільних відносин, брак прогалин при викладі правових приписів;
- достатню визначеність та конкретність правового впливу;
- взаємозв'язок правових актів;
- логічну послідовність викладу положень правового акту;
- ліквідацію та уникнення протиріч між правовими нормами, що вміщені у нормативно-правових актах та положеннями актів правозастосування [152, с. 23-24].

Окрім того, можливо відзначити, що інформаційний матеріал щодо юридико-технічної побудови правових актів сприяє оволодін-

ню основою правових знань; за її допомогою спеціаліст формує фундамент своєї професійної майстерності. Значення юридичної техніки, на нашу думку, пов'язано із її роллю, яка націлена на:

- розробку та реалізацію комплексу заходів, що полягають у оптимізації всього наявного юридичного масиву;
- збільшення фундаментальних наукових узагальнень в різних галузях права, які складають і визначають основу знань;
- втілення логічних схем і конструкцій, які надають можливість значно скоротити обсяг матеріалу;
- формування системи методичного та кадрового забезпечення правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права.

Підсумовуючи вищевикладене, можливо зробити наступні висновки.

Юридична техніка - це сукупність уніфікованих, практико-прикладних та юридико-технічних правил, прийомів, засобів та способів будови найбільш адекватних за формою й досконалих за структурою, змістом та викладом актів правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права, що мають правовий, уніфікований, інструментальний характер та націлені на стандартизацію юридико-технічного викладення актів.

Юридична техніка актів правозастосування є складовою частиною юридичної техніки правових актів, що:

- характеризує специфіку юридико-технічної будови актів правозастосування;
- визначається компетенцією відповідних суб'єктів правозастосування, які мають право приймати акти правозастосування;
- обумовлена правовим становищем адресатів, на яких поширюється дія вказаного документу.

Юридична техніка актів правозастосування визначає техніко-юридичні правила, прийоми, способи та засоби в процесі розробки і прийняття судових, процесуальних, розпорядчих та інших актів.

Юридична техніка, як теоретико-правова категорія, характеризується наступними індивідуальними аспектами:

- це сукупність правил, прийомів, способів та засобів нематеріального, технічного характеру, які виступають в якості зовнішніх інструментів організації правового матеріалу;
- відображається у правилах, прийомах, способах і засобах, згідно з якими вона й використовується;

- має зовнішній прояв на рівні форми і змісту правових актів;
- відіграє істотну роль у забезпеченні ефективності права та зміцненні законності.

5. На нашу думку, елементи юридичної техніки, що становлять її структуру, мають багатоаспектний характер, що можуть виявлятися в якості:

- системи методичних характеристик процесу формування правового акту, шляхом трансформації потреб розвитку суспільства у зміст правового акту;
- системи правил, прийомів, способів та засобів підготовки змісту та форми правового акту, що мають практико-прикладний характер.

Враховуючи вищезазначене, слід наголосити на тому, що юридична техніка відіграє величезну роль в юридичній науці та практиці. Оволодіння нею та подальше професійне використання дозволяє створювати ефективно діючу систему правових актів.

1.2. Акти правозастосування в системі правових актів: ознаки, особливості та різновиди.

Практичне втілення в життя волевиявлення правотворця, що закріплене у нормативно-правовому акті, безпосередньо залежить від дієвості інституту правореалізації. Правовий припис, який через недосконалість форм правореалізації знаходиться у “пасивному стані” та не здійснює регулюючого впливу на суспільні відносини, гальмує розвиток всієї законодавчої бази. Центральне місце серед форм реалізації норм права займає інститут правозастосування, за допомогою якого виробляється система відповідних актів правозастосування, які націлені на повноцінне втілення вимог правотворця у життєдіяльність суспільства, спрямовуючи їх дію на окремі ситуації та/або окремих суб’єктів.

Здійснення реформування правової системи в Україні вимагає не лише предметної практичної діяльності по оновленню законодавства, а й активізації наукових досліджень теоретичних підвалин правозастосування, процедур проведення обговорення і затвердження актів правозастосування, забезпечення законності та обґрунтованості їх прийняття. Тому в сучасних умовах гостро відчувається потреба в розробці ефективних важелів застосування норм права, що забез-

печить адекватний практичний вплив правових норм на соціальні процеси та інститути.

Одним із важливих важелів реалізації норм права є акти правозастосування, що приймаються державними органами та посадовими особами в результаті розгляду конкретних справ та у межах нормативно-правових актів. Саме акти правозастосування визначають ступінь реальності права, його дієвість та ефективність, адже жодна із юридично значущих життєвих ситуацій не може бути вирішена лише за допомогою положень закону, що мають загальний, неперсоніфікований характер. Хоча і неможливо недооцінювати значення правових норм і принципів, що забезпечують єдність і системність правового впливу, однак вказані правові норми і принципи потребують конкретизації за допомогою спеціальних актів - документів відповідно до особливостей певної ситуації та конкретних суб'єктів.

Кожний правовий принцип, кожна правова норма - це перш за все вказівка на певне коло прав та обов'язків, якими наділені у реальному житті громадяни, їх об'єднання та організації. По суті, мова йде про відповідні стандарти поведінки, якими люди повинні керуватися у конкретних типових ситуаціях. Це надає суспільним відносинам необхідного рівня упорядкованості, забезпечує збалансоване поєднання різноманітних інтересів та цілей. Однак, норми права як загальнообов'язкові правила поведінки не можуть відобразити весь колорит фактичних життєвих обставин, зокрема, конкретних об'єктів правового впливу. Поширення дії правової норми на конкретний життєвий випадок та конкретних суб'єктів забезпечується за допомогою актів правозастосування, які враховують згадані антагоністичні інтереси та цілі у процесі індивідуального правового регулювання.

У цьому аспекті акти правозастосування:

- по-перше, забезпечують реалізацію (застосування) норм права;
- по-друге, визначають індивідуальну міру можливої та необхідної поведінки суб'єктів у конкретних правових відносинах;
- по-третє, забезпечують захист суб'єктивних прав та виконання юридичних обов'язків сторін у правовідносинах.

Вказаним значенням актів правозастосування і пояснюється теоретична та практична важливість дослідження різноманітних аспектів актів правозастосування [6, с. 260-265]. Окрім того, на нашу думку, абсолютно справедливо в юридичній літературі підкреслюється той факт, що актуальність вивчення теоретичних за-

сад актив правозастосування пояснюється ще і тим, що в переважній більшості теоретико-правові аспекти актив правозастосування досліджуються в “спеціальних науках, особливо в науках процесуального права – кримінального, цивільного, адміністративного” [82, с. 284] або в науці державного управління [182, с. 100]. Тим самим в науці теорії держави і права утворився певний “вакуум” наукових досліджень, які присвячені як проблемам теоретико-правових засад актив правозастосування, так і специфіці їх юридико-технічної будови.

Окрім вказаного, на нашу думку, потреба у проведенні наукового дослідження проблематики теоретико-правового статусу актив правозастосування виявляється в наступному:

- акт правозастосування являє собою цілісний, сформований юридичний документ, що є результатом розгляду конкретної справи та прийняття відповідного рішення. Таким чином, вивчення теоретико-правових аспектів актив правозастосування надає змогу комплексно дослідити як результативність діяльності суб’єкта правозастосування, так і рівень юридико-технічної досконалості самих актив правозастосування;
- аналіз теоретико-правових аспектів актив правозастосування сприяє отриманню комплексного уявлення про результативність використання правил, способів, засобів та прийомів юридичної техніки, що проявляється у вигляді індивідуальної форми і змісту акту правозастосування;
- дослідження теоретико-правових аспектів актив правозастосування надає змогу з’ясувати особливості впливу об’єктивних і суб’єктивних факторів на суб’єктів правозастосування при прийнятті рішення по справі, що відображається в актах правозастосування.

Можливо зазначити про те, що саме поняття “правозастосування” характеризує державно-владну, організаційну діяльність компетентних органів держави і посадових осіб по реалізації норм права щодо конкретних життєвих випадків і конкретних осіб шляхом прийняття відповідних актив (приписів), обов’язкових для виконання. Особливістю правозастосування, на нашу думку, є те, що вказану діяльність може здійснювати лише той суб’єкт права, який має державно владні повноваження, тобто наділений державою певними правами і обов’язками щодо здійснення функцій держави.

Крім того, наукове дослідження поняття, ознак та особливостей актів правозастосування, на нашу думку, нерозривно пов'язане із вдосконаленням та підвищенням ефективності практики самого правозастосування, оскільки акти правозастосування можуть виявлятися в найрізноманітніших формах, а саме як:

- засіб державного управління суспільством;
- організаційна форма діяльності різноманітних державних органів;
- найважливіший засіб реалізації юридичних норм;
- специфічні юридичні факти тощо.

Суттєвим фактором, який безпосередньо визначає необхідність вивчення поняття, ознак та особливостей актів правозастосування, є епізодичний різновекторний характер наукового дослідження вказаних питань в юридичній літературі.

Враховуючи вказане, на нашу думку, доцільно розглянути погляди науковців щодо визначення поняття “акт правозастосування” та встановити його ознаки, юридико-технічні особливості та різновиди.

В юридичній літературі найчастіше акт правозастосування розглядається як належним чином оформлений письмовий документ, який фіксує прийняте рішення, надаючи йому офіційного значення [36, с. 98], у вигляді певної форми [84], що забезпечує реалізацію правових норм [45, с. 46]. Це пов'язано з тим, що у більшості випадків такий акт має юридичну силу лише тоді, коли він належним чином письмово оформлений. Подібне розуміння акту правозастосування значно звужує уяву про нього, оскільки не охоплює ті рішення владних суб'єктів права, які не оформляються спеціальним письмовим документом, а проявляються усно (доручення, попередження тощо).

В юридичній літературі обґрунтовується думка про те, що акт правозастосування являє собою документ, котрий приймається уповноваженим компетентним органом держави за наслідками розгляду юридичної справи, є юридичною дією, в результаті якої конкретні факти (життєві обставини) підводяться під відповідну норму права. У процесі прийняття акту правозастосування суд або інший суб'єкт правозастосування у межах наданих йому державою повноважень поширює загальне правило, що закріплене у правовому приписі на конкретний життєвий випадок [15, с. 56].

На думку М. С. Кельмана та О. Г. Мурашина, акт застосування правових норм являє собою формально обов'язкове волевияв-

лення компетентних державних органів, посадових осіб, яке підтверджує, встановлює, змінює або припиняє юридичні права й обов'язки персоніфікованих суб'єктів у конкретній життєвій ситуації. Акти правозастосування є необхідним засобом для переведення загальнообов'язкових нормативних приписів у сферу конкретних життєвих ситуацій та стосовно конкретних осіб [58, с. 160-161]. Тим самим вченими наголошується на таких двох принципових властивостях правозастосування як наявність волевиявлення уповноважених суб'єктів та націленість на коригування юридичних прав і обов'язків. При чому сам акт правозастосування являє собою формально обов'язкове волевиявлення.

Продовжуючи вказану думку, В. М. Марчук та Л. В. Ніколаєва, зазначають, що застосування права (норми права), як спосіб його здійснення (реалізації) полягає в розв'язанні конкретної правової ситуації відповідно до положень нормативно-правових актів. Завершується воно прийняттям рішення по конкретній справі, тобто прийняттям акту правозастосування, призначення якого полягає у фіксуванні прийнятого компетентним органом рішення, яке являє собою не що інше, як конкретизацію правил, що містяться в нормативно-правовому акті, щодо конкретних правовідносин, конкретних суб'єктів, їх прав та обов'язків [86, с. 198]. Тим самим вченими акцентується увага на результативності акту правозастосування, що уособлює в собі відповідний результат (рішення) розгляду тієї або іншої практичної ситуації у взаємовідносинах між суб'єктами правовідносин.

Окрім того, в юридичних джерелах наголошується і на інших принципових властивостях актів правозастосування, що виявляються в персоніфікованому характері припису, який вміщений в акті за результатами розгляду конкретної життєвої ситуації [3; 147, с. 348]; його поширеності на певну ситуацію та певних суб'єктів [31, с. 45].

Авторську думку щодо визначення поняття акту правозастосування висловлює В. В. Лазарев, який акцентує увагу на тому, що зазначений акт уособлює в собі “державно-владний індивідуально-визначений акт, що вчинюється уповноваженим суб'єктом права по конкретній юридичній справі з метою встановлення наявності чи відсутності суб'єктивних прав та юридичних обов'язків на підставі відповідних правових норм в інтересах їх нормального здійснення” [148, с. 344]. Отже, вченим наголошується на наявності як активного діяння суб'єкта правозастосування у вигляді “акту”, на певному процесуальному характері походження акту правозастосування, а також

на націленості акту відповідно до суб'єктивних інтересів здійснення прав та обов'язків.

В свою чергу А. Ю. Олійник та С. Д. Гусарев, характеризуючи особливості правового акту, різновидом якого є акт правозастосування, справедливо звертають увагу на трьохаспектність його сутності, зазначаючи про те, що правовий акт є:

- письмовим документом;
- виданий компетентним органом держави (чи різних держав);
- закріплює правило поведінки, що забезпечується державою [107, с. 87].

Продовжуючи ідеї вказаних вчених, на нашу думку, можливо зазначити, що акт правозастосування як різновид правового акту повинен втілювати в собі вказані характеристики, а саме бути письмовим документом; бути прийнятим лише компетентним органом держави; а також закріплювати правило поведінки для чітко визначених суб'єктів у чітко визначеній ситуації.

Подібно до поглядів вказаних науковців М. В. Кравчук визначає правовий акт як письмовий документ компетентного органу держави, що містить формально обов'язкове правило поведінки і є основною формою права для багатьох правових систем сучасності [75, с. 131]. В свою чергу В. В. Діаконов, визначаючи поняття “акт правозастосування”, наголошує на таких принципових властивостях актів як:

- їх природа, що полягає в офіційному волевиявленні уповноваженого державного органу або посадової особи;
- їх значення, що полягає в потенційній націленості на індивідуально-правове регулювання суспільних відносин [166];

На нашу думку, найбільш повним та обґрунтованим є визначення поняття “правозастосовний акт”, що запропоноване О. Ф. Скакун, яка характеризує його як індивідуальний правовий акт, що є результатом волевиявлення (рішення) уповноваженого суб'єкта права (компетентного державного органу або посадової особи), який встановлює (змінює, припиняє) на основі юридичних норм права і обов'язки учасників конкретних правовідносин або міру відповідальності конкретних осіб за скоєне ними правопорушення [138, с. 430]. Враховуючи погляди О. Ф. Скакун, вважаємо, що вченим при визначенні поняття “правозастосовний акт” конкретизовано основні його властивості, серед яких можливо виокремити наступні:

- результативний характер документу;

- форма закріплення волевиявлення уповноваженого суб'єкту;
- націлений на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків учасників конкретних правовідносин або міру відповідальності конкретних осіб.

В подальших наукових роботах О. Ф. Скакун визначає акт застосування права як “акт-волевиявлення (рішення) уповноваженого компетентного органу або посадової особи, які на підставі юридичних норм встановлює, змінює або припиняє право та обов'язки учасників конкретних правовідносин або міру відповідальності чітко визначених осіб за скоєне ними правопорушення”. Тим самим, вченим поєднується у вказаному понятті як його формальний вираз – “акт”, так і процесуальний аспект утворення – “волевиявлення” [139, с. 637].

З огляду на дискусійність підходів до визначення поняття “акт правозастосування”, що спостерігається у літературних юридичних джерелах, можливо зробити висновок, що переважна більшість обґрунтованих визначень вказаного поняття базується на змісті характерних властивостей актів правозастосування, вкладаючи їх в основу.

Продовжуючи аналіз підходів до визначення поняття “акт правозастосування” доцільно зупинитися на енциклопедичних визначеннях вказаного поняття, що надасть змогу з'ясувати як його енциклопедичне значення, так і підходи до визначення та характеристики. Так, акт правозастосування (правозастосовчий акт, акт застосування норм права) визначається як:

- “спосіб зовнішнього прояву формально-обов'язкового правила поведінки індивідуального характеру, яке підтверджує, встановлює, змінює або скасовує юридичні права і обов'язки персоніфікованих суб'єктів у конкретній життєвій ситуації” [165, с. 164];
- “рішення, переважно документально оформлене, прийняте компетентним органом на основі правових норм, спрямованих на регулювання індивідуальних відносин шляхом виникнення, зміни чи припинення відповідних правовідносин” [93, с. 798];
- “документ, що приймається уповноваженим компетентним органом держави після розгляду справи, є юридичною дією, в результаті якої конкретні факти (життєві обставини) підводяться під відповідну норму права” [188, с. 75-76];
- офіційний правовий документ, що вміщує в собі індивідуальний припис компетентного органу, який виноситься ним

в результаті розгляду конкретної юридичної справи та забезпечується примусовою силою держави [186];

- індивідуальний акт, що породжує конкретні права і обов'язки органів, організацій та окремих осіб [124];
- правовий акт, що виражає офіційне рішення компетентного органу по конкретній юридичній справі, вміщує в собі державно-владне веління, котре виражене у визначеній формі та націлене на індивідуальне регулювання суспільних відносин [2];
- акт, що вміщує індивідуальний персоніфікований припис, який винесений уповноваженим суб'єктом в результаті розгляду певної юридичної справи [142].

Враховуючи зазначені підходи до визначення поняття “акт правозастосування”, що сформувалися в енциклопедичних джерелах, можливо зауважити про те, що кожне із наведених визначень пов'язує акт правозастосування із певним документом, що встановлює, змінює чи припиняє права і (або) обов'язки суб'єктів, тим самим здійснює практичне втілення змісту правових норм в життєдіяльність людей через свідомість і волевиявлення уповноваженого суб'єкту. Проте, кожне із зазначених визначень не має універсального характеру та має власну особливість, пов'язуючи акт правозастосування із:

- способом зовнішнього прояву правила поведінки;
- результатом розгляду певної справи;
- націленістю на регулювання конкретних суспільних відносин;
- співвідношенням стану певних життєвих обставин та їх відповідністю правовим нормам;
- приписом для чітко визначених суб'єктів;
- визначенням (встановленням) конкретних прав та обов'язків конкретних суб'єктів;
- державно-владним велінням.

Окрім того, в літературних джерелах неодноразово проводиться ототожнення понять “акт правозастосування”, “правозастосовчий (правозастосовний) акт”, “акт застосування права (норм права)”, що свідчить про відсутність однаковості щодо понятійного апарату в цьому питанні. В даному монографічному дослідженні ми не ставимо за мету з'ясувати правильність слововживання і вважаємо за доцільне в межах монографії використовувати єдине поняття – “акт

правозастосування”, що акцентує увагу на відповідних юридико-технічних аспектах його документального виразу.

Враховуючи вищевикладене, на нашу думку, акт правозастосування має самостійне понятійне значення, енциклопедичне значення, визначення якого повинно уособлювати в собі ті характерні властивості (ознаки) вказаного інституту, які найбільш повно та цілісно відображають його природу та сутність. Отже, для того щоб надати та обґрунтувати власне авторське визначення поняття “акт правозастосування”, необхідно встановити його характерні ознаки та співвідношення із іншими правовими актами.

В юридичній літературі стверджується про те, що необхідно пам’ятати про той факт, що акт правозастосування, маючи самостійний характер, є елементом більш широкої структури – системи нормативних актів [55, с. 66] або системи правових актів [139, с. 638], або системи юридичних актів [124; 77, с. 37-39]. Враховуючи те, що акт правозастосування приймається на підставі правової норми, яка вміщена у змісті нормативно-правового акту, а сам акт правозастосування та нормативно-правовий акт відносяться до системи правових (юридичних) актів, на нашу думку, доцільно продовжити вивчення специфіки актів правозастосування в аспекті порівняння сутнісних ознак як правових актів, так і актів правозастосування.

В юридичній літературі правовий акт визначається як:

- офіційний письмовий документ, що має обов’язкову силу, прийнятий уповноваженим суб’єктом права (органом держави, місцевого самоврядування, інститутами прямої демократії), що виражає владні веління, які визначають певні правові наслідки, та який націлений на регулювання суспільних відносин [2];
- форма вираження державного веління [92, с. 56, 21, с. 146];
- форма документального фіксування інформації, яка походить від уповноважених суб’єктів та вміщує загальнооб’язкові норми [158, с. 57] тощо.

Враховуючи вказане вище, серед характерних ознак правових актів, на нашу думку, можливо виокремити наступні:

- приймається компетентними органами держави
- являє собою певний документ, що має певний статус та охороняється примусовою силою держави;
- має чітко визначену форму;
- наділений офіційним характером;

- націлений на впорядкування взаємовідносин між людьми;
- має загальнообов'язкову юридичну силу.
- повинен відповідати певній формі, що встановлена законом;
- може бути оскаржений або опротестований будь-ким із зацікавлених осіб, які незгодні з його змістом.

Враховуючи вказане, можна зробити висновок про те, що правові акти є складним інститутом, що мають характерні ознаки та власну структуру, яка складається із різних категорій актів, в тому числі і актів правозастосування. З огляду на це, акти правозастосування є самостійною структурною частиною правових актів, являючи собою юридичні документи, що розраховані на чітко визначений індивідуальний випадок та адресовані конкретно визначеним суб'єктам.

В свою чергу акти правозастосування характеризуються наступними ознаками, що визначають їх особливий характер та самостійне значення [121, 125], виділяють з поміж системи правових актів [108], а саме:

- наявність певної юридичної сили, що залежить від місця статусу норми, на підставі якої прийнято акт, а також характеру владної компетенції органу, що прийняв акт;
- поширення дії акту на конкретну життєву ситуацію (випадок), що визначається необхідністю реалізації нормативного припису загального характеру;
- наявність чітко визначеного суб'єкта, якому адресовано акт;
- визначеність конкретного змісту прав та обов'язків, що реалізуються чи виконуються завдяки індивідуальному акту;
- особливий порядок набуття юридичної сили;
- можливість оскарження або опротестування акту визначеними особами у встановленому законом порядку;
- одноразова дія акту, що вичерпується одним випадком;
- наявність владної можливості породжувати правові наслідки, викликати, змінювати або припиняти правовідносини, а також суб'єктивні права та юридичні обов'язки конкретних осіб [7, с. 64-66].

Співвідношення між правовими актами та актами правозастосування надають змогу встановити самостійність кожної системи актів та з'ясувати їх взаємозв'язок. Тому аспекти співвідношення зазначених актів знайшли своє відображення на енциклопедичному рівні, де зазначається про те, що акт правозастосування є "важливим засобом реалізації приписів інших правових актів" [186].

Враховуючи вказане вище, беручи до уваги існуючі в літературі погляди на проблематику визначення поняття “акт правозастосування” та його співвідношення із правовими актами, можливо сформулювати власне визначення актів правозастосування, взявши за основу його характерні властивості.

На нашу думку, акт правозастосування - це рішення, переважною оформлене документально, яке прийняте компетентним органом на основі і у відповідності до правових норм та спрямоване на безпосереднє регулювання конкретних відносин в сфері права між чітко визначеними суб'єктами. Змістом актів правозастосування є визначення та конкретизація обов'язків як передбаченої необхідності діяти певним чином, а також вимога щодо правомірного використання наданих суб'єктивних прав.

Характеризуючи сутнісну природу актів правозастосування можливо зазначити, що це акти державних органів, органів місцевого самоврядування, недержавних організацій, посадових осіб, які містять рішення по конкретній юридичній справі (вирок або рішення суду, наказ керівника або установи). Акти правозастосування мають, як правило, однократне застосування, адресуються конкретним особам або організаціям і обов'язкові для виконання лише ними. На відміну від актів правозастосування, правові (нормативні) акти мають загальнообов'язковий неперсоніфікований характер, тобто обов'язкові не для окремої конкретної особи, а для всіх суб'єктів, на яких вони поширюються [25, с. 27]. За допомогою правових актів встановлюються, змінюються або відміняються норми права. Як і будь-який інший документ, вони є носієм інформації, а саме інформації про зміст норми права. Таким чином, акти правозастосування є важливим засобом реалізації приписів правових норм [102, с. 158].

Враховуючи вищевикладене, можливо зробити висновок про те, що акти правозастосування є важливим засобом регулювання суспільних відносин, що забезпечує індивідуальний практичний підхід до вирішення тієї або іншої юридичної справи. На нашу думку, необхідно обов'язково звернути увагу на те, що високий рівень дотримання вимог юридичної техніки щодо текстової будови проекту нормативно-правового акту, мови закону, стилю є підґрунтям досконалості й ефективності практики застосування норм права та якості актів правозастосування. Окрім того, акти правозастосування набувають великого значення в якості засобу виховання громадян та посадових осіб.

Продовжуючи дослідження теоретико-правових особливостей актів правозастосування, можливо зазначити, що акти правозастосування, які є формою виразу права, являють собою відносно самостійне явище, відповідно їм властиві індивідуальний зміст та форма.

На думку Ф. А. Григор'єва, слід розрізняти фактичний, вольовий та юридичний зміст актів правозастосування. При цьому до фактичного змісту акту правозастосування вченим включаються:

- особа, яка приймає акт правозастосування;
- фактичні життєві обставини, які викликають необхідність прийняття акту правозастосування;
- спосіб здійснення акту правозастосування (усно, письмово, шляхом конклюдентних дій);
- особа, якій адресується акт правозастосування [36, с. 60-62].

Елементами вольового змісту вчений вважає волю особи, яка приймає акт правозастосування; державну волю, яка відображається у застосованій нормі права; а також націленість волі на досягнення певних правових наслідків.

До елементів юридичного змісту актів правозастосування вчений відносить владну компетенцію суб'єкта акту правозастосування; правомірність мети та юридичних наслідків; правосуб'єктність особи, до якої застосовується норма права; суб'єктивні права та юридичні обов'язки конкретних учасників правовідносин [36, с. 65-75].

На нашу думку, вказані погляди найбільш комплексно відображають трьох аспектний зміст актів правозастосування, що акумулює в собі як волевиявлення уповноваженого суб'єкта, так і його юридичний аспект прийняття і існування, а також фактичний аспект, що відображається у реальному впливі акту на конкретні відносини між суб'єктами.

В свою чергу І. Я. Дюрягін обґрунтував власну думку щодо змісту актів правозастосування, що становить волевиявлення держави, яка складається із волі правотворця, яка трансформується через свідомість та волевиявлення суб'єкта правозастосування. Крім того, вчений вважає, що зміст актів правозастосування поділяється на абстрактний (формальний), який складає індивідуально-конкретні приписи, і реальний (матеріальний), змістом якого є фактичні приписи, які відповідають застосованим нормам, містять вказівки на конкретні права і обов'язки персонально визначених суб'єктів [44, с. 147]. Лише у вказаній єдності формального та матеріального моментів акт правозастосування являє собою реальну "правову

матерію” і має юридичне значення. Без одного з цих складових елементів він втрачає свою роль. Так, формальний зміст без вказівки на фактичні матеріальні, юридичні та інші наслідки є не що інше як абстракція. В свою чергу, реальний матеріальний зміст без надання йому правових якостей, без підтримки викладених у ньому ідей компетентним органом буде містити лише певну визначену думку, міркування, але не буде актом правозастосування. Саме в силу єдності абстрактного (формального) та реального (матеріального) моментів акти правозастосування мають юридичне значення, в змозі виконувати завдання владного упорядкування конкретних суспільних відносин і державного управління в цілому.

Таким чином, в юридичних джерелах справедливо зазначається про те, що акт правозастосування являє собою документ, котрий відображає державну волю, має владний, індивідуально-конкретний характер, прийнятий компетентним органом чи особою на основі правових норм, шляхом документального оформлення рішення, що має юридичну силу, спричиняє виникнення, зміну або припинення правовідносин [128, с. 18-20].

Вольова сторона актів правозастосування, на нашу думку, складається:

- по-перше, з волі правотворця, яка втілена у змісті правової норми;
- по-друге, із вольової позиції суб’єкта правозастосування щодо вирішення певної ситуації.

Таким чином в акті правозастосування синтезується державна воля, яка відображена у правовій нормі і державна воля компетентного органу, що застосовує дану норму. Джерелом змісту акту правозастосування є воля, яка закріплена в застосованій юридичній нормі, і воля, що здійснена компетентним державним органом або посадовою особою реалізації права.

Характеризуючи сутність актів правозастосування варто зазначити, що вони виступають в якості юридичної форми реалізації норм матеріального і процесуального права. При цьому норма матеріального права впливає на зміст акту правозастосування, а процесуальна - визначає її форму. Акт правозастосування є владним документом, що приймається за умови наявності у органу правозастосування державно-владних повноважень. В акті правозастосування знаходить вираз творча робота всіх суб’єктів, які приймають участь в процесі правозастосування. Таким чином, акт правозастосування - це юри-

дично владне, формально закріплене, індивідуальне рішення, яке націлене на регулювання поведінки в конкретних ситуаціях або застосування заходів примусового характеру [4, с. 41].

Форма актів правозастосування являє собою засіб (спосіб) закріплення волевиявлення уповноваженого суб'єкта у вигляді документу. В сучасний період перед суб'єктами правозастосування та правотворчості постає завдання подальшого вдосконалення форми як актів правозастосування, так і нормативних актів. Акти правозастосування містять в собі важливі рішення державних органів і громадських організацій. Вони породжують ті або інші юридичні наслідки (викликають виникнення, зміну та припинення правовідносин), в них закріплені конкретні юридичні права та обов'язки учасників суспільних відносин.

З'ясувавши специфіку форми і змісту актів правозастосування, на нашу думку, іншим принциповим питанням сутності і значення актів правозастосування є питання їх видової різноманітності. Встановлення різновидів актів правозастосування надає змогу проаналізувати складність вказаного інституту та з'ясувати їх специфіку в залежності від різних критеріїв поділу.

Варто зазначити, що масив актів правозастосування надзвичайно різноманітний та багатовекторний. Існують особливі ознаки, які характеризують окремі групи даних актів. Класифікація актів правозастосування, їх поділ на види та групи в залежності від тих або інших підстав являє собою більш високий ступінь їх пізнання. Класифікація актів правозастосування має важливе практичне значення, оскільки надає можливість порівнювати та краще визначити особливості, виявити недоліки і переваги різноманітних актів правозастосування; більш глибоко зрозуміти їх значення у вирішенні певних конкретних завдань; більш чітко визначити та сформулювати загальні та спеціальні вимоги законності; вдосконалити порядок їх прийняття та забезпечити контроль за їх виконанням. В юридичних джерелах зазначається, що акти правозастосування мають розгалужену видову структуру, що обумовлено значенням суб'єктів правозастосування, колом компетентних питань, а також юридичною силою і процедурою прийняття рішення [157, с. 138-139].

Класифікувати акти правозастосування можливо за різноманітними критеріями: за органами, які їх приймають; за юридичною силою; в залежності від особливостей процедури прийняття актів, за змістом тощо. При цьому повинна бути дотримана єдність класи-

фікуючого критерію, в якості якого слід використовувати найбільш важливі, суттєві якості актив правозастосування [25, с. 25]. Найбільш значний науковий і практичний інтерес становить розмежування актив за органами, які їх прийняли. Від того, які органи приймають акти правозастосування, залежить багато їх якостей.

Розрізняючи акти правозастосування за функціональною ознакою, тобто за місцем у механізмі правового регулювання, в юридичній літературі відокремлюють акти-регламентатори, які виконують функцію індивідуального регулювання суспільних відносин, та правозабезпечувальні акти, які на основі владних повноважень компетентних органів забезпечують реалізацію правовідносин [65, с. 150-154].

В юридичній літературі також пропонується розглядати в якості окремого самостійного різновиду актив правозастосування - правозабезпечувальні акти, які сприяють реалізації регулятивних юридичних норм за допомогою надання владних повноважень компетентним органам. Особливе місце серед правозабезпечувальних актив посідають акти, які безпосередньо націлені на недопущення порушень вимог правових норм, що називаються правоохоронними актами [109, с. 8]. Вказаний вид актив правозастосування націлений на профілактику та попередження правопорушень і за їх допомогою здійснюється регулятивний вплив правових норм, і тому, на відміну від регулятивних актив, вони відіграють допоміжну роль. На нашу думку, до правоохоронних актив належать:

- наглядові акти (протокол, акт, постанова, припис тощо);
- акти прийняття спеціальних заходів профілактичного характеру, які націлені на попередження правопорушень (постанова, вимога тощо);
- акти розслідування правопорушень (акт, постанови, протокол, подання тощо);
- акти розгляду правових спорів і забезпечення виконання обов'язків (рішення, припис, розпорядження тощо).

Крім того, в юридичній літературі зазначається, що всі правозабезпечувальні акти можливо поділити на основні та допоміжні. До основних відносяться акти, які містять загальну оцінку всіх обставин справи про порушення законності. До числа допоміжних актив відносяться документи, які забезпечують реалізацію основних або направлені на їх виконання. Це здебільшого акти контролю, нагляду, слідчі (процедурно-процесуальні) та виконавчі акти [51, с. 76-77]. Якщо основні акти безпосередньо включаються до процесу реалі-

зації регулятивних та охоронних правовідносин, то допоміжні, як правило пов'язані з виникненням і реалізацією процесуальних правовідносин і відповідно націлені на виконання специфічних завдань.

Виділяючи акти правозастосування в залежності від їхнього змісту, необхідно взяти до уваги те, що всі веління суб'єктів правозастосування необхідно поділяти на зобов'язуючі, забороняючі і уповноважуючі документи. Всі три види актів правозастосування особливо широко використовуються в процесі оперативно-виконавчої діяльності.

На нашу думку, в основу розмежування актів правозастосування за суб'єктами видання покладається значення суб'єктів правозастосування в механізмі держави, особливості їх діяльності, що обумовлюють юридичну силу, форму, порядок прийняття та вступу у дію актів правозастосування. Акти правозастосування за суб'єктами їх видання поділяються на:

Акти органів державної влади. До актів правозастосування органів державної влади відносять акти Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної республіки Крим; акти місцевих органів влади та самоврядування. Вказані органи державної влади та місцевого самоврядування в межах власної компетенції приймають як нормативно-правові акти, так і акти правозастосування, що націлені на конкретний випадок або суб'єктів, вирішуючи окреме питання (рішення, розпорядження, доручення тощо).

Акти органів державного управління. Акти правозастосування органів державного управління поділяються на акти, які приймаються вищим органом державного управління (Кабінетом Міністрів України), акти центральних галузевих органів управління і органів спеціальної компетенції, акти виконкомів місцевих рад, керівників їх підрозділів (управлінь та відділів), акти місцевих органів галузевої та спеціальної компетенції (рішення, резолюція, висновки тощо).

Акти судових органів. Особливе місце серед актів правозастосування судових органів займають вироки, рішення, ухвали та постанови органів правосуддя. Згідно зі статтею 124 Конституції України, судочинство в нашій державі здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [70]. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України, вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Крім того, правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Вироки, судові рішення,

ухвали та постанови, які вступили в законну силу, обов'язкові для всіх державних та громадських установ, підприємств та організацій, посадових осіб і громадян і підлягають виконанню на всій території держави. В результаті вирішення господарських спорів між організаціями акти правозастосування приймаються господарськими судами.

Акти правозастосування контрольно-наглядових і слідчих органів, серед яких можливо виокремити:

- акти контрольних органів;
- наглядові акти прокуратури;
- акти органів дізнання та слідства.

Враховуючи зазначені вище погляди щодо розподілу актів правозастосування на види, на нашу думку, вказані акти можливо класифікувати за наступними критеріями:

- за формою зовнішнього вираження акти правозастосування поділяються на: письмові; усні; конклюдентні;
- за юридичною формою актів правозастосування вони поділяються на: укази; вироки; рішення; накази;
- за суб'єктами, які видають акти правозастосування можливо виокремити акти органів державної влади (глави держави, парламенту, судових органів, органів прокуратури) й акти недержавних установ та організацій (органів місцевого самоврядування);
- за функціями права акти правозастосування бувають регулятивні (наказ про підвищення по службі) та охоронні (постанова про порушення кримінальної справи);
- за предметом правового регулювання можливо виділити кримінально-правові, адміністративно-правові та цивільно-правові акти;
- за характером приписів акти правозастосування поділяються на: уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі, процесуальні та розпорядчі.

Підбиваючи підсумки проведеному дослідженню в рамках цього підрозділу монографії можливо зробити ряд наступних висновків, а саме:

Можливо зазначити про те, що саме поняття “правозастосування” характеризує державно-владну, організаційну діяльність компетентних органів держави і посадових осіб по реалізації правових норм щодо конкретних життєвих випадків і конкретних осіб шляхом прийняття індивідуальних правових наказів (приписів), обов'язкових

для виконання. Особливістю правозастосування, на нашу думку, є те, що вказану діяльність може здійснювати лише той суб'єкт права, який має державно владні повноваження, тобто наділений державою певними правами і обов'язками щодо здійснення функцій держави.

На нашу думку, акт правозастосування - це рішення, переважно оформлене документально, яке прийняте компетентним органом на основі і у відповідності до правових норм та спрямоване на безпосереднє регулювання конкретних відносин в сфері права між чітко визначеними суб'єктами. Змістом актів правозастосування є визначення та конкретизація обов'язків як передбаченої необхідності діяти певним чином, а також вимога щодо правомірного використання наданих суб'єктивних прав.

Вольова сторона актів правозастосування, на нашу думку, складається:

- по-перше, з волі правотворця, яка втілена у змісті правової норми;
- по-друге, із вольової позиції суб'єкта правозастосування щодо вирішення певної ситуації.

Класифікація актів правозастосування має важливе практичне значення, оскільки надає можливість порівнювати та краще визначити особливості, виявити недоліки і переваги різноманітних актів правозастосування; більш глибоко зрозуміти їх значення у вирішенні певних конкретних завдань; більш чітко визначити та сформулювати загальні та спеціальні вимоги законності; вдосконалити порядок їх прийняття та забезпечити контроль за їх виконанням. Класифікувати акти правозастосування можливо за різноманітними критеріями: за формою зовнішнього вираження (письмові; усні; конклюдентні); за юридичною формою актів правозастосування вони поділяються на: укази; вироки; рішення; накази; за суб'єктами, які видають акти правозастосування (глави держави, парламенту, судових органів, органів прокуратури, органів місцевого самоврядування); за функціями права (регулятивні, охоронні); за предметом правового регулювання (кримінально-правові, адміністративно-правові та цивільно-правові акти тощо); за характером приписів (уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі, процесуальні та розпорядчі).

Таким чином, акти правозастосування являють собою необхідний засіб трансформації (втілення) загальнообов'язкових приписів правових норм у сферу конкретних життєвих ситуацій та стосовно визначеного кола осіб. Враховуючи зроблені нами висновки у по-

передніх підрозділах монографії щодо поняття, природи та сутності юридичної техніки та актів правозастосування, а також взявши їх за основу, ми маємо змогу в рамках наступного підрозділу продовжити наукове дослідження специфіки юридичної техніки актів правозастосування та встановити особливості взаємозалежності між рівнем юридико-технічної досконалості актів правозастосування та їх втіленням в життєдіяльність суспільства.

1.3. Юридико-технічні особливості актів правозастосування: сутність та значення.

Поточне оновлення законодавчої бази та модернізація механізму правозастосування в Україні обумовлює необхідність вдосконалення техніки підготовки нормативно-правових актів та актів правозастосування. Грамотність та чіткість правових формулювань, забезпечення логічного взаємозв'язку між ними, використання ustalених способів викладення правових приписів, положень актів правозастосування зумовлюють ефективність їх соціального впливу та максимальне досягнення задуму суб'єктів правотворчості та правозастосування щодо розвитку суспільних відносин або вирішення конкретної життєвої ситуації.

Дієвість та ефективність законодавчої бази значною мірою залежить від якості та досконалості актів правозастосування, що забезпечують конкретизацію нормативних положень щодо певних суб'єктів чи обставин. Зазначена теза, на нашу думку, потребує аналізу, для встановлення залежності між ефективністю системи законодавства та особливістю відображення нормативно-правових вимог в актах правозастосування. Саме ці акти як лакмусовий папірець відображають прогалини та рівень досконалості юридико-технічної будови законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, а також практично втілюють законодавчі вимоги в реальному правовому житті.

В умовах стрімкої еволюції законодавства особливо гостро постає проблема якості законів. Успішне її вирішення багато в чому залежить від розвитку та ефективного використання юридичної техніки, її недооцінка та нехтування призводять до багатьох законодавчих та правозастосовчих помилок. Зміст правил, прийомів, засобів та способів юридичної техніки головним чином пов'язані з певною організацією правового матеріалу і його зовнішнім викладом, а також із врахуванням структури права [109, с. 14].

Безпосередньо ж юридична техніка стосується, головним, чином зовнішньої форми права, і перш за все, нормативних юридичних актів, отримуючи свій прояв як в особливому спеціально-юридичному змісті акту, так і у зовнішньому словесно-документальному викладенні відображеної в ньому волі.

Рівень юридико-технічної досконалості законодавства у тій чи іншій країні значною мірою визначається конкретно-історичними тенденціями і проблемами його функціонування, які, в свою чергу, зумовлюються об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, наявними умовами й потребами суспільного життя. Тому, не з'ясувавши такі тенденції та умови, не можливо зробити обґрунтовані висновки щодо можливостей і шляхів забезпечення належного техніко-юридичного рівня актів правозастосування.

Спеціальне наукове дослідження актів правозастосування, нерозривно пов'язане з удосконаленням та підвищенням ефективності правозастосовчої діяльності. Як вже було зазначено на сторінках даної монографії, однією з проблем комплексного дослідження інституту правозастосування є науковий пошук сутності актів правозастосування, які становлять складне явище правової дійсності. Вказані акти можуть виявлятися у найрізноманітніших аспектах, а саме як:

- засіб державного управління суспільством;
- організаційна форма діяльності різноманітних державних органів;
- найважливіший засіб реалізації юридичних норм;
- специфічні юридичні факти тощо.

Враховуючи вказане, на нашу думку, доцільно провести аналіз наступного спектру питань, відповідь на які, з одного боку, стане продовженням вивчення особливостей юридико-технічної будови актів правозастосування, а з іншого боку, сприятиме отриманню комплексної відповіді на проблематику співвідношення юридико-технічної будови нормативно-правових актів та актів правозастосування. Вважаємо за доцільне в межах цього підрозділу монографії:

- охарактеризувати недоліки сучасного законодавства як нормативної основи прийняття актів правозастосування;
- визначити сутність та значення юридико-технічної будови актів правозастосування, що мають документальну форму виразу і специфічний зміст;
- проаналізувати передумови виникнення та засоби усунення юридико-технічних недоліків актів правозастосування;

- проаналізувати особливості взаємозалежності між рівнем юридичної техніки та якістю актів правозастосування;
- охарактеризувати особливості фахової підготовки суб'єктів правозастосування, що є основою для забезпечення юридико-технічної досконалості актів правозастосування.

Дослідження юридичної техніки актів правозастосування має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки, з однієї сторони, характеризує результативність інституту правозастосування, а з іншої, є необхідним напрямком вдосконалення самих документів правозастосування. На нашу думку, вивчення вказаного питання надасть можливість:

- визначити ступінь ефективності правових актів та значення актів правозастосування в процесі упорядкування суспільних відносин;
- охарактеризувати рівень юридико-технічного забезпечення актів правозастосування;
- дослідити значення актів правозастосування та визначити шляхи підвищення їх якості та ефективності.

Становлення державно-правових інститутів в Україні надає змогу встановити більш-менш сталі тенденції розвитку її законодавства, що зумовлюються, на нашу думку, насамперед, перехідним характером умов його функціонування під впливом інтенсивної трансформації економічної, політичної та соціальної сфер розвитку, яка, на жаль, супроводжується руйнівними кризовими явищами.

Важливого значення для характеристики актів правозастосування має аналіз тенденцій розвитку сучасного правового регулювання та визначення негативних закономірностей розвитку самого законодавства. Це, з нашої точки зору, сприятиме дослідженню об'єктивних передумов, які спричиняють необхідність прийняття актів правозастосування та впливають на їх якість.

Вивчення поточних процесів державно-правової розбудови в сучасній Україні, надає змогу вченим виокремити серед досліджуваних тенденцій розвитку законодавства наступні:

Радикальна якісна новелізація права, змістом якої є прискорене формування нових галузей та інститутів права і законодавства. Для прикладу можливо назвати наступні нові галузі права як конституційно-процесуальне, підприємницьке, або такі інститути як президентство, конституційне судочинство, призупинення та судове скасування чинності певних нормативно-правових актів, привати-

заційні відносини та біржова діяльність. В свою чергу це викликає зміни меж лише правового регулювання, що відображається у їх розширенні. Розширення правового регулювання, як відомо, потребує виваженої правової політики та підготовки високоякісних актів, що складуть основу регулювання певної сфери відносин. Однак, вказані зміни у більшості мають непослідовний характер, що суттєво “розтягує” перехідний період та гальмує процес стабілізації функціонування державно-правових інститутів.

Інтенсифікація законотворчої діяльності, що виявляється у зростанні кількісних показників прийнятих актів та розширенні повноважень правотворчих органів. Ця тенденція зумовлює появу законодавчого масиву, який характеризується неузгодженістю, дублюванням, множинністю, а інколи й суперечністю існуючих актів. На основі такої сукупності (а не системи) нормативних документів навряд чи можливо вирішити певну справу неупереджено та справедливо; впровадити правові цінності; забезпечити пріоритетність прав та інтересів людини та прийняти якісний відповідно до вимог юридичної техніки акт правозастосування.

Різноманітність форм (джерел) права, що є наслідком плюралізації суб’єктів правотворчості в економічній сфері (наприклад, установчі нормативно-правові акти господарських об’єднань та інші). Збільшується кількість належним чином схвалених, ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, які вводяться до складу системи національного права. Розширюється коло випадків, коли традиційно ненормативні юридичні акти, зокрема судові, можуть набувати нормативного значення, оскільки за їх допомогою можливо визнавати не чинними (внаслідок невідповідності закону) певні нормативні акти.

Зменшення рівня формалізованості права та визначеності його норм. Це виявляється у розширенні сфери приватноправового регулювання, використанні дозвільного типу (принципу) правового регулювання, застосування у законодавстві відносно визначених норм, зокрема норм з оціночними, “ситуаційними” поняттями [86, с. 100-101].

В юридичній літературі визначається, що на фоні цих тенденцій простежуються недоліки сучасного законодавства України, серед яких виділяють наступні:

- “безсистемність розвитку законодавства та величезна кількість змін та доповнень до чинного законодавства; внутрішня суперечливість у регулюванні тих або інших суспільних відносин; правова неврегульованість багатьох суспільних

відносин, що вимагають такого регулювання; недостатня наукова обґрунтованість законодавчих актів, їх декларативність і безадресність; відсутність у багатьох законодавчих актах механізмів їх реалізації; відсутність єдиної офіційної державної програми розвитку законодавства та визначення пріоритетності у прийнятті законодавчих актів, що значною мірою обумовлюється гострими кризовими явищами в усіх сферах суспільного життя” [138, с. 245-246];

- недостатній рівень наукової обґрунтованості розвитку законодавства, поширення декларативності та безадресності положень нормативно-правових актів [184, с. 42];
- відсутність системного розвитку законодавчої бази, наявність колізійних положень та невиправдано великої кількості нормативно-правових актів [116, с. 30].

Всі зазначені недоліки, з одного боку, є наслідком недотримання вимог юридичної техніки, а з іншого, самі так чи інакше гальмують втілення таких вимог у правотворчій та правозастосовчій діяльності. Їх аналіз, на нашу думку, має важливе значення для правозастосовчої діяльності, оскільки:

- законодавство є нормативною основою її здійснення шляхом визначення статусу суб'єктів правозастосування, їх повноважень та відповідальності за здійснювану ними діяльність;
- законодавство створює можливості для визначення меж, форм та методів правозастосовчої діяльності;
- якість законодавства впливає на якість вирішення певної справи, що завершується прийняттям акту правозастосування;
- законодавство впливає на якість самого акту правозастосування та визначає його місце в системі індивідуальних актів;
- на основі діючого законодавства у суб'єктів права виникає можливість реалізувати суб'єктивне право та вирішити спір, а також оскаржити акт правозастосування, що суперечить нормам права;
- законодавство закріплює правила, прийоми, способи та засоби юридичної техніки, що застосовуються і в актах правозастосування.

Таким чином, чітке визначення меж правового регулювання, а також якість, системність та узгодженість законодавства складають об'єктивну основу якості актів правозастосування, за умови їх повної відповідності правилам юридичної техніки.

Суттєвим фактором, який безпосередньо визначає необхідність дослідження питання юридичної техніки будови актів правозастосування, є загальний стан розробки проблеми у юридичній літературі.

В юридичній літературі справедливо наголошується на тому, що поява юридичного терміну “акт застосування права” обумовлена, з одного боку, створенням і подальшим розвитком теорії правозастосування та вченням про механізм правового регулювання, з іншого - потребою відокремити в теорії та практиці вказаний акт з числа різноманітних юридичних актів [169, с. 51]. Поняття “акт правозастосування” пов’язується із його документальним вираженням, що приймається уповноваженим компетентним органом держави в результаті розгляду юридичної справи. У процесі прийняття акту правозастосування суд чи інший суб’єкт правозастосування у межах наданих державою повноважень поширює загальне правило, що міститься у правовому приписі, на конкретний життєвий випадок [15, с. 47].

В Міжнародній поліцейській енциклопедії зазначається, що акт застосування права - це документ, що приймається уповноваженим компетентним органом держави після розгляду юридичної справи, є юридичною дією, в результаті якої конкретні факти (життєві обставини) підводяться до відповідної норми права [93, с. 33].

На нашу думку, юридична техніка актів правозастосування впливає не лише на форму документа, але і на його зміст. Вона охоплює технічні правила, прийоми, способи і засоби, операції, юридичні конструкції, типові схеми та методи перетворення волі уповноваженого суб’єкта в правові положення документа.

Аналізуючи розуміння поняття і сутності актів правозастосування в юридичній літературі, можливо простежити ряд поглядів, які базуються суто на техніко-юридичних властивостях самих актів. На думку С. П. Кравченко, сутністю текстового документа, в тому числі і акту правозастосування, є “повідомлення владного характеру, яке об’єктивоване у вигляді письмового документа, оброблене відповідно до типу цього документа, має особливу смислову єдність, яка визначена різними типами лексичних, граматичних, логічних і правових зв’язків, а також має певний модальний характер та прагматичну настанову” [74, с. 49-55]. Окрім того, в літературі обґрунтовується і інший підхід до розуміння техніко-юридичного змісту акту, що пов’язується із процесом створення юридичного документа шляхом поетапного переходу думки від пізнання зовнішніх зв’язків предметів до пізнання їх сутності” [76, с. 85-86].

В юридичній літературі аргументується ідея про те, що будь-який правовий акт, в тому числі і акт правозастосування, має юридико-технічний зміст, а саме:

- має визначений текст, змістом якого є сукупність відображених у письмовій формі одиниць мовлення (слів, словосполучень, речень тощо); в ньому знаходять своє місце правові приписи; містить в собі комплекс реквізитів; може містити в собі інформацію, яка сама по собі значення не має, але спрощує розуміння всього змісту акту та його практичне використання (нумерація, реєстраційні номери, назви структурних елементів тощо) [118, с. 24];
- походить від держави в особі її компетентних органів і являє собою категоричне, офіційно-владне, обов'язкове до виконання веління, яке охороняється державою; має визначену форму документа (наказ, рішення, розпорядження), містить чітко визначені реквізити: назву, підпис, дату, характеризується чіткою структурою (вступна, мотивувальна і резолютивна частини) [128, с. 27-28].

Таким чином можливо зробити висновок про те, що акт правозастосування має юридико-технічний зміст, що може бути покладений в основу:

- характеристики самого акту правозастосування;
- аналізу особливостей юридико-технічної будови актів правозастосування;
- визначення та характеристики юридичної техніки актів правозастосування в якості самостійного різновиду юридичної техніки, з одного боку, та самостійного інституту, з іншого боку.

На нашу думку, акт правозастосування є найбільш розповсюджений видом правових актів, котрий має юридичну силу та державно-владний обов'язковий характер. Враховуючи зазначені вище юридико-технічні особливості змісту актів правозастосування, вважаємо, що загальні властивості актів правозастосування, котрі були проаналізовані нами у попередньому підрозділі, мають юридико-технічний характер. Серед них:

- є формально обов'язковими щодо персонально визначених суб'єктів;
- містять індивідуальні приписи (веління), які розраховані на регулювання лише окремого, конкретного випадку, тому їх юридична чинність вичерпується одноразовою реалізацією;

- можуть мати письмову, усну або конклюдентну форми зовнішнього прояву.

Залежність актів правозастосування від нормативно-правових документів зумовлює наявність певних питань в їх системності. Основними серед них, на нашу думку, є:

множинність актів, що ускладнює процес їх реалізації;

- низький рівень юридичної техніки, що ускладнює розуміння змісту акту;
- порушення процедури прийняття;
- відсутність механізму реалізації та відповідальності посадових осіб за прийняття протиправних рішень.

Усунення юридико-технічних дефектів в системі актів правозастосування, а також їх попередження можливі за певних передумов і за допомогою певних засобів. На нашу думку, їх правомірно розподілити на теоретичні та практичні. До перших належать наукові положення, висновки, рекомендації, конструкції з юридико-технічних питань, а до других - правові акти та організаційні заходи.

Теоретичними передумовами та "інструментами" техніко-юридичного вдосконалення актів правозастосування слугують:

1. Наукові ідеї та напрацювання, які було започатковано у 60-70-хх роках минулого століття та розробляються на сьогодні, що пов'язані з іменами С. С. Алексєєва, М. А. Голодного, Д. А. Керімова, Д. А. Ковачева, А. С. Піголкіна, С. В. Поленіної, І. С. Самощенко та характеризуються наявністю конструктивних засад та положень, що створюють наукову основу для подальших досліджень юридико-технічних проблем актів правозастосування [6; 33; 60; 114; 116; 136]. Роботи вказаних вчених торкаються проблематики державного будівництва, вдосконалення правотворчих процесів та підвищення ефективності механізму реалізації права. Однак, вони лише поверхнево торкаються проблем актів правозастосування та їх юридико-технічної будови, що потребує подальшої роботи над вказаними аспектами актів правозастосування.

2. Результати сучасних наукових досліджень українських юристів С. В. Бобровник, О. Л. Богініч, А. П. Зайця, О. В. Зайчука, О. Л. Копиленка, М. І. Козюбри, В. Ф. Опришка, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Погорілка, І. Б. Усенка, Ю. С. Шемшученка створили комплексну систему наукових робіт, які присвячені більшості аспектам правозастосування. Отже, на сьогодні доцільно конкретизувати та

виробити ефективний механізм втілення наукових засад у процес правозастосування та формування системи актів правозастосування.

До іншої групи передумов і засобів забезпечення високого техніко-юридичного рівня актів правозастосування належать нормативно-правові акти та організаційні заходи. Їх основними різновидами є:

- закріплення у чинному законодавстві правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки;
- розробка комплексних прогностичних і планових документів щодо розвитку законодавства;
- заходи по систематизації чинного законодавства;
- створення спеціалізованих органів, структур, підрозділів, а також здійснення спеціальних програм, покликаних сприяти забезпеченню належного юридико-технічного рівня юридичних документів [36, с. 67-69].

У сфері юриспруденції розрізняють юридичну техніку правотворчої та правозастосовчої діяльності. Юридична техніка у правотворчості охоплює техніко-юридичні прийоми і правила в процесі розробки законів та підзаконних актів, а в правозастосовчій діяльності характеризує техніко-юридичні прийоми та правила, що використовуються в процесі прийняття актів правозастосування. Для забезпечення верховенства закону і його ефективної дії необхідний високий рівень юридичної техніки [60, с. 45-46]. На нашу думку, він виявляється у:

- формуванні високоякісного узгодженого законодавства як основи юридичної діяльності;
- прийнятті актів правозастосування на основі і у відповідності до нормативно-правових документів, що забезпечує їх конкретизацію до випадку чи суб'єкта;
- прийнятті акту на виконання закону, що зумовлює реалізацію його положень та можливість прийняття акту правозастосування з питань, регламентованих правом.

Як правило, частина юридико-технічних правил, прийомів, способів і засобів побудови акту правозастосування отримує закріплення у нормативних актах, якими регламентується правотворча та правозастосовча діяльності, і, отже, набуває юридичної обов'язковості для відповідних суб'єктів правозастосування.

Необхідно також звернути увагу на те, що рівень розвитку юридичної техніки, ступінь розробленості її правил, прийомів, способів

та засобів, їх вдосконалення, послідовність втілення в життя визначають рівень зацікавленості держави, суспільства в праві та законності. Чим більше держава піклується про зміцнення законності, про ефективність правового регулювання, тим більше необхідно приділяти увагу вдосконаленню технічної сторони процесу. Таким чином, саме законодавець зацікавлений у високому рівні юридичної техніки юридичних документів. Від рівня технічного викладу правового акту залежить гарантія його подальшого виконання, і, звичайно, його законність та обґрунтованість [55, с. 90-92].

З точки зору оцінки інформаційного змісту тексту, важливою характеристикою акту правозастосування є достовірність та обґрунтованість припису, які багато в чому залежать не лише від ступеня доведеності інформації, але і від аргументованості і логічної основи змісту рішення, що відображається в структурі і змісті основного тексту документу.

До вимог, які висуваються до змісту акту правозастосування, можливо віднести повноту, а також достатність інформаційного забезпечення. Інакше кажучи, інформація, яка міститься в актах, повинна бути достатньою для прийняття і реалізації відповідних рішень, щоб у подальшому не виникло ситуацій, які потребують роз'яснень або уточнень.

Основними якісними характеристиками інформації, яка міститься в акті правозастосування, на нашу думку, є актуальність, новизна, інформативність, достовірність, об'єктивність, переконаність, аргументованість та повнота. В якості самостійних аспектів, які потребують регламентації, необхідно відзначити вживання слів та словосполучень (лексико-семантичний аспект) і привила написання (орфографічний аспект). Для суб'єктів правозастосування це зумовлює визначення важливих аспектів мовної освіти фахівців, основними з яких є: термінологічний, лексикографічний, граматико-стилістичний і фахово-прикладний. У той же час, актуалізація цих аспектів робить акт більш ефективним і професійно орієнтованим, реалізує конкретні міжпредметні зв'язки лінгвістичних та фахових дисциплін [4, с. 38-39].

Враховуючи вказане, навчання фахівців з підготовки актів правозастосування має бути проведено відносно наступних аспектів, серед яких обов'язковими є термінологічний, синхронічний, діахронічний лексикографічний, граматико-стилістичний, фахово-прикладний.

Термінологічний аспект передбачає ретельне та глибоке вивчення термінології права. Юридична термінологія як системно організована сукупність термінологічних одиниць правової галузі певної мови має визначатися як у плані синхронії, так і діяхронії [9, с. 58].

Синхронічний аспект передбачає вивчення стану юридичної термінології як системи взаємопов'язаних та взаємообумовлених терміно-елементів у певний момент її розвитку. Склад і структура сучасної юридичної термінології, зв'язок і відносини між її елементами зумовлені існуючою правовою системою, що складається з розгалуженої, але чітко організованої сукупності юридичних понять та інститутів. Завдання полягає не лише у тому, щоб проаналізувати склад та системно-структурну організацію сучасного юридичного словника української мови, визначити основні типи термінологічних одиниць та засоби термінотворення, але й виявити специфіку терміносистеми на різних мовних рівнях (лексико-семантичному, граматичному тощо).

Діяхронічний підхід до вивчення юридичної термінології полягає в тому, щоб розглядати її у процесі історичного розвитку, у поступальному русі від початкового стану до сучасності. Адже юридична терміносистема на шляху свого становлення і формування не залишалася незмінною, розширювався її склад, ускладнювалася структура, відбувалися певні лексико-семантичні процеси. Найважливішими питаннями, пов'язаними з діяхронічним аспектом вивчення юридичної термінології, є питання її генезису, джерел поповнення, основних етапів історії, шляхів і напрямів еволюції. На основі аналізу всіх цих питань можливе прогнозування розвитку терміносистеми в майбутньому.

Лексикографічний аспект, який охоплює в собі систему юридичних понять і інститутів, відображених у спеціальних словниках з різними типами слів.

Граматико-стилістичний аспект, що пов'язаний із відповідністю текстів актів правозастосування принципам стилістичної до речності та граматичної правильності слововживання.

Фахово-прикладний аспект реалізується у таких напрямках і формах роботи, як формування вмінь і навичок роботи з будь-якими правовими актами.

Важливість мовного виразу актів правозастосування зумовлюється їх змістом, однак необхідно пам'ятати і про те, що ці документи мають і чіткий формальний вираз, що в свою чергу зумовлює важливість аналізу форми акту правозастосування.

Існує ряд загальних вимог до форми актів правозастосування, а саме:

- логічна послідовність і компактність викладення нормативних приписів, які містяться у акті;
- відсутність протиріч як всередині акту правозастосування, так і з положеннями нормативно-правових актів;
- наявність формальних реквізитів документу, таких як найменування акту та органу, який його видав; місце видання; дата видання; підписи уповноважених осіб та порядковий номер;
- наявність встановленої структури акту правозастосування, що складається із вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.

В юридичній літературі неодноразово відзначається значення практики щодо забезпечення високого рівня юридичної техніки актів правозастосування. Це пояснюється рядом наступних обставин, а саме:

- по-перше, застосування норм права у багатьох випадках здійснюється юристами, які мають спеціальні знання та здатні глибоко розуміти діюче право, знайти на його основі правильне, справедливе вирішення конкретної життєвої ситуації;
- по-друге, до сфери правозастосування належать найбільш складні у юридичному відношенні ситуації, які потребують для свого вирішення творчого індивідуального підходу. Досвід вирішення таких справ корисний при повторенні аналогічних ситуацій;
- по-третє, на відміну від правотворця, суб'єкт правозастосування безпосередньо стикається з конкретними практичними ситуаціями і вимогами реального життя, що створюють підстави для уточнення приписів нормативно-правових актів [157, с. 67-75].

Таким чином, в одних випадках соціально-правові наслідки визначаються за допомогою юридичних норм з абсолютною точністю, в інших - законодавче рішення передбачає ту або іншу міру поєднання нормативного та індивідуального регулювання.

Приймаючи акт правозастосування, уповноважений суб'єкт повинен вирішити проблему відбору об'єктивних висновків у своїх міркуваннях, керуючись якими необхідно повноцінно їх відобразити у відповідному акті та винести рішення, що має персоніфікований характер дії.

Сучасні реалії правотворчої діяльності в Україні та якості законодавчої бази з точки зору її юридико-технічного рівня є досить неоднозначними: поряд з окремими достатньо відпрацьованими у цьому аспекті актами існує чимало й таких, які містять в собі значні технічні недоліки, незважаючи на прагнення зі сторони правотворців створювати нормативно-правові акти у повній відповідності до вимог юридичної техніки.

Окрім того, практика правозастосування в Україні здійснюється непослідовно та суперечливо, відображаючи в собі всі проблеми перехідного періоду, в якому знаходиться наша держава, що супроводжується економічною кризою, соціальною нестабільністю і, відповідно, політичною конфліктністю перетворень.

Враховуючи вказане, практика правозастосування та чисельні прогалини у діючому законодавстві доводять, що необхідно приділяти більш пильної уваги щодо вироблення ефективних важелів максимального втілення правил юридичної техніки у змісті юридичних документів.

Виокремлюючи перелік вимог до документів, в яких фіксуються правозастосовчі положення, вказується, що ці документи повинні включати до свого змісту відомості, які розкривають логічний ланцюжок міркувань суб'єкта правозастосування. Окрім того, в текстах актів правозастосування повинні бути чітко відображені компетентність уповноважених суб'єктів, факт доведеності фактичної сторони справи, правильність юридичної кваліфікації фактів, оптимальність самого припису.

При оцінці інформації будь-якого документу, в тому числі і акту правозастосування, важливе значення має її достовірність та об'єктивність. Це означає, що зміст документу повинен відображати фактичний стан справи, містити мінімум перекручень порівняно з реальною ситуацією, надавати неупереджені оцінки подіям.

Справедливо стверджує Н. Д. Абдуллаєв щодо процесу розумової діяльності владарюючого суб'єкта, яка націлена на прийняття владного рішення. Вказаний суб'єкт повинен "відобразити" у змісті владного рішення логічний ланцюг розумової діяльності шляхом:

- виявлення причин, що викликають перехід від можливості до дійсності;
- встановлення межі реалізації можливостей;
- перетворення бажаної можливості в дійсність [1, с. 25].

Вважаючи, що за допомогою правотворчого процесу формуються передумови досягнення соціального компромісу, які забезпечують принцип рівності захисту законних прав та інтересів кожного, здійснюється консолідація суспільства завдяки відображенню у законодавстві балансу інтересів всіх його соціальних груп та прошарків [73, с. 3]. Як наслідок, можливо стверджувати про те, що за допомогою правозастосування забезпечується реальний механізм “консолідації суспільства” та врівноваження різновекторних інтересів. Порушення правил юридичної техніки у змісті актів правозастосування створює передумови до хибного усвідомлення вимог правових норм та подальшої дисгармонії у суспільстві.

Критерій достовірності інформації, що міститься в акті правозастосування є важливою стороною розпорядчого волевиявлення в документальному сенсі. Це означає, що інформація, яка створена суб'єктом правозастосування, повинна максимально задовольняти критерій достовірності та відображати фактичний стан справи.

С. Л. Лисенков, аналізуючи поточне реформування законодавчої бази в Україні, стверджував, що ще недостатньо активно досліджується проблема якості змісту юридичних документів. Окрім того, особливої актуальності набуває проблема підвищення якості змісту новостворюваних нормативно-правових актів, змістом чого є не лише якісно нові та стабільні механізми забезпечення реалізації таких нормативно-правових актів, а й забезпечення якісної підготовки їх змісту [80, с. 3]. Тим самим звертається увага на залежність між якістю підготовки проектів нормативно-правових актів та забезпечення належного рівня реалізації правових норм, в тому числі і за допомогою правозастосування.

До числа вимог, які ставляться до інформації, котра міститься в акті правозастосування, можна назвати повноту та достатність. Іншими словами, ця інформація повинна бути достатньою для прийняття і реалізації відповідного рішення, щоб в подальшому не виникло ситуацій, які потребують роз'яснень або уточнень [58, с. 67].

В процесі оптимізації тексту акту правозастосування, в першу чергу слід звернути увагу на мовні засоби вираження волевиявлення суб'єкта правозастосування. Розглядаючи ці мовні способи виразу, в літературі стверджується про те, що слід виділити декілька наступних аспектів, а саме:

- по-перше, у відповідності до поняття тексту як частини акту, розміщеної між реквізитами, слід розглядати мовну органі-

зацію основного тексту акту і інших елементів документу – реквізитів;

- по-друге, якщо вести мову про основний текст акту правозастосування, в першу чергу необхідно враховувати форму подання основного тексту і виокремлювати відповідні рівні його мовної організації, до числа яких можливо віднести структуру певних смислових компонентів тексту, структуру речень та склад лексико-семантичних одиниць (слів і словосполучень) [44, с. 98].

Вимоги підвищення якості всіх правових актів, які приймаються в процесі управлінської діяльності, свідчать про необхідність формування зазначеного напряму оптимізації текстів як самостійного порядку створення текстів документів, що іменується регламентацією. Виходячи із уявлення про мовну структуру текстів документів, вченими стверджується про те, що слід розрізняти декілька аспектів регламентації процесу створення текстів:

- регламентацію структури смислових компонентів тексту;
- регламентацію структури речень і вибору лексико-семантичних одиниць.

В процесі регламентації структури смислових компонентів тексту повинна бути встановлена найбільш доцільна смислова структура тексту, виокремлено смислові компоненти тексту, встановлена їх послідовність у вигляді деякої схеми, яка при створенні документу може бути використана як модель тексту.

Другим аспектом напряму оптимізації повинна бути регламентація структури речень, які вживаються в текстах документів певного різновиду, а також всіх мовних категорій, які реалізуються на рівні речень. Даний аспект оптимізації також пов'язаний з дослідженням текстів, виявленням зв'язків, які існують між змістом, призначенням документа і структурою смислових компонентів та характерними особливостями в побудові речень. До числа мовних явищ, які повинні бути піддані регламентації на цьому рівні, слід віднести форму викладення тексту [87, с. 24-29].

Оптимізація мовних засобів змісту в текстах актів правозастосування орієнтується на специфічні особливості мови кожного конкретного виду акту, в тому числі на характерні структурні типи речення, які притаманні окремим видам актів. Широта поширення мовних формул в текстах актів правозастосування, специфічні особливості їх вживання в документах різного при-

значення є необхідною умовою для регламентації їх використання [51, с. 73].

Враховуючи вищевикладене, можливо зробити висновок про те, що акти правозастосування є важливим засобом регулювання суспільних відносин. Крім того, необхідно обов'язково звернути увагу на те, що важливим є неухильне дотримання вимог юридичної техніки щодо текстової побудови проекту акту правозастосування, його мови та стилю, що в свою чергу впливає на поліпшення практики застосування норм права і забезпечує цінність та досконалість права в цілому.

Особливостями юридичної техніки актів правозастосування є те, що правила та методи юридичної техніки потребують, щоб кожен пункт акту містив одне визначене поняття з усіма його ознаками, при чому правило повинно бути виражено таким чином, щоб в ньому не залишалось незрозумілих аспектів. Ясність і лаконічність викладу правового припису є необхідними вимогами юридичної техніки при розробці будь-якого акту правозастосування.

Так, акти правозастосування виконують роль важливого засобу, інструменту в техніці застосування норм права, сприяючи оптимальній реалізації в поведінці людей приписів, які викладені в правовій нормі. Додамо, що за допомогою зазначених актів відбувається матеріалізація не лише суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, але й в певних випадках юридичних повноважень. Неухильне дотримання вимог юридичної техніки стосовно текстової побудови проекту акту правозастосування, мови акту, стилю є вкрай необхідним, оскільки впливає на покращення практики застосування норм права та якості й ефективності правового масиву в цілому.

Високий рівень юридичної техніки обумовлює досконалість акту правозастосування, його точність і чіткість, які значною мірою залежать від ступеня досконалості мови правових приписів. Цьому мають сприяти такі особливості юридичної мови як: офіційність встановлення владних відносин; документальність, без якої право як сукупність загальнообов'язкових правил неможливе; зрозумілість і дохідливість актів, що спрямовані на регулювання відносин між громадянами; специфічність термінів, що стосуються регулювання відповідних питань.

Основним завданням вдосконалення юридичної техніки є послідовне врахування вищезазначених особливостей юридичної мови в текстах правових актів. Це підвищить рівень юридичної культури правотворчості, досконалість акту правозастосування як за змістом,

так і за зовнішньою формою, ефективність його дії щодо регулювання суспільних відносин.

Таким чином, юридична техніка актів правозастосування є важливим засобом забезпечення їх стабільності, законності та дієвості. Особливості правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки актів правозастосування виявляються в тому, що вони:

- є похідними і залежними від юридичної техніки правових актів;
- відображають особливості правової системи суспільства;
- забезпечуються різноманітними засобами, у тому числі і нормативно-правовими;
- впливають на якість акту правозастосування;
- відображають особливості процесу правозастосування;
- спричиняють вплив на дієвість правового регулювання;
- забезпечують процес конкретизації нормативних положень;
- створюють умови реалізації як наданих суб'єктам можливостей та покладених обов'язків, так і встановленого статусу;
- закріплюють вимоги до акту правозастосування, дотримання яких свідчить про його законність та правомірність.

Підсумовуючи результати дослідження теоретичних аспектів сутності та значення юридико-технічних особливостей актів правозастосування, можливо зупинитися на наступних підсумкових положеннях, що обґрунтовані в межах цього підрозділу монографії.

Чітке визначення меж правового регулювання, а також якість, системність та узгодженість законодавства складають об'єктивну основу якості актів правозастосування, за умови їх повної відповідності правилам юридичної техніки.

Загальні властивості актів правозастосування мають юридико-технічний характер, серед яких можливо виокремити наступні:

- є формально обов'язковими щодо персонально визначених суб'єктів;
- містять індивідуальні приписи (веління), які розраховані на регулювання лише окремого, конкретного випадку, тому їх юридична чинність вичерпується одноразовою реалізацією;
- можуть мати письмову, усну або конклюдентну форми зовнішнього прояву.

Забезпечення юридико-технічної досконалості актів правозастосування вимагає відповідного навчання фахівців з підготовки актів правозастосування, який передбачає професійну підготовку

суб'єктів, в тому числі і щодо термінологічного, синхронічного, діахронічного, лексикографічного, граматико-стилістичного, фахово-прикладного аспектів підготовки актів правозастосування.

Особливості правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки актів правозастосування виявляються в тому, що вони:

- є похідними і залежними від юридичної техніки нормативно-правових актів;
- відображають особливості правової системи суспільства;
- забезпечуються різноманітними засобами, у тому числі і нормативно-правовими;
- впливають на якість акту правозастосування;
- відображають особливості процесу правозастосування;
- спричиняють вплив на дієвість правового регулювання;
- забезпечують процес конкретизації нормативних положень;
- створюють умови реалізації як наданих суб'єктам можливостей та покладених обов'язків, так і встановленого статусу;
- закріплюють вимоги до акту правозастосування, дотримання яких свідчить про його законність та правомірність.

Отже, можливо зробити висновок, що саме юридична техніка є критерієм досконалості та дієвості акту правозастосування як важливого різновиду актів індивідуального характеру.

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА АКТИВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ПРАКТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

2.1. Зміст та структура актів правозастосування: юридико-технічні основи.

Складність та багатоманітність правил, прийомів, засобів і способів юридичної техніки актів правозастосування є основною причиною відсутності комплексних досліджень цієї проблеми у вітчизняній юридичній науці. Окрім того, вищезгадані правила, прийоми, засоби і способи побудови текстів юридичних документів належать до різноманітних сфер наукових досліджень та є індивідуальними щодо окремих категорій актів, що ускладнює їх вивчення та аналіз.

Юридична техніка, як відомо, охоплює передусім питання змістової та структурної побудови нормативно-правових актів, визначення термінів, використання словосполучень у змісті юридичних документів тощо. Проте, юридична техніка - це не лише критерії розробки та редагування проектів нормативно-правових актів, але й оцінка акту з позицій механізму реалізації правових норм, неприпустимості виникнення внутрішніх та зовнішніх протиріч, прогалин та неузгодженостей. На жаль, у чинному законодавстві зустрічається чимало недоліків юридико-технічного характеру, про що було зазначено нами у попередньому розділі, а тому завдання юридичної техніки полягає у тому, щоб не лише озброїти правотворця знаннями в сфері юридичної техніки, але й підвищити рівень його правової культури.

Окрім того, варто зазначити те, що важливим джерелом знань про правила, прийоми, засоби і способи побудови змісту та структури нормативно-правових актів є не лише літературні джерела з теорії держави і права та галузевих наук, але і джерела, що містять інформацію із сфери:

- лінгвістики, що забезпечує юриспруденцію знаннями щодо мови та стилістики викладення юридичного документу;
- документознавства, що передбачає необхідність вивчення таких важливих для юридичного документу категорій, як реквізити та формуляр;

- літературознавства, що відповідно до логічних правил надає можливість визначити структуру і тематику юридичного документу.

В юридичній літературі інститут юридичної техніки має різновекторний характер наукового дослідження, що пов'язано із вивченням переважно тих або інших аспектів вказаного інституту, а саме:

- дослідження особливостей мовленнєвого викладення тексту правових актів [8; 74; 159];
- вивчення специфіки застосування термінів та конструкцій у змісті правових актів [74; 185];
- аналіз питань, які торкаються юридико-технічних особливостей структурної побудови правових актів [62; 134];
- розгляд специфіки стилістичного викладення правових положень у змісті правових актів та вироблення методичних рекомендацій щодо вдосконалення їх стилістики [11; 195].

В цілому можливо зробити висновок про те, що наукове дослідження інституту юридичної техніки має досить комплексний різновекторний характер, однак потребує подальшого аналізу в контексті різновидів юридичної техніки в залежності від форми правового акту, який розробляється.

Враховуючи вищевикладене та зважаючи на досить високий рівень наукової дослідженості інституту юридичної техніки, на нашу думку, в межах даного розділу монографії доцільно:

- дослідити особливості юридико-технічної будови змісту та структури актів правозастосування;
- провести аналіз юридико-технічних помилок (на прикладах окремих нормативно-правових актів) та практики роботи судових органів (на прикладі документів Господарського суду Закарпатської області) з метою з'ясування специфіки негативного впливу цих помилок на правильність і об'єктивність змісту актів правозастосування;
- з'ясувати особливості стилістичного викладення змісту актів правозастосування;
- встановити загальні засади композиційної будови актів правозастосування.

Доцільність та необхідність подальшого наукового дослідження інституту юридичної техніки, особливо окремих аспектів юридико-технічної будови тих або інших правових актів, зазначається в юри-

дичній літературі, наголошуючи на тому, що вивчення та професійне використання юридичної техніки надасть змогу створити ефективно діюче законодавство [94, с. 309]; через підвищення вимог до правничої техніки створення правових актів [74, с. 3]. Таким чином вченими обгрунтовується органічна єдність та необхідність наукового дослідження інституту юридичної техніки, що націлена на вдосконалення творчої роботи уповноважених суб'єктів, з одного боку, та системи вимог побудови юридичного документу, з іншого боку.

Враховуючи зазначені погляди науковців на питання юридико-технічної будови правових актів, вважаємо доцільним та обгрутованим зупинитися на таких засобах юридичної техніки актів правозастосування як термінологія, мова, лінгвістика, стилістика, композиція, реквізити та формуляр. Справедливо відзначається в літературі про те, що саме ці елементи мають важливе значення для системи правових актів [51, с. 76-77].

Одним із найзагальніших юридико-технічних засобів формування змісту документу є використання системи термінології. Проблема термінології до недавнього часу досліджувалась лише в рамках законодавчої техніки як різновиду юридичної [109, с. 11-13]. Слід також зазначати, що в літературі вказана проблема переважно розглядалась як мовна (лінгвістична), не характеризуючи особливості мови різних актів, а також питання професійної лексики.

Компактність, чіткість та доступність змісту актів правозастосування значною мірою залежить від термінології, що в них використовується, її відповідності таким вимогам, як усталеність, єдність та адекватність суті тих правових категорій та явищ, які відображають відповідне поняття. Недбало обраний термін спотворює зміст положення акту правозастосування, створює можливості для подвійного тлумачення й ускладнює його сприйняття. Розвиток права завжди пов'язаний з формуванням системи усталених термінів. На нашу думку, значення усвідомлення юридичної термінології суб'єктами правотворчої та правозастосовчої діяльності особливо підвищується в періоди, коли відбуваються структурні зміни в праві, обумовлені конкретними потребами та процесами розвитку даного суспільства.

Процес формування правової терміносистеми в Україні тісно пов'язаний із процесом розвитку й становлення державної мови. Багаторічне обмеження функціонування української мови на тлі широкого використання російської призвело до складнощів у позна-

ченні певних правничих понять українськими термінами. Особливої проблематики вказане питання набуває сьогодні в умовах політичної боротьби щодо надання іншим мовам, окрім української, статусу державної, а також розширення сфери використання регіональних мов та мов національних меншин, що безпосередньо відбивається на специфіці мовленнєвого викладення положень як нормативно-правових актів, так і індивідуальних. Вказана проблема актуалізує питання уніфікації офіційно-ділового стилю викладення юридичних актів українською мовою та її співвіднесення (адекватне дублювання) із регіональними мовами або мовами національних меншин, яким наданий відповідний правовий статус.

Слово “термін”, як відомо, прийшло до слов’ян ще з античних часів та походить від латинської мови відповідно значенню слів “межа”, “кордон” або “рубіж” [72, с. 86]. В Україні вказане поняття поширюється вже з XVIII ст. Від слова “термін” утворене слово “термінологія”, яке означає сукупність термінів [190, с. 476] та являє собою певну систему знань щодо тлумачення та вживання окремих термінів. З точки зору юридичної техніки, категорія “термін” являє собою один із найважливіших нематеріальних засобів фіксації визначеного поняття, за допомогою якого формується акт як письмово оформлений документ. В сучасній науковій літературі категорія термін визначається як словесне позначення державно-правових понять, за допомогою яких відображається і закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави [23, с. 366].

Енциклопедичні словники визначають декілька підходів до розуміння категорії “термін”, що характеризується як поняття, яке походить від лат. “terminus” - кордон, межа; або як слово, яке виражає поняття; а в галузі логіки – як складовий елемент судження [171, с. 452], або як слово чи словосполучення, яке означає спеціальне поняття та вживається в науці, техніці та мистецтві [119, с. 1317].

Поняття “юридичний термін” в енциклопедичних джерелах характеризується як засіб юридичної техніки, за допомогою якого конкретні поняття набувають словесного виразу в тексті нормативного акту [133, с. 1027] або як елемент юридичної техніки, словесні позначення державно - правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави [17, с. 709].

У свою чергу категорія “термінологія”, що походить від слова “термін”, яке з грецької мови визначається як “вчення” означає:

- сукупність термінів певної галузі виробництва, науки, техніки, мистецтва та пов'язана з відповідною системою понять;
- сукупність усіх термінів даної мови, яку називають термінологічною системою;
- розділ лексикології, який вивчає терміни різних галузей знань (інша назва - термінознавство) [165, с. 376].

В свою чергу поняття “юридична термінологія” в енциклопедичних джерелах визначається як сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати потреби спілкування у сфері юридичної науки та практики [190, с. 476-477]; як така, що заснована на дотриманні певних вимог єдності (тотожності термінів, що використовуються), їх загальновизнаності, стабільності та доступності. Юридична термінологія охоплює не лише нормативні, а й індивідуальні акти, наприклад, техніко-юридичні засоби, прийоми, правила складання судових актів, договорів [93, с. 1091]; як слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках, довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо) [190, с. 482].

В юридичній літературі піднімається питання щодо розуміння форми юридичного терміну, однак спостерігається відсутність єдності у розумінні вказаної проблеми. Так, С. С. Алексєєв характеризує його як відображене в тексті акту словесне закріплення певного поняття [6, с. 273]. В свою чергу А. С. Піголкін вважає, що юридичний термін являє собою слово (словосполучення), яке вживається у законодавстві та відображає юридичне поняття в узагальненому вигляді, має чіткий, визначений зміст і відрізняється смисловою однозначністю та функціональною стійкістю [195, с. 65].

Юридичний термін - це самостійна юридична категорія, що характеризується певними ознаками. Визначаючи їх ми в цілому погоджуємося із А. С. Піголкіним, який виокремлює та обґрунтовує власні ознаки терміну, такі як:

- адекватність відображення його змісту;
- смислова однозначність;
- логічна системність;
- співвіднесеність з іншими термінами;
- практична значимість [114, с. 76].

Термінологія, яку застосовує юридична наука і практика, є досить неоднорідною. Основними факторами, що її визначають є

історичні, культурні, ідеологічні умови та особливості акту, а також феномен та практика діловодства. Принциповим питанням є виокремлення різновидів юридичних термінів з метою надання їм системного характеру та спрощення їх вживання у практиці правотворчості та правозастосування. Найбільш обґрунтованими є розподіл юридичних термінів за ступенем поширеності та професійним спрямуванням, відповідно до якого юридичні терміни поділяють на:

1) загальнозживані терміни, до складу яких входять слова звичайної літературної мови, без яких не можуть існувати ні юридична наука, ні законодавство, ні правореалізація, оскільки без загальнозживаних слів неможливо повноцінно відобразити волевиявлення уповноваженого суб'єкта, забезпечити доступність як нормативно-правових, так і індивідуальних актів. Такі терміни є простими, доступними та зрозумілими. У законодавстві вони використовуються в загальноприйнятому значенні і ніякого спеціального змісту не мають (людина, держава, права, повноваження тощо).

Вказані терміни мають свою специфіку, що полягає у тому, що вони не завжди є зручними, доволі часто мають багатозначний характер, можуть допускати різноманітні тлумачення, а також можуть застосовуватися то в одному, то в іншому значенні. Тому використання таких термінів доцільне, якщо їх значення зрозуміле для всіх і не породжує ніяких сумнівів у певному контексті;

2) спеціальні юридичні терміни, змістом яких є поняття, що відображають особливості державно-правових категорій як специфічних суспільно-політичних явищ та виникають в процесі юрисдикційної діяльності. Такими, наприклад, є категорії: “правовідносини”, “позивач”, “прокурор”, “обвинувачений”, “преюдиція” тощо. При цьому слід зауважити, що багато спеціальних юридичних термінів в сучасне право прийшли з минулих правових систем (“аліменти”, “позов”, “договір”), а інші сформувались під впливом сучасних умов (“ф'ючерс”, “тендер”, “оренда”);

3) спеціальні неюридичні терміни, що можливо визначити як терміни, що належать до інших неюридичних наук та використовуються в законодавстві, правозастосовчій практиці та юридичній науці з метою визначення особливостей відносин, що регулюються (“кібернетика”, “перевезення” тощо). З'ясування їх змісту передбачає необхідність звернення до тих галузей знань, до яких вони належать [10, с. 89-92].

Як вже було зазначено, практично поза увагою науковців залишилось дослідження юридичної техніки актів правозастосування, термінологічні особливості яких потребують детального вивчення.

Це питання, на нашу думку, має як теоретичне, так і практичне значення. З точки зору науки, особливості юридичної техніки актів правозастосування вказують на їх:

- самостійний характер як юридичної категорії;
- своєрідність структурної будови;
- місце та значення в системі юридичних документів;
- роль в процесі регулятивного впливу держави на суспільні відносини;
- чітке визначення та відмежування від інших однорідних понять.
- З практичної сторони дослідження проблеми юридичної техніки актів правозастосування забезпечує:
  - єдине розуміння їх структури, різновидів та призначення;
  - реалізацію принципу законності у сфері правозастосування;
  - визначення їх місця в системі індивідуальних актів;
  - підвищення ефективності інституту правореалізації;
  - визначення шляхів підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин.

Вказаним і обумовлюється тематика цього підрозділу монографії, що пов'язується із необхідністю вивчення змісту та структури актів правозастосування і практико-прикладному аспекті. Продовжуючи наукове дослідження, на нашу думку, в підтвердження вказаного доцільно окремо зупинитися на недоліках чинного законодавства України та актів правозастосування, з метою визначення взаємозв'язку між юридичною технікою вказаних документів.

Дієвість всіх різновидів актів правозастосування: наказів і розпоряджень керівництва підприємств, установ та організацій; вироків, рішень, ухвал суду; постанов прокурора, слідчого, органу дізнання безпосередньо залежить від такого засобу юридичної техніки, як термінологія. Адже, невірне вказане слово, незрозуміла фраза призводять до помилок у застосуванні права і навіть до спорів [7, с. 13].

Так, наприклад, довгий час не вирішеною залишалася проблема застосування статті 3 Закону України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетом та державними цільовими фондами" [49], пов'язана із наявністю права податкового органу звертатися до господарських судів із позовами про стягнення податкового боргу.

Стаття 3 згаданого Закону України передбачала, що виключно в судовому порядку (за рішенням суду) відбувається примусове стягнення в рахунок погашення податкових зобов'язань активів платника податків. Водночас, стаття 1 цього ж Закону примусове стягнення визначала як звернення стягнення на активи платника податків у рахунок погашення його податкового боргу без попереднього узгодження його суми з платником податків. Аналізуючи норми Закону України “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетом та державними цільовими фондами” не можна дійти однозначного висновку, у якому випадку податковий борг міг стягуватись без його попереднього узгодження із платником податків. У той же час стаття 7 вказаного Закону надавала рішенням податкового органу про погашення податкового боргу за рахунок активів платника податків статусу виконавчого документу, який підлягає виконанню в безспірному порядку. У практиці господарського суду Закарпатської області органи податкової служби надавали докази направлення своїх рішень про погашення податкового боргу у виконавчу службу, яка натомість відмовляла у відкритті виконавчого провадження у зв'язку з відсутністю рішень податкових органів у переліку виконавчих документів. Одночасно, позовні вимоги податкового органу по узгодженим податковим зобов'язанням за власними даними платника податків мали фактично безспірний характер і не могли бути оскаржені в суді, а в разі їх не оскарження, підлягали задоволенню і позовні вимоги, що засновувалися на рішеннях податкового органу про донракування податків та зборів. Таким чином, доцільним є або законодавче уточнення права податкового органу на звернення до суду за стягненням податкового боргу, або внесення відповідних змін до Закону України “Про виконавче провадження” [46]. Також у практиці Господарського суду Закарпатської області значно збільшилась кількість оскаржень податкових повідомлень-рішень органів податкової служби, винесених на підставі перевірок дотримання суб'єктами підприємницької діяльності законодавства про застосування реєстраторів розрахункових операцій, наявності у них відповідних патентів, ліцензій, дозволів та сертифікатів відповідності. Переважно підставою заперечення висновків матеріалів перевірки були посилання господарюючих суб'єктів на недотримання податковим органом вимог Указу Президента України “Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності” [162].

Проаналізувавши практику вирішення відповідних спорів, слід зазначити, що на той момент були відсутні законодавчі можливості для належного призначення таких перевірок та оформлення їх результатів. Спростовуючи позовні вимоги в частині недотримання процедури повідомлення про проведення перевірки, органи податкової служби посилалися на те, що вказаний Указ Президента України не регулював порядок проведення оперативних перевірок (а такі перевірки фактично були оперативними), а також те, що їхнє право на здійснення контролю за дотриманням правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, порядку проведення розрахунків, передбачено відповідними нормативними актами.

Водночас був відсутній нормативний акт, який безпосередньо регулював підстави та порядок проведення таких видів перевірок, оформлення їх результатів, що спричиняло помилки в оформленні матеріалів перевірки (підписання актів не уповноваженою чи сторонньою особою, оформлення акту перевірки після ознайомлення суб'єкта підприємницької діяльності з її результатами взагалі іншою датою, проведення перевірки за участі не уповноважених працівників податкового органу тощо).

Вказані обставини впливали на можливість використання акту перевірки як належного та допустимого по справі доказу.

Зазначений приклад неналежної термінологічної визначеності положень чинного законодавства України, що є прикладом помилок юридико-технічного характеру, негативно впливають на практику органів правозастосування, зокрема Господарського суду Закарпатської області, щодо вирішення вказаних протиріч та неузгодженостей у практиці. В якості висновку до вказаних практичних проблем правозастосування, можливо зазначити про те, що характеристика термінологічних особливостей актів правозастосування пов'язується з проблемою вимог, які висуваються до термінів. Це правила, дотримання яких забезпечує доцільність та вірність застосування того або іншого терміну.

Юридична термінологія повинна відповідати вимогам точності у визначенні того чи іншого поняття: єдності (однозначності, що забезпечує надання терміну одного, а не кількох значень); ясності та простоти.

Термін завжди є однозначним, і тому далеко не кожне слово є терміном. Термін - це галузь спеціальної або професійної лексики, її основа. Термін є точним визначенням поняття. Склад термінів актів правозастосування дуже різноманітний, а процес його формування

залежить від багатьох факторів: історичних, ідеологічних, політичних, соціальних.

Вимоги, які пред'являються до термінів актів правозастосування, можна поділити на загальні, які поширюються на всі правові акти, і спеціальні, які характерні лише для актів застосування норм права. До загальних вимог належать:

- вживання терміну лише в прямому, загальновідомому значенні;
- простота і зрозумілість терміну, що передбачає включення вживання надзвичайно складних і незрозумілих термінів;
- точне відображення в терміні змісту зазначеного поняття;
- недопустимість використання штучних термінів, а також тих, які рідко вживаються;
- стабільність термінології;
- виключення вживання абревіатур;
- єдине вживання термінів, що не припускає застосування одного терміну для визначення різних понять [94, с. 39-40].

Спеціальні вимоги термінології актів правозастосування характеризують самостійність та своєрідність цих документів і полягають у наступному:

- більш широке використання термінології тих нормативно-правових актів, на реалізацію яких націлений акт правозастосування;
- необхідне і достатнє використання сучасних технічних термінів;
- відповідність термінології акту застосування норм права термінології тієї норми, на реалізацію якої він націлений.

З урахуванням вищезазначеного необхідно зауважити, що в процесі мовної підготовки юристів необхідно звертати увагу на ті мовні особливості, які викликають найбільші труднощі у вживанні. На думку Н. В. Артикуци, найголовнішими аспектами мовної підготовки юристів є: термінологічний, що передбачає пильне і глибоке вивчення термінології права [9, с. 59-60]. Завдання полягає не лише у тому, щоб проаналізувати склад та системно-структурну організацію сучасного юридичного словника української мови, визначити основні типи термінологічних одиниць та засоби термінотворення, але й виявити специфіку терміносистеми на різних мовних рівнях.

У багатьох випадках надати повне нормативне визначення тому чи іншому поняттю неможливо, оскільки його застосування в кож-

ному конкретному випадку залежить від життєвих обставин або оточуючої обстановки. Це стосується так званих оціночних понять (“особлива жорстокість”, “крайній цинізм”, “гуманізм”, “справедливість”, “гідність”, “честь”, “совість”, “сумлінність”, “розумність”, “моральні якості” тощо) [79, с. 146], які мають відносно-визначений характер. Причини, що обумовлюють наявність оціночних понять в праві, можна розділити на дві групи:

- об’єктивні, що обумовлені багатоманітністю явищ суспільного життя, видозмінністю явищ соціальної дійсності тощо;
- суб’єктивні, змістом яких є погрішності і помилки законодавця, недостатній ступінь розвитку юридичної науки, законодавчої техніки, практики застосування правових норм тощо [127, с. 25]. До останніх належать поняття, котрі характеризують лише значимість (загально соціальну, класову, особисту) таких вчинків, формально-визначені ознаки яких не фіксуються в актах правозастосування [175, с. 17-18].

Необхідність застосування у законодавстві таких понять об’єктивно зумовлено тим, що досить часто дії, однакові за своїми зовнішніми, емпірично фіксованими ознаками, набувають, різної соціальної значимості, і, навпаки, різні за формальними показниками дії можуть, за певних умов, мати аналогічну соціальну значимість [55, с. 8-10]. Однією з особливостей оціночних понять є те, що вони визначають явища об’єктивної дійсності, що характеризуються складністю та невизначеністю. Це, приміром, явища в сфері морально-етичних відносин, майнових відносин, властивостей особистості тощо [173, с. 101].

Не вдаючись до детальної дискусії про необхідність існування оціночних понять у змісті нормативно-правових та індивідуальних актів, висловимо думку, що використання вказаних понять є корисним і необхідним. Вказане твердження обумовлено значенням оціночних понять у правовому регулюванні, яке визначається в тому, що вони:

- виступають засобом індивідуального піднормативного регулювання суспільних відносин;
- надають можливість досягти необхідної визначеності правовідносин;
- беруть участь в нормативному регулюванні суспільних відносин;

- пом'якшують формальну визначеність права;
- виконують функцію законодавчої економії;
- забезпечують доступність розуміння правових норм;
- виконують прогностичну функцію [103, с. 9-14].

В регулятивній сфері правового регулювання існує тенденція до збільшення використання оціночних понять, в охоронній - до її скорочення. Однак, використання оціночних понять в кожному конкретному випадку повинно бути результатом свідомого вибору, а не припущення правотворця або суб'єкту правозастосування. Метою такого використання має бути забезпечення гнучкості, справедливості нормативно-правового регулювання та вираження індивідуальності того чи іншого застосування норм права. При цьому слід дотримуватися наступних правил:

- слід прагнути до скорочення невідправданого включення в текст актів правозастосування оціночних понять;
- слід використовувати найбільш усталені поняття;
- завжди, коли це доцільно, необхідно формулювати загальні уточнюючі критерії, які впливають на зміст оціночних понять.

В основі юридичної конкретизації знаходиться логічна операція обмеження понять, сутність якої полягає в переведенні понять з високого рівня узагальнення на більш низький рівень, результатом чого виступає більш конкретне поняття (наприклад, власність → приватна власність).

В свою чергу процес деталізації відбувається, зокрема, через аналіз понять. Явище деталізації являє собою розчленування, дроблення змісту правової норми на складові частини, елементи (наприклад, порушення або неправильне застосування норм матеріального або норм процесуального права → справа розглянута неправомочним складом суду) [75, с. 40]. Диференціація правового регулювання відбувається, зокрема, через використання прийому класифікації (наприклад, умови праці: важкі, шкідливі) тощо.

В процесі уніфікації регулювання використовується операція узагальнення поняття - перехід від поняття з меншим обсягом, але з більшим змістом, до поняття з більшим обсягом, але з меншим змістом (Міністерство юстиції → Міністерство; слідчий → юрист).

В процесі формування змісту актів правозастосування широко використовуються операції поділу понять, а саме, предмети, що входять до обсягу поняття, яке поділяється, розподіляються по групах.

Зокрема, при викладенні нормативно-правового матеріалу доцільно використовувати прийом класифікації, який сприяє зручному пошуку необхідних положень і дозволяє досить точно виразити зміст відповідного правила, встановити спеціальний правовий режим або статус об'єктів і суб'єктів правових відносин. Сутність цього прийому полягає у розподілі предметів на класи за зовнішньою або їх найбільш суттєвою ознакою.

Звідси класифікації бувають допоміжними та природними. Під першими розуміють розташування предметів чи явищ у певному порядку за будь-якою зовнішньою ознакою. Така класифікація дозволяє більш легко і швидко віднайти той або інший предмет серед інших предметів, що класифікуються. Під природною класифікацією розуміють розподіл предметів чи явищ по класах (групах) на підставі їх суттєвих ознак. Така класифікація дозволяє говорити про місце, яке займає предмет в класифікації та про його властивості. Класифікація є зазвичай таким поділом, в якому рід поділяється на види, види, в свою чергу, поділяються на підвиди тощо [86, с. 58-59]. Наприклад, досить часто прийом класифікації використовується при викладенні повноважень суб'єкта; а також при необхідності встановити специфіку режиму певного об'єкту; видів послуг, грошових виплат тощо. Звідси класифікація може мати на меті забезпечення полегшення сприйняття матеріалу, при цьому предмети, явища, суб'єкти, які утворюють клас, не мають правової специфіки (розподіл повноважень по групах), а також забезпечення специфіки правового статусу, правового режиму (рухоме і нерухоме майно). Безумовно, слід враховувати той факт, що в даному випадку йдеться не про суто наукову класифікацію, а про класифікацію, яка прагне до встановлення, в певних своїх аспектах, єдиного правового режиму для різних предметів, явищ, що в ній містяться, тому часто класифікації, що містяться в нормативно-правових актах, з точки зору логіки не завжди є правильними.

Важливе значення для розвитку правозастосування має вивчення і подальше вдосконалення мови та стилю актів правозастосування. Мова являє собою важливий засіб людського спілкування, вона нерозривно пов'язана з думкою. З'ясування і правильне застосування лексичних засобів в праві означають:

- по-перше, використання юридичної мови як засобу виразу і викладу нормативних приписів;

- по-друге, чіткість, однозначність та простоту розуміння;
- по-третє, суворе дотримання “мовних заборон” щодо уникнення метафор, архаїзмів, іншомовних слів і термінів, скорочених та умовних словосполучень.

Основними факторами, що впливають на утворення норм української мови є наступні положення: граматичні та лексичні норми утворюються шляхом зіставлення рідної мови з іноземною, тобто з дещо іншою системою цінностей, в результаті чого забезпечується розвиток нових мовних засобів, поява нових сфер спілкування [179, с. 14].

Вагомий вплив здійснюють усталені принципи систематизації мовних явищ мовного середовища; духовні та культурні цінності нації; політико-економічне середовище суспільства. Саме мова впливає на сприйняття правового середовища і є фундаментальним аспектом пізнання цього середовища. Мова також як і право є не закритою системою, а системою, яка постійно розвивається і цей розвиток безпосередньо впливає на генерацію правового середовища.

Мова акту правозастосування, як і будь-якого іншого правового акту - це не звичайна лінгвістична композиція, а спеціалізований, пристосований суто до права, точний, перевірений часом апарат, за допомогою якого соціальним, політичним, економічним та іншим відносинам надається державне, юридичне значення як за формою, так і за офіційною мовою [67, с. 35]. Мова актів правозастосування, хоча і має свою специфіку, однак відповідає загальним закономірностям лінгвістики, а отже, нею необхідно керуватися як з точки зору правового змісту, так і в плані застосування загальних положень мовознавства до індивідуальних текстів. Адже, якщо мова в цілому є засобом спілкування людей з усіх питань, що виникають, то мова акту правозастосування, з однієї сторони, обслуговує лише ту сферу суспільного життя, де діє право, а з іншої має бути простою і доступною для всіх суб'єктів, на яких цей акт розповсюджується. Це спосіб зовнішнього втілення правових приписів. Для мови права характерні особливі принципи підбору та сполучення мовних засобів як лексичного, так і граматичного характеру, в результаті чого формулюються особливі риси та закономірності мовних форм у правозастосуванні.

В цілому мова акту правозастосування має відповідати таким вимогам:

- чіткість правових положень та відсутність як надмірно загальних, так і занадто конкретизованих приписів;

- зв'язаність викладу із загальним змістом акту;
- логічна послідовність викладу;
- відсутність протиріч;
- стислість і лаконічність викладу;
- точність формулювань і термінів.

В літературі справедливо зазначається про те, що уміння визначити відповідність (або невідповідність) мовних засобів виразу внутрішньому змістові правової норми, формування вмінь та навичок укладання ділової документації різних типів та жанрів - все це значно підвищить культуру професійного мовлення правників, а у майбутньому сприятиме удосконаленню мови законодавства та ділової документації [27, с. 60].

В літературних джерелах справедливо підкреслюється значення правозастосовчої практики для підвищення рівня юридичної техніки, що в свою чергу, сприяє зміцненню законності. Це пояснюється рядом таких обставин:

- по-перше, застосування норм права у багатьох випадках здійснюється юристами, які мають спеціальні знання та здатні глибоко розуміти діюче право, знайти на його основі правильне, справедливе рішення для конкретної життєвої ситуації;
- по-друге, до сфери правозастосування підпадають найбільш складні у юридичному відношенні ситуації, які потребують для свого вирішення творчого підходу. Досвід вирішення таких справ корисний при повторенні аналогічних ситуацій;
- по-третє, на відміну від законодавця, суб'єкт правозастосування безпосередньо стикається із конкретною практичною ситуацією і вимогами реального життя, що досить часто створює підстави для уточнення приписів закону та його вдосконалення [135, с. 178-179].

Практичного значення для дослідження термінологічної основи акту правозастосування має аналіз проблеми стилістики юридичних документів, яка вивчена лише в аспекті особливостей стилю окремих правових актів. Однак, оформлення тексту акту за допомогою мовних засобів визначає необхідність дослідження мовної стилістики - лексики, морфології та синтаксису.

Мова актів правозастосування являє собою частину офіційно-ділового стилю мовлення, лексикон нормативних та офіційних інтерпретаційних актів. Мова нерозривно пов'язана з текстом і поза нього не існує. Правові норми, які закріплені в тексті акта - є осно-

вою правового регулювання. Як і будь який інший, правовий текст має лінгвістичну, логічну, граматичну, графічну основи, кожна з яких має специфіку прояву. Саме в тексті права відбувається об'єднання правового лексикона та його стильових закономірностей. Текст є засобом прояву права та формою його існування [177, с. 10-15].

Особливістю стилю актів правозастосування є їх офіційно-діловий характер. В якості загальних рис, які притаманні стилю актів застосування норм права можливо виокремити наступні:

- об'єктивність, тобто мінімізація впливу індивідуальних мотивів та корпоративних інтересів;
- офіційність, що передбачає чіткість мовленнєвого викладу документа;
- стандартність, тобто наявність повторюваних мовних засобів та форм документів;
- стислість, що передбачає компактність викладу текстової частини акту. Закони стилістики приписують документу, в тому числі акту застосування права, бути суворим, точним, об'єктивним, по можливості коротким, а досягти цього можливо лише застосовуючи відповідні мовні засоби та усвідомлюючи правила їх вживання.

В літературі постійно підкреслюються наступні мовні особливості стилю актів правозастосування:

- відсутність емоційних слів і зворотів;
- наявність професійної юридичної термінології;
- використання віддієслівних іменників (наприклад, винесення, здійснення, затримання, вилучення);
- поширеність юридичних кліше (наприклад, здійснити обшук, накласти стягнення, винести вирок);
- чіткий порядок слів у реченні;
- широке використання прикметникових та дієприкметникових зворотів [6, с. 250-264].

Стилістичні особливості актів правозастосування виявляються у стилістичній структурі. Вважаємо, що стилістику акту правозастосування можливо поділити на два рівні:

- лексичний, що визначає особливості слововживання та послідовності використання слів;
- граматичний, який включає питання морфології та синтаксису.

Кожний текст акту правозастосування можливо розглядати як чередування стандартних і вільних словесних рядів. Логічну основу

складає стандартний текст, що супроводжується фразеологізмами, тобто, це усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає у мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів [128, с. 24].

Мова, стиль та термінологія нормативно-правових актів мають відповідати певним вимогам. Як правило, вони мають форму кліше, за допомогою яких суб'єкт правозастосування точно і однозначно визначає правозастосовчі дії, правовідносини, а також формулює судження юридичного характеру. Однак, в процесі використання штампів необхідно дотримуватися наступних правил:

- заснованість на конструкціях, що мають місце в діючих законодавчих та підзаконних актах;
- врахування практики застосування словосполучень;
- аналіз традицій слововживання.

Застосування документальних форм та власних правових кліше забезпечує організованість і структурованість тексту. Вони сприяють не лише доступності кожної із структурних частин тексту, але і забезпечують перехід від однієї композиційної частини до іншої. Зокрема, у правовому акті доцільно застосувати позначення і терміни з використанням загальнозрозумілих і доступних слів та словосполучень. Окрім того, одні й ті ж терміни (поняття) повинні застосовуватися у правових актах в одному значенні, що забезпечує принцип єдності термінології, а терміни, які не вживалися раніше в правових актах, роз'яснюються в тексті документа або відокремлюються в дужках після визначення терміну, як загальновідомого синоніму. Текст правового акту не повинен допускати вживання зворотів розмовної мови та її експресивних форм, іноземних слів, загальних міркувань, закликів, слів літерними позначеннями (абревіатур) [10, с. 105-110; 15, с. 48].

Таким чином, оформлення правового акту, в тому числі і акту правозастосування, пов'язується з прийняттям рішення відносно розподілу його складових компонентів та визначення їхніх зв'язків. Справедливо зазначає С. С. Алексєєв, що це є засобом юридичної техніки, який полягає в розумінні текстового матеріалу документу в певному порядку та його узгодженості [7, с. 278]. В свою чергу Н. О. Власенко визначає сутність оформлення акту правозастосування як певну процедуру організації змісту юридичного акту та проведення його символізації [27, с. 90].

Формальна сторона структури тексту відображається внутрішньою та зовнішньою формами. При цьому, внутрішня форма являє собою систему образів, думок, що мають ідеальний характер, тобто

охоплює все уявне з правових актів. Зовнішня форма є системою матеріальних засобів перетворення мовної тканини у зміст документу (створення композиційної будови). Саме вона і визначає структуру акту правозастосування, яка може складатися зі вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частини [181, с. 61-63], або ж із вступної, описової та резолютивної [180, с. 10], або ж із вступної та резолютивної [179, с. 30-35].

Важливим компонентом структури акту правозастосування є його реквізити. Поняття реквізитів в теорії юридичної техніки досліджувались епізодично і в більшості випадків торкалися реквізитів нормативно-правових актів. Питання реквізитів актів правозастосування поряд з іншими документами лише частково досліджували вчені, в рамках вивчення більш широких тем правотворчості, законотворчості та документознавства (П. В. Веселов, В. Ф. Янкова, В. І. Андреева) [173, с. 9-31].

На думку С. С. Алексєєва, кожен документ повинен мати такі внутрішні реквізити, які свідчили б про його офіційний характер, відображали його зміст, юридичну силу, місце та дату прийняття [7, с. 170]. Деякі вчені звертають увагу на дефектність актів правозастосування як наслідок недотримання вимог, які висуваються до їх оформлення. Ця точка зору поширюється і на невірне застосування реквізитів. З метою уникнення помилок у застосуванні реквізитів у змісті актів правозастосування, які приймаються відповідними суб'єктами або установами, необхідно готувати відповідний формуляр. Формуляр акту правозастосування являє собою сукупність розміщених у визначеній послідовності реквізитів юридичного документу.

Регламентації підлягає перелік реквізитів організаційно-розпорядчих документів. В процесі аналізу структури формуляру акту правозастосування важливо враховувати:

- з яких елементів складається структура;
- які взаємозв'язки їх характеризують;
- яку функцію виконує кожен з елементів;
- призначення як акту в цілому, так і його структурних складових.

Найбільш поширеними у практиці правозастосування є наступні реквізити актів, що виконують роль адресування текстової інформації документу, полегшують засвідчення його юридичної достовірності та пошук самого документу:

- реквізити посвідчення, що вміщують підпис, грифи затвердження та погодження, візи й печатку;

- реквізити авторства, що визначають найменування організації, місцеприйняття чи видання;
- реквізити ідентифікації, які включають заголовок, реєстраційний номер, код документу і дату;
- довідкові реквізити, які відображають рух документу з моменту створення до виконання.

Переходячи до аналізу обов'язкових реквізитів актів правозастосування, варто зазначити, що при формуванні його структури суб'єкт правозастосування орієнтується на таку послідовність розміщення реквізитів документу:

- назва (найменування), що свідчить про вид акту і предмет його регулювання, а також про орган, який прийняв цей акт. Назва свідчить про порядок прийняття акту - одноосібний чи колегіальний. Назва акту має бути короткою і точною, відбивати предмет та основний зміст документу;
- порядковий номер, дата і місце прийняття. Саме дата визначає момент вступу акту в силу та є обов'язковим атрибутом для посилань на текст офіційних документів;
- преамбула (вступ), якщо цього вимагає зміст акту. Преамбула являє собою вступну частину акту правозастосування, яка містить стисло інформацію про причини, умови, мету його прийняття, принцип дії, предмет і метод правового регулювання [15, с. 45-46]. Преамбула не повинна містити ідеологізованих стереотипів, повторення тексту інших частин акту;
- зміст - розділи, глави, статті, частини статей, пункти, підпункти. Розділи акту правозастосування становлять найбільші, відносно самостійні й нерозривно пов'язані складові частини документу, вони поділяються на глави, які є відносно відокремленими його складовими елементами. Пункти акту правозастосування як основні його структурні одиниці, являють собою відносно самостійні логіко-юридичні утворення в межах глав або ж самого акту правозастосування в цілому і містять завершені положення. Підпункти акту правозастосування - це складові елементи пункту, що уточнює і конкретизує його;
- підпис відповідальної особи. Уповноважений орган при формулюванні положень документу повинен виключити як надмірно узагальнені формулювання, так і надмірно деталізовану (казуїстичну) регламентацію. Порядок введення в дію

акту правозастосування, а також дата й місце його прийняття є обов'язковими атрибутами офіційного тексту акту і розміщуються наприкінці документу як заключні положення [177, с. 17].

Відсутність обов'язкових реквізитів в акті правозастосування позбавляє його юридичної сили. Основним завданням розміщення реквізитів є необхідність максимального збільшення робочого обсягу акту.

Таким чином, правила юридичної техніки в процесі роботи з реквізитами можуть включати в себе підбір, визначення місця і обсягу розміщення реквізитів, а також послідовність їх оформлення (внесення). Потрібно пам'ятати, що формуляр кожного виду акту правозастосування потребує особливої, детальної та уважної розробки [161, с. 65]. Крім того, слід відзначити, що в умовах постійного широкого використання оргтехніки в роботі з документами, у тому числі і з актами правозастосування, ціна помилки в роботі з формулярами різко зростає.

Сукупність реквізитів, розміщених у певній послідовності, складають формуляр акту. В залежності від ступеня конкретизованості змістовних елементів реквізиту, формуляри класифікують на:

- абстрактні, що визначають склад елементів, властивих різновиду документів взагалі;
- конкретні, що вміщують елементи, властиві конкретному акту правозастосування та залежать від різновиду акту. При цьому необхідно розрізняти обов'язкові реквізити, взаємовиключні та довільні.

Враховуючи вищевикладене, можливо зробити висновок про те, що основними засобами юридичної техніки актів правозастосування, є термінологія, мова, лінгвістика, стилістика, композиція, реквізити та формуляр.

2.2. Композиційна побудова актів правозастосування.

Акт правозастосування являє собою словесно-документальний вираз волевиявлення суб'єкту правозастосування у вигляді юридичного тексту. Тим самим, підкреслюємо той факт, що побудова структури та змісту акту правозастосування є певною процедурою втілення вимог юридичної техніки у вигляді відповідного проекту акту. Однак, вказане втілення правил і прийомів юридичної техніки

здійснюється не хаотично, а підпорядковано певним правилам побудови цілісного юридичного документу.

В юридичній літературі рядом вчених обґрунтовується думка про те, що побудова форми, змісту і структури правового акту має нормативно закріплені характер, який визначається теорією і практикою юриспруденції та являє собою логічно завершений етап. За своїм змістом вказаний етап виявляється у певних організаційно-технічних діях, що націлені на розробку і прийняття правових актів [29, с. 74] або у сукупності процедурних дій щодо формування та прояву волевиявлення суб'єктів, комплексу тісно пов'язаних між собою дій, які націлені на побудову відповідного документу [96, с. 100].

Активізація практики правозастосування безпосередньо визначає збільшення обсягів актів правозастосування, що потребує вироблення та впровадження єдиного стилю оформлення актів. Акт правозастосування має бути тим офіційним документом, який ефективно впорядковує суспільні відносини та точно визначає умови взаємовідносин між суб'єктами в конкретних випадках.

Варто зазначити, що в сучасних наукових джерелах, процедурний характер створення правових актів, в тому числі і актів правозастосування, пов'язується із такими категоріями як:

- “етап розробки і прийняття правових актів” [29, с. 74];
- “юридична технологія”, що являє собою процес підготовки, оформлення та оприлюднення різноманітних юридичних актів, в рамках якого використовуються необхідні засоби, прийоми, способи та методи юридичної діяльності [57, с. 22];
- “кодифікаційна технологія”, що характеризується як певна послідовність дій з метою створення кодифікованих актів [115, с. 104].

На нашу думку, побудова правового акту повинна носити певний логічно послідовний, композиційний характер, що забезпечує єдність та цілісність як самого документа, так і його структурних частин. Вказаний аспект побудови правового акту в юридичній літературі підкреслюється як певна властивість документу, його юридико-технічна ознака, що виявляється у таких характеристиках правового акту як:

- певне повідомлення, що складається із певних словосполучень, які об'єднані різноманітними типами лексичного, граматичного та логічного зв'язку [30, с. 23-26];

- мовленнєве втілення волі уповноваженого суб'єкту, що надає цій волі рис цілісності, завершеності, забезпечує її доступність і максимальну зручність для вивчення та застосування [195, с. 8];
- “повідомлення владно-державного характеру...; має особливу смислову єдність, яка визначається різноманітними типами лексичних, граматичних та логічних зв'язків, а також має певний модальний характер та прагматичну настанову” [74, с. 55].

З огляду на вказане можливо зазначити, що при створенні нових правових актів або їх оновленні потрібно оволодіти всіма необхідними знаннями та навичками про те, як вони створюються та формуються. Окрім того, процедура правозастосування передбачає певну специфічну побудову акту правозастосування, що має характер “композиційної побудови”. Тому, в межах цього підрозділу монографії “композиційна побудова” актів правозастосування вживається в значенні певного процесуального юридико-технічного аспекту побудови відповідного правового акту, що визначає специфіку його структуризації та змісту.

Враховуючи зазначене, в рамках даного підрозділу монографії нами будуть досліджені наступні питання:

- на підставі проаналізованих літературних джерел буде надане визначення композиційної будови акту правозастосування (“структура юридичного тексту”);
- охарактеризована сутність композиційної побудови акту правозастосування;
- на практичному документі правозастосовочого характеру буде встановлено внутрішню структурну будову акту правозастосування та надана її характеристика;
- на підставі аналізу практики правозастосування буде з'ясовано видова різноманітність композиційної побудови актів правозастосування.

В юридичній літературі термін “композиція” розуміється, як такий, що походить від латини, визначається як твір та характеризується як поділ та взаємозв'язок різнорідних елементів. Окрім того, іноді замість терміну “композиція” вживають близькі по значенню слова - “побудова” або “будова” [17, с. 178].

Популярний енциклопедичний словник поняття “композиція” (від лат. *compositio* - склад, складення) визначає як побудову художнього твору, який обумовлений його змістом, характером, призначенням і в багато в чому визначає його дію. Композиція - важливий,

організуючий елемент художньої форми, яка надає твору єдності і цілісності, а також забезпечує підкорення його компонентів один одному та цілому [119, с. 619-620].

Враховуючи вказані підходи до тлумачення поняття “композиція”, можливо зазначити, що в цілому вказані джерела містять однозначне його тлумачення, під яким розуміють зовнішню організацію твору, тексту; іноді як структуру змісту твору або структуру його окремих компонентів. Деякі ж автори розуміють даний термін широко, включаючи в нього і структуру окремих елементів твору (тексту) і систему образів (думок), а також взаємодію окремих компонентів.

На нашу думку, справедливим є характеристика “композиції” як основного елементу зовнішньої форми та структури юридичного тексту, який може виявлятися в якості композиції “внутрішньої” та композиції “зовнішньої”. Компонентом композиції “внутрішньої” є такий елемент, як “відрізок” твору, в межах якого зберігається одна визначена форма, точніше сказати спосіб літературного зображення. Під композицією “зовнішньою” розуміється зовнішня організація твору, змістом якої є поділ документу на статті, частини та глави. Необхідно вказати на те, що зміст композиції як внутрішньої, так і зовнішньої, визначається змістом самого тексту, тобто його ідейно-тематичним ядром і внутрішньою формою структури [104, с. 147].

Таким чином, поняття “структура юридичного тексту” охоплює всі загальні та конкретні прояви його побудови - вислови, сюжет, композицію, дозволяючи тим самим виявити не лише кожне з них, але і їх координацію і підпорядкованість структури твору як цілого.

Текст акту правозастосування за своєю природою займає особливе місце серед інших видів текстів (художній, публіцистичний тощо) внаслідок того, що він здійснює безпосередній владний вплив на поведінку людини, а також забезпечує обґрунтування поданої в ньому інформації. Помилки, пов’язані з будовою і розумінням правових приписів, можуть бути, зокрема, пояснені саме тим, що об’єктом розгляду і дослідження бувають відірвані від контексту, не пов’язані між собою елементи (слова, словосполучення, речення тощо). Це зумовлює вагомість обґрунтування основних питань тексту акту правозастосування, які привертають увагу юристів при юридико-лінгвістичному тлумаченні [10, с. 120].

Для з’ясування змісту текстів актів правозастосування важливе значення мають наступні властивості мовленнєвих знаків, які вживаються у змісті акту:

1) інформативність, що характеризується як здатність знаків нести інформаційний матеріал і використовуватися з комунікативною метою. За допомогою мови думки матеріалізуються, стають доступними для інших суб'єктів, отримують особисте, незалежне існування від суб'єктів, які їх створили;

2) системність значення слова, вираженого графічно знаком, стає зрозумілим лише за умови входження до певної знакової системи, тобто певного контексту.

На нашу думку, зв'язність тексту акту правозастосування, що є проявом комбінації слів і словосполучень, які мають як інформаційне, так і регулююче значення, забезпечується шляхом послідовного викладення його частин та однотипної будови речень, коли кожне наступне продовжує й доповнює зміст попереднього. Забезпечення доступності змісту акту правозастосування здійснюється шляхом використання суспільно визнаних і засвоєних усіма учасниками суспільних відносин форм і способів зв'язку речень, а також способів зв'язку осмислених частин у смислову єдність цілого тексту.

В юридичній літературі, яка досліджує питання текстової побудови правових актів, визначається принципова роль і значення мови, якою виражені правові приписи. Так, вченими зазначається про те, що текст правового акту, в тому числі і акту правозастосування, що є наслідком його композиційної побудови, являє собою:

- “писемне джерело”, яке є засобом передання волевиявлення суб'єкта правозастосування до чітко визначеного кола суб'єктів [173, с. 264];
- “зовнішню сторону норми”, що є формою її вираження [114, с. 96];
- сукупність положень, об'єднаних загальною темою, проблемою та ідеєю акту [167, с. 75];
- “словесно виражений і закріплений в документі зміст волевиявлення...” [6, с. 99];
- “словесну оболонку” та “словесний вираз” документа [128, с. 25-26].

В літературі обґрунтовується думка про те, що текстом не може бути одне речення, а лише сукупність речень, зв'язаних між собою як за змістом, так і граматично.

Слово “текст” походить від лат. *textum* - тканина, сплетіння, з'єднання, що являє собою ключове поняття філософської герменевтики, семіотики, культурології та інших наук. Речення, вилучені з тек-

сту, мають лише граматичну оформленість і завершеність. У самому загальному плані текст - це дискурсивна єдність, яка має багато смислової структури, яка, в свою чергу, сприяє породженню нових значень. Текст являє собою соціальний простір в модусі знакового спілкування, що служить цілям зберігання та передачі соціально значущого змісту. Семіотика та лінгвістика визначає текст як послідовність знаків (мови або іншої системи знаків), яка утворює єдине ціле [137, с. 34-36].

Текст являє собою певне утворення, яке виникло, існує і розвивається у писемній формі мови, де розчленованість тексту виражена графічно, виявляється як результат свідомого вибору мовного вираження. Текст з точки зору лінгвістичної науки - це мовне повідомлення, яке має завершеність, цілісність, зв'язаність, об'єктивоване у вигляді писемного документа, утворене відповідно до типу цього документа, має структурну організацію складових частин (надфразна єдність, абзац), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість [181, с. 61-62].

Отже, центральними характеристиками тексту є його вербальний зміст, який визначає текст з точки зору конкретних речень; синтаксична природа, яка відображає специфіку співвідношення частин тексту; семантичний прояв, що характеризує цілісність тексту та його смислову зв'язаність. Структуру тексту юридичного документу як таку (від лат. *structura* - будова, розміщення, порядок) характеризують наступні основні параметри:

- системна організація внутрішніх елементів документу;
- визначена закономірність зв'язків та відносин системно організованих елементів;
- відносна стійкість та стабільність системно сформованих елементів;
- цілісна єдність більшості елементів [17, с. 656].

До композиційних характеристик тексту, які визначають його межі, можливо віднести також послідовність, ретроспективність, інформативність, цілісність в структурно-смисловому значенні. Окрім того, серед його ознак можливо виокремити також цілеспрямованість, умотивованість, надання нової якості елементам тексту через комбінаторику структурного зв'язку. Ці загальні параметри необхідно чітко враховувати, оскільки їх усвідомлення допоможе як правотворцю в правотворчій діяльності, так і суб'єкту правозастосування в процесі застосування норм права.

Текст юридичного документу - це його структурна будова, оскільки його елементами є слова, словосполучення, речення, які є лексичною основою тексту. Структура формальної сторони правового тексту залежить від структури смислу. Мета структурного поділу правового тексту на речення, висловлення, абзаци, параграфи та глави – це оптимізація розуміння, при цьому кожний з цих елементів відіграє самостійну роль. Чітке структурування тексту є необхідною умовою його формалізації, оскільки при будь-якій обробці тексту обов'язковим є правильна передача висловлених в ньому думок [179, с. 30].

Всі лексикографічні елементи та способи формування тексту, що зумовлюють його логічну послідовну структуру, надають можливість підійти до розуміння загального поняття процесу правничого мовотворення, і визначити текст в якості загального результату цього процесу. Процес правничого мовотворення може проходити відповідно до наступних трьох напрямків:

- перший напрямок полягає в тому, що ті або інші правничі терміни - поняття іншомовного походження проходять процес транслітерації у національній мові;
- другий - це утворення правничих термінів безпосередньо у певній національній мові, тобто створення нових, самостійних, незалежних від історико-правового розвитку термінів;
- третій напрямок процесу правничого мовотворення найбільш розвинений у сучасному бутті, що полягає в об'єднанні двох перших напрямків, тобто у взаємозв'язку, взаємодоповненні, взаємообміні термінологічної бази.

Саме правниче мовотворення є певною формою лексикологічної, семантичної, а надалі і лексикографічної діяльності в галузі формування правових понять, що спрямована на розвиток культури та техніки формулювання правових приписів.

В сучасних текстах актів правозастосування досить часто зустрічаються грубі помилки граматичного та лексичного характеру. Можливо навести наступні приклади невдалої побудови речень в правових актах, а саме: “виділення єдиним масивом земельних ділянок...” замість “виділення земельних ділянок єдиним масивом...”; “до складу комісії входять за принципом однакового представництва представники...” замість “до складу комісії за принципом однакового представництва входять представники...” або “за принципом однакового представництва до складу комісії входять представники...”.

З проблемою належної побудови речення тісно пов'язане питання еквівалентних перетворень текстів актів правозастосування, який забезпечує побудову речення, що має високий рівень досконалості [94, с. 203]. Даний прийом дозволяє при необхідності здійснити різноманітні перетворення текстів проектів актів правозастосування без зміни їх нормативного змісту з метою, по-перше, коректування текстуальної форми, по-друге, створення різних за формою викладу моделей текстів проектів юридичних документів і вибору з них такого, який найбільш адекватно відображає волю нормотворця.

В літературних джерелах вказані еквівалентні перетворення текстів актів правозастосування поділяють на:

- лінгвістичні, під якими розуміють будь-які зміни, пов'язані зі зміною смислових зв'язків і смислових одиниць, що закріплені в реченнях текстів актів правозастосування за умови збереження їх змістовно-правової еквівалентності [114, с. 125];
- формально-логічні, змістом якого є перетворення (узгодження) тексту документу відповідно до вимог формального викладення змісту правових приписів та їх логічної послідовності викладення у змісті документу [138, с. 224].

Лінгвістичні еквівалентні перетворення текстів актів правозастосування представляють собою зміну синтаксичної структури і (або) синонімічні перетворення.

Синтаксичний підхід до еквівалентних перетворень поєднує в собі правила і прийоми, які дозволяють здійснити перетворення синтаксичної структури речень текстів актів правозастосування. Під останніми розуміється не лише зміна послідовності розташування смислових одиниць і різного роду граматичні трансформації, але і об'єднання (або роз'єднання) самих речень [72, с. 82-87].

Серед прикладів еквівалентних лінгвістичних перетворень текстів нормативно-правових актів можливо навести абзац 2 пункту 20 Методики уточнення складу і вартості пайових фондів майна членів колективних сільськогосподарських підприємств, у тому числі реорганізованих, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2001 року № 177, в якому вказується, що “З переліку майна соціальної інфраструктури, складеного на дату реорганізації підприємства, виключаються об'єкти, передані до комунальної власності в період між датою реорганізації та датою уточнення складу і вартості пайового фонду” [88]. Відповідно до вказаного підходу перетворення текстів, на нашу думку, це положення може бути викладене у такій формі: “Об'єкти, передані до ко-

мунальної власності в період між датою реорганізації та датою уточнення складу і вартості пайового фонду, з переліку майна соціальної інфраструктури, складеного на дату реорганізації підприємства, виключаються” або “Об’єкти, передані до комунальної власності в період між датою реорганізації та датою уточнення складу і вартості пайового фонду, виключаються з переліку майна соціальної інфраструктури, складеного на дату реорганізації підприємства”[53, с. 32-40].

В даному випадку, є прийнятними обидва варіанти викладу, хоча перший варіант перетворення носить, на нашу думку, більш виражений імперативний характер, а другий є більш спрощеним для сприйняття.

До формально-логічних еквівалентних перетворень можуть бути віднесені перетворення у випадках порушення логічної послідовності викладення нормативного матеріалу в текстах юридичних актів. На нашу думку, саме такий вид логічних перетворень має суттєве значення в нормопроектній діяльності. Він забезпечує логіку викладу нормативного правового матеріалу, додержання якої сприяє правильному розумінню правової інформації.

Правовий текст є носієм соціальної інформації. Він відбиває волю владарюючого суб’єкта та вчиняє організуючий вплив на суб’єкта, який сприймає текст.

Структура правового акту характеризує його внутрішню та зовнішню організацію та є способом зв’язку пов’язаних компонентів. Детальний розгляд даної категорії є принциповим для інституту юридичної техніки, оскільки наявність визначеної структури забезпечує цілісність твору, його можливість вдосконалювати і передавати виражену в ньому структуру. Вдосконалення процесу і засобів виразу правової інформації і є головними завданнями юридичної техніки [180, с. 7-10].

В юридичній літературі на сьогодні ще не вироблено єдиного підходу щодо розуміння основ та правил композиційної побудови всієї багатоманітності існуючих актів правозастосування, а також класифікації всіх композиційних побудов актів.

У класичній композиції актів правозастосування слід підкреслити ту обставину, що законодавство встановлює не лише загальний порядок їх складових із закріпленням кількісного складу елементів самої композиції актів, але й передбачає необхідність виділити та закріпити кожен із структурних частин композиції даних актів. Кожен з елементів композиції акту правозастосування складає відносно-автономний зміст волевиявлення відповідного органу [146, с. 148].

На нашу думку, основним підходом до характеристики композиційної будови акту правозастосування буде аналіз сутності структурних елементів текстової будови самого акту. Саме композиційне розміщення структурних частин юридичного документу, наявність логічної послідовності у викладенні всіх елементів акту є підґрунтям забезпечення композиційності самого документу, з однієї сторони, та формування гармонічної виваженої системи актів правозастосування, з іншої.

Як правило, загальний кількісний склад композиційної будови актів правозастосування не перевищує більше як чотири складові елементи, серед яких можливо виокремити наступні:

- вступна частина, в якій вказується найменування акту, а також орган, який його видав, місце та час його винесення, учасники справи, предмет спору і перелік осіб, на яких розповсюджується даний акт;
- констатуюча (описова) частина, в якій зазначається сутність справи, яка розглядається;
- мотивувальна частина, де аналізуються отримані докази, надається їх оцінка, правова кваліфікація, з посиланням на норму права, яка реалізується;
- резолютивна частина, в якій вміщуються як основні, так і додаткові приписи акту.

Основним призначення вступної частини, яка містить вказану інформацію та відсутність якої може бути підставою для скасування акту правозастосування, є закріплення інформаційного матеріалу щодо змісту певної справи (змісту соціального конфлікту), який розглядається і відносно якого приймається саме рішення уповноваженого органу.

Констатуюча (описова) частина акту правозастосування, окрім зазначення мотивів, які були підставою для порушення провадження у справі, вміщує заявлені вимоги сторін, включає також відомості про наявність у розпорядженні компетентного органу, який приймає акт, необхідних даних, на основі яких встановлюються фактичні обставини справи, що передбачені в гіпотезі правової норми. Окрім того, в цій частині надається детальний аналіз та правова оцінка всіх обставин справи.

Мотивувальна частина акту правозастосування вказує на обставини, які достовірно встановлені в процесі дослідження доказів, містить мотиви, відповідно до яких приймаються або відхиляються

відповідні докази, а також зазначаються висновки, якими обґрунтовуються вибір юридичних норм і сутність рішення, яке приймається. Мотивувальна частина містить інформацію щодо змісту і оцінки отриманих доказів та висловлених аргументів, які призводять до певних висновків по справі. При цьому сама мотивувальність актів правозастосування може відображатися шляхом викладу змісту встановлених обставин і доказів, на яких ґрунтуються висновки, з поясненнями, чому одні докази прийняті, а інші відхилені

Резолютивна частина акту правозастосування має логічно завершений характер та характеризує зміст рішення суб'єкту правозастосування відносно чітко визначеної життєвої ситуації та певного кола осіб [16, с. 97].

Продовжуючи дослідження композиційної побудови актів правозастосування варто звернутися до практики роботи над структурою та змістом актів правозастосування з метою їх подальшого прийняття. Вказану проблематику спробуємо дослідити на прикладі роботи Господарського суду Закарпатської області (справа за позовом Державної податкової інспекції у Виноградівському районі Закарпатської області, м. Виноградів до фізичної особи - підприємця Шуріної Марієти Густавівни, смт. Вилочок Виноградівського району, рішення від 08.02.2005 року) [132]. Аналізуючи судове рішення за вказаною судовою справою варто зазначити, що судовий розгляд був проведений за позовом Державної податкової інспекції у Виноградівському районі Закарпатської області, м. Виноградів до фізичної особи – підприємця Шуріної Марієти Густавівни, смт. Вилочок Виноградівського району про припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця у зв'язку із неподанням відповідачем документів фінансової звітності до органів Державної податкової інспекції за місцем реєстрації.

Розглянувши матеріали справи суд прийняв рішення, оформивши його відповідно до наступної композиційної будови:

- вступна частина вміщує в собі інформацію про дату і номер справи, відомості про позивача та відповідача, лаконічно викладений зміст позовних вимог, реквізити представників позивача та відповідача, а також відображено інформацію про зміст спору;
- констатуюча (описова) частина вказує на те, що позивач просить задовольнити позов та посилається на те, що відповідач з 01.01.2003 року і по сьогодні не подає в органи Державної

податкової інспекції податкові декларації та інші документи фінансової звітності. Відповідач, належним чином був повідомлений про час і місце розгляду справи (ухвала про порушення провадження у справі надіслана сторонам рекомендованим листом з повідомленням), письмових пояснень по суті спору та інших документів, витребуваних ухвалою суду від 18.01.2005 року, не подав, у судові засідання не з'явився, тому справа розглядається в порядку статті 75 Господарського процесуального кодексу України за наявними в ній матеріалами [35];

- у мотивувальній частині судового рішення зазначено про те, що Виноградівською районною державною адміністрацією 02.10.2002 року було зареєстровано Шуріну Маріету Густавівну, що має статус суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи, що підтверджується копією свідоцтва про державну реєстрацію (перереєстрацію) суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи за № 22105981Ф0020606 від 30.09.2002 року. Позивачем подано докази, що всупереч вимогам статті 9 Закону України "Про систему оподаткування" № 1251 - XII від 25.06.1991 року (з наступними змінами та доповненнями) та пункту 4 статті 14 Декрету Кабінету Міністрів України "Про прибутковий податок з громадян" № 13-92 від 26.12.1991 року (з наступними змінами та доповненнями), відповідач з 01.01.2003 року не подає до органів державної податкової інспекції податкові декларації, бухгалтерську звітність, інші документи та відомості, пов'язані з обчисленням та сплатою податків і зборів (обов'язкових платежів), що підтверджується довідкою Державної податкової інспекції у Виноградівському районі Закарпатської області № 15166 від 28.12.2004 року [38, 50]. У відповідності до пункту 2 частини 3 статті 46 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" № 755-IV від 15.05.2003 року, який набрав чинності з 1 липня 2004 року (пункт 1 Прикінцевих положень даного Закону) неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону є підставою для постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця [47]. Вказана підстава для скасування

(припинення) державної реєстрації також була передбачена чинним на момент прострочення відповідачем подання податкової звітності законодавством, а саме, пункт 3 частини 2 статті 33 Положення про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 740 від 25.05.1998 року (з наступними змінами і доповненнями) [117]. Адміністративно-господарська санкція у вигляді скасування державної реєстрації суб'єкта господарської діяльності в разі здійснення останнім діяльності, що суперечить закону, передбачена і статтею 247 Господарського кодексу України [34]. Позовні вимоги підтверджені належними доказами, відповідачем не спростовані, тому підлягають задоволенню. Окрім того, наприкінці мотивувальної частини судом вказується на ті положення чинного законодавства України, якими суд керується при ухваленні цього рішення, а саме п. 2 ч. 3 ст. 46, п. 1, п. 5 ч. 1 ст. 49 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців” № 755-IV від 15.05.2003 року, п. 15 ст. 58, п. 6 ст. 59, п. 1, 2 ст. 60, ст. 247 Господарського кодексу України, ст. ст. 44, 49, 75, 82 - 85 Господарського процесуального кодексу України;

- резолютивна частина судового рішення вміщує інформаційний блок, який містить саме рішення та визначає певні правові наслідки, а саме:
  - позов задовольнити повністю;
  - скасувати (припинити) державну реєстрацію приватного підприємця Шуріної Марієти Густавівни, як суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи;
  - приватному підприємцю Шуріній Марієті Густавівні у відповідності до пункту 5 статті 49 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців” здійснити заходи для державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця;
  - стягнути з приватного підприємця Шуріної Марієти Густавівни, в доход Державного бюджету України суму 85,00 грн. державного мита; на користь Державного підприємства “Судовий інформаційний центр”, суму 118,00 грн. витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу;

- надіслати державному реєстратору копію рішення після набрання ним законної сили.

Окрім того, вказане судове рішення містить ряд реквізитів як на початку самого рішення (Державний Герб України (малий), назва суду, назва документу), так і у кінці рішення (прізвище та ініціали судді, який розглянув справу, підпис судді).

Подібний класичний варіант композиційної побудови актів правозастосування не завжди може слугувати свого роду еталоном для всіх існуючих видів даних актів, оскільки, як вже зазначалось, в залежності від існуючих процесуальних дій, видів, а також місця та ступеня функціонального призначення в системі юридичного процесу композиція останніх може відрізнятися своєю індивідуальністю. Однак, це зовсім не виключає використання подібних нестандартних композиційних моделей при прийнятті деяких видів актів правозастосування.

На вказану особливість індивідуальної будови актів правозастосування вказується і в юридичній літературі, аргументуючи думку тим, що суб'єкту, який приймає рішення, під час не має потреби штучно вводити до композиції акту всі класичні компоненти, оскільки в деяких випадках це може призвести до створення громіздких і необґрунтовано великих за обсягом текстів, які вміщують надмірну інформацію, що має суто формальний характер [102, с. 113].

Разом з тим, викладені вище вказівки законодавства про зміст частин актів правозастосування в різних галузях юридичного процесу, а також аналіз змісту самих елементів композиційної структури акту, одночасно дозволяє зробити узагальнюючий висновок про те, що для більшості актів правозастосування характерна наявність наступних логічно взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів: інформаційно-ознайомлювальний (вступний), констатуючо-описовий і узагальнюючий.

Інформаційно-ознайомлювальна (вступна) частина юридичного документу поряд з зазначенням місця та часу винесення (прийняття) акту; найменування і складу органу, який його видав; осіб, які приймають участь у прийнятті рішення та встановлення фактичної та юридичної обставин справи; предмету (об'єкту) безпосереднього упорядкування, закріплює причини і привід (мотиви) створення акту правозастосування, вказує посилання на інші документальні джерела, які є підґрунтям для прийняття нового акту правозастосування.

В констатуючо-описовій частині крім викладу сутності обставин справи, наводяться докази, факти, обставини, узагальнюючі висновки, які зроблені суб'єктом правозастосування.

Третя, заключна частина акту правозастосування – узагальнююча, в якій зазначається основна мета правового акту, яка виражена у формі конкретного змісту владного волевиявлення суб'єкту, що видає акт. Крім того, також в цій частині може бути вказана особа, на яку покладений обов'язок контролю за виконанням рішення, що міститься в акті. Узагальнююча частина акту правозастосування може починатися зі слів: “наказую”, “вимагаю”, які викладені у наказовій формі в залежності від виду та призначення акту, а також органу, який його видав. За характером змісту ця частина може бути як активною, тобто спонукати адресата до здійснення певних визначених дій, так і пасивною [75, с. 46].

Слід також зазначити, що вказаний варіант композиційної побудови актів носить умовний характер, однак сприяє виробленню плану побудови тексту та його уніфікації шляхом послідовного викладення його змісту.

Підсумовуючи вищевикладене, можливо відзначити, що композиційне розміщення структурних частин акту правозастосування, з одного боку, забезпечує відображення логічної послідовності всієї багатогранності процесуальних операцій, здійснюваних в ході правозастосовчої діяльності, а з іншого - дозволяє в документальній формі узагальнити результати правозастосування, лаконічно викласти всю сукупність висновків, отриманих в процесі здійснення тієї або іншої процесуальної дії.

Разом з тим, системний характер структури актів правозастосування впливає на видову різноманітність композиційної побудови актів. Встановлення різновидів композиційної побудови актів правозастосування надає змогу з'ясувати результативність тієї або іншої різновидності правозастосовчих дій, а також самих актів.

На нашу думку, найоптимальнішим є розмежування композиційної побудови актів правозастосування в залежності від кількісного складу компонентів (частин) документів. З огляду на вказане, можливо виокремити наступні різновиди композиційної побудови актів правозастосування:

- класичні, які вміщують завершену чотирьохелементну композицію, що складається із вступної, констатуючої (описової), мотивувальної і резолютивної частин;

- загально-ординарні, що включають до складу композиції три частини (інформаційно-ознайомлювальну, описово-констатуючу і розпорядчо-формулюючу);
- скорочені, які складаються з двох частин: констатуючої і розпорядчої.

Окрім вказаних різновидів композиційної побудови актів правозастосування, якщо брати до уваги ступінь правової регламентованості композицій актів правозастосування, в літературі виокремлюються наступні різновиди:

конструктивна композиція, тобто, та, яка знайшла своє закріплення в законодавстві, і за допомогою якої організовується та впорядковується зміст актів правозастосування;

факультативна композиція, яка не відображена в законодавстві та залежать від волевиявлення самого суб'єкту правозастосування [27, с. 65-70].

Так само і враховуючи фактор визначеності, можливо виокремити:

абсолютно визначені композиції (наприклад, у таких актів, як вирок, рішення суду, рішення господарського суду);

відносно визначені композиції, в яких законодавцем встановлюються лише мінімально обов'язковий склад компонентів (частин) актів правозастосування (наприклад, накази, розпорядження, постанови тощо).

Запропонований нами підхід до аналізу тексту акту правозастосування дозволяє якісно розглядати всі його складові компоненти на всіх рівнях в залежності від завдань, які необхідно вирішити суб'єкту правозастосування. Враховуючи проведене наукове дослідження практико-прикладного аспекту юридико-технічної будови актів правозастосування, здійснене в рамках другого розділу монографії, вважаємо за доцільне зупинитися на наступних підсумкових положеннях, що були обґрунтовані на сторінках цього розділу.

Встановлена подвійна сутність мови актів правозастосування, яка полягає в тому, що мова актів правозастосування має свою власну специфіку, з однієї сторони, однак відповідає загальним закономірностям лінгвістики, з іншої. Якщо мова в цілому є засобом спілкування людей з усіх питань, що виникають, то мова акту правозастосування, з однієї сторони, обслуговує лише ту сферу суспільного життя, де діє право, а з іншої, має бути простою і доступною для всіх суб'єктів, на яких цей акт розповсюджується.

Мова, стиль та термінологія актів правозастосування мають відповідати певним вимогам юридико-технічного характеру та переважно мати форму кліше, за допомогою яких суб'єкт правозастосування точно і однозначно визначає правозастосовчі дії, правовідносини, а також формулює судження юридичного характеру.

Структура акту правозастосування як літературного витвору являє собою внутрішню будову словесного документу, характеризує його внутрішню та зовнішню організацію, а також є способом забезпечення взаємозв'язку складових компонентів акту.

Якість та ефективність актів правозастосування обумовлені особливістю композиційного розміщення їх структурних частин, наявністю логічної послідовності у викладенні всіх елементів акту. Вказані умови є підґрунтям забезпечення композиційності самого документу, з однієї сторони, та формування гармонічної системи актів правозастосування - з іншої.

Забезпечення композиційної впорядкованості розміщення частин акту правозастосування, з одного боку, забезпечує відображення логічної послідовності всієї багатогранності процесуальних операцій, здійснених в ході правозастосовчої діяльності, а з іншого – дає змогу в документальній формі узагальнити результати правозастосування, лаконічно викласти всю сукупність висновків, отриманих в процесі здійснення тієї або іншої процесуальної дії.

Отже, встановивши особливості юридико-технічної будови актів правозастосування, дане наукове дослідження буде неповним без аналізу особливостей юридичної техніки окремих різновидів актів правозастосування.

РОЗДІЛ 3

ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗПОРЯДЧИХ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТІВ

3.1. Особливості юридичної техніки розпорядчих актів.

Сучасний розвиток практики правозастосування в Україні, з однієї сторони, вимагає неухильного дотримання певної сукупності обов'язкових вимог, які висуваються до професійної діяльності суб'єктів, а з іншої сторони – потребує чіткого підпорядкування змісту і структури актів правозастосування правилам юридичної техніки, що визначає юридико-технічну досконалість самих документів та професіоналізм діяльності суб'єктів правозастосування.

У попередніх розділах монографії нами зверталася увага на проблематику питання юридичної техніки взагалі та особливостей юридичної техніки актів правозастосування, зокрема; на історію формування наукових вчень про природу і сутність актів правозастосування; надавалися власні погляди щодо багатоаспектності інституту юридичної техніки актів правозастосування.

Враховуючи результати вже проведеного наукового дослідження інституту юридичної техніки, акцентуємо увагу на тому, що юридична техніка, як самостійна юридична категорія характеризується рисами багатоаспектності, що залежить, перш за все, від специфіки самого юридичного документу (його різновиду, місця в інституті застосування права, повноважень суб'єкту, який приймає документ тощо), в якому ці правила юридичної техніки знаходять своє втілення у вигляді форми, змісту, структури та реквізитів акту. Зазначені аспекти обумовлюють складність та багатопроявний характер юридичної техніки актів правозастосування, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даного питання на прикладах їх окремих різновидів.

Актуальність та наукова необхідність дослідження питання юридичної техніки розпорядчих та процесуальних актів правозастосування полягає у тому, що переважна більшість наукових джерел, що вже згадувались на сторінках даного монографічного дослідження, вивчають питання юридичної техніки лише в контексті інституту методико-рекомендаційного забезпечення процесу розробки та експертизи юридичних документів (переважно нормативно-правових актів), що не відображає

характерних особливостей актів правозастосування та їх різновидів. Окрім того, наукове дослідження інституту юридичної техніки як сукупності певних правил і вимог здебільшого має вузькопрофільний характер і стосується вивчення проблем сутності, призначення та застосування правил юридичної техніки з метою побудови нормативно-правових актів. Тому на сьогодні, наукове дослідження феномену юридичної техніки розпорядчих та процесуальних актів в рамках інституту правозастосування має принципове значення для юридичної науки та практики.

Створення нормативно-правових актів, які базуються на засадах законності, обґрунтованості, повноти правового регулювання та юридико-технічної досконалості, не може повністю забезпечити повноту та належний рівень реалізації їх вимог без наявності відповідної системи правил юридичної техніки розпорядчих та процесуальних актів, що базуються на наукових засадах формування та застосування. Система юридичної техніки нормативно-правових актів та актів правозастосування має складати єдиний комплекс взаємопов'язаних правил, а також відобразити власні своєрідні особливості юридико-технічної будови актів правозастосування (розпорядчих та процесуальних актів).

Враховуючи зазначене, в рамках цього підрозділу будуть досліджені наступні аспекти:

З'ясовані та проаналізовані основні підходи до розуміння інституту юридичної техніки актів правозастосування, що містяться в юридичній літературі, на підставі яких встановлено особливості змісту, природи та сутності юридико-технічної будови розпорядчих актів.

Визначені особливості природи, значення та місця юридичної техніки розпорядчих актів в загальній системі правил юридичної техніки; проаналізовані значення та самостійність юридичної техніки розпорядчих актів.

На підставі досліджених нами юридичних джерел буде надане і обґрунтоване власне визначення поняття розпорядчого акту та проаналізована наявність специфічних юридико-технічних особливостей вказаного поняття.

Охарактеризовано значення юридичної техніки розпорядчих актів в контексті вдосконалення якості та ефективності дії комплексу розпорядчої документації.

Визначено специфіку розпорядчих актів та особливості їх юридико-технічної побудови на прикладі роботи господарських судів України.

Надані окремі методичні рекомендації щодо вдосконалення юридичної техніки розпорядчих актів з метою підвищення якісного рівня практики правозастосування.

Розпорядчі акти в системі актів правозастосування займають центральне місце, оскільки вони володіють величезним політичним та економічним значенням (мова в даному випадку йде про використання даних актів на всіх рівнях апарату держави). Розпорядчі акти, перш за все, характеризують владні відносини в межах механізму держави, що забезпечують злагодженість внутрішньої та зовнішньої взаємодії в рамках всієї системи органів державної влади та відображають специфіку відносин між суб'єктами, які наділені юридично регламентованими повноваженнями, та підвладними, котрі мають певну систему обов'язків щодо підкорення волевиявленню перших й виконання їх вимог.

Документальний масив, який формується в результаті правозастосовчої діяльності та призначений закріпити (надати певної форми) владному велінню (розпорядженню), характеризується рядом специфічних ознак (рис), що виокремлюють розпорядчі акти серед системи інших актів правозастосування. Розпорядчі акти складають певний специфічний самостійний комплекс юридичних документів, яким притаманні індивідуальні риси. Саме з'ясування цих характерних рис надасть змогу сформуванню певне уявлення про юридико-технічну природу розпорядчих актів. Серед характерних ознак розпорядчих актів можливо виділити наступні:

- по - перше, розпорядчі рішення реалізують принципи і функції владно-управлінської діяльності, змістом якої є специфічна сукупність управлінських відносин, що закріплюються у формі владних (вольових) рішень;
- по - друге, в актах застосування норм права розпорядчого характеру реалізується компетенція уповноваженого суб'єкта, який наділений певним комплексом прав і обов'язків щодо побудови відносин із підвладними особами та реалізації закріплених функцій;
- по - третє, законність розпорядчого акту залежить від обсягу та змісту державно - владних повноважень у суб'єкта, який його приймає, що обумовлює дієвість, повноту та ефективність самого документу;
- по - четверте, зміст діяльності щодо прийняття розпорядчого акту характеризується особливим станом взаємовідносин

(владних відносин) між суб'єктами та передбачає можливість одностороннього волевиявлення суб'єктів, які приймають акт;

- по – п'яте, розпорядчі рішення (акти) мають індивідуально - конкретний характер, націлений на виникнення, зміну або припинення суб'єктивних прав і обов'язків у посадових осіб, державних органів та окремих громадян. Тим самим в ньому програмується і юридичними засобами визначається поведінка конкретних суб'єктів управлінських відносин [25, с. 25-30].

Використовуючи загальний науковий підхід до характеристики змісту діяльності суб'єкта правозастосування, відповідність розпорядчого акту вказаним ознакам та найбільш повне втілення цих рис у змісті документів, можливо визначити як результат інтелектуальної, творчої роботи уповноважених осіб, спрямованої на забезпечення найбільш повного відображення індивідуального рішення (веління, розпорядження), яке сформоване у свідомості суб'єкта правозастосування, шляхом трансформації його у зміст юридичного документу.

Вказане відображення забезпечується саме за допомогою індивідуальної комбінації таких загальних елементів акту правозастосування, як зміст, структура та сукупність реквізитів документа. Проте, формування розпорядчого акту є не лише проявом індивідуальної волі уповноваженого суб'єкта в тій або іншій ситуації, але і є формою діяльності, що відповідає певним вимогам (правилам) підготовки документа, документообігу та критеріям, які висувуються до самого документу і в класичному розумінні охоплюється поняттям "юридичної техніки". Отже, на нашу думку, якість та юридико-технічна досконалість акту правозастосування (в тому числі і розпорядчого акту) залежить від трьох самостійних блоків (аспектів):

- по-перше, від фахової підготовки, професійності та досвіду роботи суб'єкту правозастосування (уповноваженого суб'єкта);
- по-друге, від відповідності роботи суб'єктів правозастосування правилам створення документа та документообігу;
- по-третє, від відповідності акту правозастосування вимогам юридичної техніки.

Саме третій критерій має узагальнююче значення, оскільки надає змогу визначити якість роботи суб'єкта правозастосування, сприяє формуванню всієї системи актів правозастосування, що відповідають єдиним критеріям стилістики викладення, змістової по-

будови, застосуванню ділового стилю мовлення тощо, та є критерієм для визначення юридико-технічної досконалості проекту акту правозастосування в рамках інститутів правової експертизи, погодження та візування.

В юридичній літературі ХХ століття та сьогодення неодноразово піднімалося питання про величезне значення правозастосування, яке надає змогу максимально наблизити зміст правових приписів до реального життя (життєдіяльності суспільства та окремих громадян), а отже, наявність юридичних помилок в процесі правозастосування та у змісті актів застосування норм права негативно впливає на ефективність дії правової норми та її адекватне (відповідно до волевиявлення правотворця) втілення у життя. Аналізуючи проблематику реалізації права Л. С. Явич справедливо зазначає про те, що право нічого собою не являє, якщо його положення не отримують своєї реалізації в діяльності людей та їх організацій, у суспільних відносинах. Неможливо зрозуміти право, якщо не зважати на механізм його реалізації в житті суспільства [194, с. 201].

В умовах соціальної трансформації суспільства, проведення правової реформи та оновлення законодавчої бази, у наукових колах з новою силою піднімається питання про значення правозастосування на сучасному етапі розвитку України та реформування суспільних інститутів. О. Пунько абсолютно справедливо відзначає, що “правова реформа, яка проводиться в Україні, потребує удосконалення правової системи в цілому і правозастосовчої діяльності зокрема. Ефективність правопретворень знаходиться у прямій залежності від якості застосування нормативно-правових приписів” [127, с. 110]. Саме якість правозастосування залежить від досвіду та рівня професійної підготовленості суб’єктів правозастосування, що відображається (втілюється) у юридико-технічних властивостях самого акту правозастосування, який несе інформаційне навантаження для відповідних адресатів вказаного документу.

Продовжуючи думку О. Пунько інший вітчизняний вчений О. Павлишин зазначає, що швидке прийняття правильного, обґрунтованого правозастосовчого рішення є показником ефективності функціонування всієї правової системи [111, с. 23]. Високий рівень втіленості вказаних рис розпорядчого рішення в самому юридичному документі залежить від певної творчої, інтелектуальної діяльності уповноважених суб’єктів, що має активну форму розумового процесу та втілюється у змісті та структурі акту правозастосування.

Змістом такого процесу є надання (формування) певної специфічної юридичної форми [172, с. 520].

В юридичних джерелах можна знайти досить значне коло дискусійних аспектів щодо розуміння самого процесу (процедури) створення та поширення акту правозастосування, який має розпорядчий характер. Вивчення даної проблеми надасть змогу встановити процесуальні особливості використання та втілення правил юридичної техніки у змісті розпорядчих актів правозастосування. Так, процес правозастосування характеризується як певна процедура, яка складається з стадій встановлення фактичних обставин справи, їх юридичної кваліфікації та прийняття відповідного рішення по справі [103, с. 485]; як сукупність стадій, що завершується виробленням рішення по справі у вигляді акту правозастосування – різновиду індивідуального акта владного характеру, який встановлює права і обов'язки конкретного суб'єкту даного правовідношення [154, с. 214-221]; як сукупність стадій щодо встановлення фактичних обставин справи; стадія юридичної кваліфікації справи; стадія прийняття рішення по справі та його виконання [94, с. 284].

В цілому погоджуючись із процесуальними основами створення актів правозастосування, варто зазначити про те, що кожна стадія процесу правозастосування має в собі інтелектуальний, творчий зміст, яка визначає специфіку усвідомлення уповноваженим суб'єктом обставин справи та подальше юридико-технічне оформлення волевиявлення суб'єкту правозастосування у вигляді юридичного документу. Тому, на кожній стадії правозастосування, незалежно від їх теоретичного розподілу за кількістю та послідовністю, суб'єкт правозастосування, застосовуючи правила юридичної техніки, вивчає, досліджує, аналізує фактичну життєву ситуацію та розробляє акт правозастосування, який є формою зовнішнього прояву свідомості суб'єкту та характеризує рівень його юридико-технічної обізнаності. Як стверджує вітчизняний вчений О. В. Фандалюк процес правозастосування являє собою “гармонічне поєднання розуму і волі, де свідомість служить перетворювачем інформаційної енергії правових норм і відомостей про фактичні обставини справи у вольову енергію правозастосовця, а в подальшому – інформаційної енергії в предметну практичну діяльність суб'єктів” [170, с. 15].

Продовжуючи зазначену думку вченого, можливо зазначити, що процесуальний порядок створення розпорядчого акту характеризується специфічним проявом інтелектуальної роботи суб'єкту, який

наділений владними повноваженнями щодо вивчення недоліків в управлінні підвладними, вироблення певного уявлення щодо шляхів подолання неупорядкованості у діях підвладних, трансформація його у зміст та форму розпорядчого рішення з метою максимального досягнення задуманого соціального ефекту.

З іншої сторони, сутність, природа та юридико-технічні особливості актів правозастосування, в тому числі і розпорядчих актів, в юридичній літературі розглядається не лише в контексті процесуальних аспектів діяльності уповноваженого суб'єкту, але і в контексті наукового дослідження поняття та ознак актів застосування норм права. Як вже було нами зазначено, провідні вітчизняні та іноземні вчені, надаючи власні визначення поняттю “акт правозастосування”, виокремлюють його індивідуальні юридико-технічні характеристики, а саме: його письмовий або усний характер, що регламентує чітко визначені права та обов'язки суб'єктів [103, с. 488]; документальну форму вираження, змістом якої є офіційне вольове веління (рішення) по юридичній справі, що прийняте уповноваженим органом на підставі діючих правових норм по відношенню до певних осіб та конкретних життєвих ситуацій [110, с. 252-253]; націленість акту на встановлення (зміну або припинення) на основі юридичних норм прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин або міри відповідальності конкретних осіб за вчинене правопорушення [138, с. 397]; документ, що оформлюється відповідно до правил юридичної техніки, оскільки даний документ є загальнообов'язковим для виконання та забезпечується державним примусом [94, с. 284].

Отже, можливо зробити висновок про те, що понятійний апарат щодо визначення поняття “акт правозастосування”, який використовується при науковому дослідженні феномену правореалізації, правозастосування та різновидів актів правозастосування, формується та в подальшому використовується саме на основі певної специфіки (колериту) юридико-технічних властивостей цих документів, які увійшли до основи визначення як самого поняття “акт правозастосування”, так і характерних його ознак.

Вивчаючи підходи до розуміння ознак актів правозастосування, які сформувалися в юридичній літературі, можливо відзначити, що поряд із сукупністю класичних ознак акту правозастосування, таких як законність порядку прийняття, поширеність на певних суб'єктів або на певні життєві ситуації, відсутність зворотної дії у часі тощо

[125, с. 529-530], виділяються в юридичних джерелах і суто юридико-технічні ознаки акту правозастосування, а саме:

- наявність певної структури (описової, мотивувальної та резолютивної), а також спеціальних атрибутів (найменування, дата та місце прийняття, адресат, підпис уповноваженої особи тощо) акту правозастосування [154, с. 530];
- прийняття актів правозастосування здійснюється у певній формі і у передбаченому законом порядку; вони мають юридичну силу й забезпечуються відповідними засобами державного примусу [172, с. 214-221];
- існування у певній формі, яка повинна відповідати вимогам юридичної техніки; наявність певної структури, яку складають обов'язкові чотири частини: вступна, описова, мотивувальна, резолютивна [28, с. 36-37; 94, с. 285-309];
- має формально визначений характер, оскільки є письмовим документом, що має певну форму та атрибути [153, с. 459];
- наявність офіційного характеру документа, що оформлений у належній формі, яка передбачена законом, та має зовнішні атрибути [32, с. 560].

Енциклопедичні видання серед вимог, які висуваються до актів правозастосування виділяють наявність необхідних реквізитів [133, с. 812]; відповідність встановленим вимогам як за змістом, так і за формою (у ньому має бути вказано: ким і коли видано акт, його назва, суть вирішуваного питання, підпис відповідної особи та скріплення його печаткою), що є підґрунтям юридичної сили акту та подальшого породження передбачених ним наслідків [188, с. 76].

Отже, акт правозастосування має індивідуальні специфічні особливості, що надає змогу виокремити їх в якості самостійних ознак, з однієї сторони, а з іншої сторони - зробити висновок про те, що формування актів правозастосування відбувається відповідно до правил юридичної техніки із урахуванням певної сукупності особливостей, які обумовлені сутністю і значенням самих актів.

Підтверджуючи зазначену думку, в юридичній літературі справедливо зазначається про наявність поруч із законодавчою технікою, техніки правозастосування як різновиду юридичної техніки. Саме техніка правозастосування являє собою сукупність правил, прийомів, специфічних засобів підготовки, оформлення, публікації і систематизації актів правозастосування. Вказані правила систематизуються вченим, як сукупність окремих блоків, а саме:

- правила оформлення і побудови актів правозастосування;
- способи легалізації документів, тобто надання їм юридичної сили;
- способи процедурно-процесуального оформлення юридичної практики;
- способи та прийоми тлумачення юридичних норм та нормативних правових актів;
- способи вирішення колізій та подолання прогалін у праві [103, с. 309].

Отже, юридична техніка актів правозастосування має специфічний характер, що характеризується відображенням окремих аспектів правил юридичної техніки при розгляді в юридичній літературі основних рис розпорядчих актів. В результаті розпорядчі акти, які мають власну юридико-технічну особливість, можуть бути розглянути як:

- різновид актів правозастосування, з одного боку;
- самостійна категорія, з іншого боку.

В юридичній літературі майже відсутні самостійні наукові дослідження, які надають визначення поняттю розпорядчих актів, характеризують їх природу та сутність. На нашу думку, відповіді на вказані питання можуть бути надані лише за умови комплексного дослідження інституту правозастосування та його юридичних документів. Проте, в деяких юридичних літературних джерелах міститься певна інформація, яка характеризує поняття, сутність і значення розпорядчих актів. В. В. Пашутін визначає поняття розпорядчого акту як “піднормативного офіційного письмового документу субординаційного характеру, який видається уповноваженим органом держави або посадовою особою та визначає цілі, напрямки та характер діяльності підлеглих суб’єктів щодо забезпечення реалізації нормативно-правових приписів у певних соціальних умовах” [112, с. 11]. В більшості випадках в таких рішеннях вказуються особи, яким адресоване веління виконавчо - розпорядчого органу, визначаються форми дій, місце їх проведення, строки виконання, порядок контролю та інші дані, які в залежності від специфіки фактичної ситуації, необхідні для її вирішення оптимальним чином.

Разом з тим, слід враховувати те, що використання окремих актів даної групи носить довготривалий характер, передбачаючи позитивну діяльність суб’єктів (наприклад, рішення про призначення пенсії, про призначення на посаду) [114, с. 40-50].

Вітчизняна юридична енциклопедія надає декілька варіантів визначення поняття “розпорядження”, один з яких розуміє вказану категорію як певний документ правозастосовчого характеру. Розпорядження поряд із іншими підходами до розуміння визначається як певний офіційний документ, що видається (приймається) одноособово керівником підприємства, організації чи установи або їх відокремлених структурних підрозділів. Цей документ містить вказівки (доручення, завдання тощо) щодо вирішення окремих оперативних питань виробничого або управлінського характеру та зазвичай має обмежений строк дії і стосується вузького кола відповідних структур та посадових осіб [189, с. 354]. Проаналізувавши дане визначення, стає можливим виділити окремі юридико-технічні особливості (ознаки) розпорядчого акту, а саме: “офіційний документ”, суб’єкт прийняття, зміст, особливість поширення тощо.

Етимологічна характеристика сполучення слів «розпорядчий» та «акт» також мають певні особливості, що визначають їх юридико-технічні аспекти. Значення слова “акт” визначається як окремий прояв якої-небудь діяльності, дія, подія, вчинок; або як писаний указ, грамота, постанова, державного (суспільного) значення; або як офіційний документ, протокол, запис про який-небудь акт [23, с. 11]; або як єдиноразове діяння, певний вчинок [140, с. 8]. В свою чергу слово “розпорядчий” є прикметником за синтаксичним значенням, що пояснює певні властивості й особливості предмету (явища) та характеризується як “дія за значенням “розпоряджатися” [23, с. 1069] - визначати долю того або іншого суб’єкту або об’єкту. Інші джерела розуміють значення слова “розпорядчий”, як певну властивість, що передбачає наказ або настанову на певні управлінські вчинки [140, с. 695]. Поєднуючи зазначені тлумачення вказаного сполучення слів, можливо встановити єдине визначення поняття “розпорядчий акт”, під яким слід розуміти певний офіційний, писаний документ, що закріплює веління відносно певної особи, явища, події або предмету, змістом якого є управлінські вчинки.

Отже, на нашу думку, розпорядчий акт являє собою певний офіційний документ, що закріплює владне веління уповноваженого суб’єкту, поширюється та є обов’язковим для підвладних, націлений на неухильне виконання його вимог зі сторони адресатів, з метою встановлення певного порядку та стабільності в управлінських відносинах.

Враховуючи вказане вище, на нашу думку, одним із основних критеріїв для виокремлення розпорядчих актів із системи

актів правозастосування є не лише їх управлінський характер, але і певні характерні юридико-технічні особливості (ознаки) розпорядчих актів. Серед таких особливостей можливо виокремити наступні:

- офіційність закріплення та прояву, що означає не лише загальнообов'язковість, конкретність та чіткість документу, але і його вагоме значення та впливовий характер на поведінку підвладних суб'єктів;
- письмовий характер документу, що уособлює в собі певну послідовність використання мови письма, з метою найбільш оперативного доведення змісту розпорядження до адресатів;
- мовленнєве навантаження розпорядчого акту має офіційний діловий стиль викладення та визначає веління однієї особи по відношенню до іншої;
- має лаконічний характер та максимально ємний зміст інформації для оперативного усвідомлення підвладним вимог владарюючого суб'єкту;
- наявність необхідних реквізитів та чіткої внутрішньої структури, що забезпечує універсальність використання розпорядчого документу та усвідомлення його змісту.

Особливістю розпорядчих актів правозастосування є і те, що вони приймаються на різних рівнях управління, значним колом державних органів та їх посадових осіб. Вони складають найбільш загальну і багаточисельну групу правових засобів реалізації нормативних актів, націлених на забезпечення динамічного розвитку практично усіх найважливіших сфер суспільного життя та їх якісного перетворення.

На нашу думку, умовно розпорядчі акти можна поділити на дві групи:

- акти зовнішньої дії, що націлені на реалізацію владного веління поза межами підприємства, установи, організації;
- акти внутрішньої дії, змістом яких є втілення волі владарюючого суб'єкта в роботу його підвладних співробітників.
- Крім загальних вимог, які висувуються до актів розпорядчого характеру (додержання принципу компетенції органу; відповідність акту матеріальному змісту правової норми; визначеності форми, приписаної правовій нормі), акти даної групи повинні відповідати і спеціальним юридико-технічним вимогам, а саме:

- стислість і точність викладення інформації, виключення подвійного тлумачення змісту документа;
- формування, по можливості, простих за змістом документів, тобто таких, які містять одне веління, з метою полегшення та прискорення його сприйняття;
- текст документа доцільно структурувати на такі смислові частини як вступ, докази, закінчення;
- доцільно використовувати трафаретні та типові форми документів при викладенні обставин ситуацій, які повторюються [7, с. 550-555].

Композиційне оформлення розпорядчих актів визначається їх змістом та являє собою взаємне розташування частин акту в певній послідовності. В залежності від сфери та предмету вирішення того або іншого питання композиція акту правозастосування може бути більш або менш складною, тобто за змістом акти можуть бути прості і складні. Простим є акт, присвячений одному питанню і який не має будь - якого поділу тексту (змісту) на частини. Складні акти є багатоаспектними і містять зовнішньо виражений поділ на смислові розділи. Зміст таких актів в багатьох випадках структурується в пункти, які мають цифрові позначення. Крім того, вони можуть мати заголовок і описову частину [59, с. 42-47].

Продовжуючи характеристику юридичної техніки розпорядчих актів, варто зазначити про те, що особливість юридико-технічних характеристик розпорядчих актів може визначатися, з однієї сторони, через особливості визначення поняття “розпорядчий акт”, його характерних рис та різновидів, а з іншого боку – через вивчення практики розробки та прийняття розпорядчих актів на прикладі суб’єкту правозастосування з метою вироблення певного сталого вчення про юридичну техніку розпорядчих актів та наукового обґрунтування шляхів удосконалення юридико-технічних характеристик цих актів.

Таким чином, подальше вивчення юридичної техніки розпорядчих актів, на нашу думку, пов’язується із аналізом практики роботи над складанням, прийняттям та втіленням “в життя” цих документів. Вказану проблематику спробуємо дослідити на прикладі роботи господарських судів України в рамках розпорядчої роботи суб’єкта правозастосування.

Діяльність господарського суду забезпечується системою процесуальних, управлінських та інших правових актів, що складають його документаційну базу. При підготовці та оформленні правових

актів необхідно дотримуватись правил, які забезпечують їх юридичну силу, оперативне і якісне виконання та пошук, можливість обробки за допомогою засобів обчислювальної техніки, використання документів як джерела інформації. Вказаний акт має юридичну силу при умові видання його уповноваженим суб'єктом із дотриманням встановленої процедури та за наявності обов'язкових для даного виду документа реквізитів, зокрема: найменування організації-автора, найменування виду документа, заголовок до тексту, дата, номер, текст, візи, підпис тощо.

Як правило, текст розпорядчого акту вміщує в собі наступні три частини:

- вступну - у якій викладаються підстави, причини, цілі, завдання складання документа;
- описову - у якій викладаються обставини, факти, посилання на нормативно-правові акти, аргументація автора документа;
- заключну - у якій викладаються висновки, пропозиції, клопотання, рекомендації, рішення тощо [54].

На нашу думку, структурну будову розпорядчих актів складають наступні елементи, які розміщені в логічній послідовності, а саме: вступна, констатуюча та резолютивна.

У вступній частині викладаються наступні відомості: найменування організації (відомства), в склад якого входить заклад; назва виду акту (наказ, рішення, розпорядження; дата, номер і місце складення (прийняття) акту; заголовок до тексту, тобто заголовок наказу, рішення.

Після вступної частини у акті іде текст, в якому викладається зміст питання, зазначаються обставини справи, з приводу яких приймається даний акт. При цьому наводяться зроблені висновки, обґрунтування, робиться посилання на положення відповідного нормативно-правового акту. Ця частина акту називається описово - мотивувальною (констатуючою).

Розпорядча (резолютивна) частина розпорядчого акту починається з розпорядчого формулювання: для наказів – “наказую”, розпоряджень – “зобов’язую”, “пропоную”, рішень - (правління, збори) “вирішує”. Іноді додається ще наступна формула: “на основі викладеного”, “керуючись тим-то...”. І вже після цього іде викладення розпорядчих дій з фіксацією необхідних заходів, строків виконання і виконавців. Резолютивна частина, як правило, містить декілька пунктів і має нумерацію. В останньому пункті слід передбачати осо-

бу, на яку покладається контроль за виконанням волевиявлення, яке відображене в акті.

Однак, слід зауважити, що на практиці при розробці акту розпорядчого характеру не завжди виникає необхідність проведення констатації обставин, тобто розгорнутої мотивувальної частини. Наприклад, при звільненні працівника за власним бажанням, застосуванні заходів заохочення, наданні відпусток та в інших випадках акти містять лише одну розпорядчу частину [102, с. 95-100].

Зустрічаються акти, в яких описово - мотивувальна частина і резолютивна мають змішаний характер. Іноді зустрічаються композиції тексту наказу, які поділяються на описову та розпорядчу частини. Слід зазначити, що дуже часто описова частина має лаконічний характер та розміщується разом з розпорядчою. Наприклад:

Звільнити:

Іванова Петра Івановича, секретаря судового засідання з 27.02.2006 року за власним бажанням у зв'язку з переведенням його на роботу в іншу установу (ст. 32 Кодексу законів про працю України [68]).

Підстава:

Заява Іванова П.І., копія листа директора установи з проханням про переведення на інше місце роботи.

Звернемо увагу на таку важливу особливість актів про звільнення, як обов'язкове вказування підстави, в зв'язку із чим був виданий акт (заява, доповідна записка, стаття Кодексу законів про працю України [68]).

Таким чином, розпорядчу частину наказу слід розпочинати словами: "Призначити", "Звільнити", які друкуються від межі лівого поля. Після них, наступним реченням вказується прізвище працівника, ім'я, по - батькові (без скорочень), посада, строк звільнення, призначення або переводу, стаття Кодексу законів про працю України [68] (у випадку звільнення). При прийомі на роботу вказується заробітна плата (оклад) працівника, режим праці (постійна або тимчасова праця), з випробувальним терміном або без нього.

Вищевказані накази можуть складатися на декілька працівників не залежно від того, приймаються вони на роботу чи звільняються. Такі накази повинні мати композиційний поділ на декілька пунктів, кожен із яких повинен стосуватися окремого працівника.

До числа ж необхідних реквізитів (за виключенням власне текстів) розпорядчих актів можна віднести: найменування акта, поряд-

ковий номер, дата видання, назва органу, який видав даний акт, підпис, печатка [55, с. 65-73].

У відповідності до вимог ГОСТу [37] організаційно - розпорядчі документи мають встановлений комплекс реквізитів і сталий порядок їх розміщення. В цей перелік входять наступні реквізити: Державний герб; емблема підприємства; код організації за загальнодержавним класифікатором підприємств і організацій; код форми документу за загальнодержавним класифікатором управлінської документації; найменування підприємства; найменування структурного підрозділу; індекс підприємства зв'язку, поштову адресу, номер телетайпу, номер телефону, номер рахунку в банку; назва виду документу; дата; індекс; посилання на індекс та дату вхідного документу; місце складання або видання; гриф обмеження доступу до документу; адресат; гриф затвердження; резолюція; заголовок до тексту; відмітка про контроль; текст; відмітка про наявність додатків; підпис; гриф погодження; візи; печатка; відмітка про завіряння копії; прізвище виконавця і номер його телефону; відмітка про виконання документу та направлення його в справу; відмітка про перенос даних на електронний носій; відмітка про поступлення.

Обов'язковим реквізитом індивідуального, в тому числі і розпорядчого, акту є підпис. Правом підпису розпорядчих актів наділено посадову особу того або іншого органу у відповідності з їх компетенцією. Так, у одноособових органах акти підписуються однією посадовою особою, а в колегіальних органах, які здійснюють розпорядчу діяльність, розпорядчі акти підписуються всім колективом або керівництвом зборів колективу відповідно до посадових положень та регламентних документів [4, с. 35-47].

Правові акти колегіальних органів, які приймаються у одноособовому порядку, мають один підпис. Два і більше підписів проставляються лише в тому випадку, якщо за зміст документу несе відповідальність декілька осіб (наприклад, фінансовий документ, акти, які приймаються декількома органами спільно).

Підписується, як правило перший екземпляр акту. В склад підпису входить: посада особи, яка підписує документ (повна, якщо документ написаний не на бланку, і скорочена - на документі, складеному на бланку), особистий підпис і його розшифровка. При підписанні документів, складених комісією, вказується не посади осіб, які склали даний документ, а розподіл обов'язків в складі комісії (голова комісії, члени комісії).

Для тих актів правозастосування, які приймаються за згодою, необхідним реквізитом є відмітка про таку згоду. Згода буває внутрішня (з різними підрозділами посадовими особами) і зовнішня. Формою внутрішньої згоди (проекту) акта є візування проекту. Віза включає в себе особистий підпис особи, яка візує документ, а також дату погодження. Візи проставляються на першому екземплярі документу. Зовнішнє погодження оформлюється грифом погодження, довідкою погодження або представленим протоколом обговорення проекту акта на засіданні колегіального органу. Гриф погодження включає в себе наступні елементи: слово “ПОГОДЖЕНО”, найменування посади, особистий підпис, ініціали і прізвище особи, з яким погоджується акт, дату погодження.

Необхідним реквізитом оперативних - виконавчих актів можна вважати і дату. Як вже зазначалось, дата відіграє важливе значення при вирішенні питання про юридичну силу і дію актів у часі. Окрім того, вона необхідна для юридичної оцінки правовідносин, які виникають на основі акту. Якщо є суперечності щодо дати видання акту, то юридична сила такого акта може бути поставлена під сумнів [157, с. 100-120].

Достатньо велике значення має і порядковий номер, який проставляється на розпорядчому акті. Акт, оформлений без номеру, викликає сумнів в тому, чи пройшов він офіційну реєстрацію в канцелярії або іншому структурному підрозділі.

Необхідно згадати і про особливості форми розпорядчих актів, які приймаються в спільному порядку. Ці особливості обумовлені призначенням і особливостями змісту спільних актів. Особливість спільних актів полягає у наявності додаткових реквізитів (таких як вказування найменування органів, які спільно приймають даний акт, складний порядковий номер, підписи осіб, компетентних від імені свого органу приймати спільний акт), чіткий структурний підрозділ окремих частин тексту, наявність заголовку, вступної частини, додатків. В Україні передбачена можливість видання спільних правових актів, однак сам порядок їх видання законодавцем не визначений. Практика йде шляхом прийняття вказаних актів на спільних засіданнях зацікавлених органів. Наприклад, це можуть бути розпорядчі документи, що торкаються фінансування освіти, охорони здоров'я тощо, які приймаються спільно профільним міністерством та міністерством фінансів.

Враховуючи проведений вище аналіз специфіки розпорядчих актів та їх юридико-технічного оформлення, можливо зробити ряд

висновків, що мають рекомендаційне значення та націлені на вдосконалення юридико-технічного забезпечення розробки й прийняття розпорядчих актів, а саме:

Слід рекомендувати установам та відомствам створювати інструкції та правила внутрішнього користування, які б більш предметно, у відповідності до вимог повсякденної практики, визначали порядок формування та оформлення розпорядчих актів правозастосування.

Доцільно активізувати науково-методичне забезпечення правозастосування в цілому та юридико-технічного забезпечення зокрема шляхом видання відповідних профільних збірників методичних матеріалів, проведення предметних нарад, семінарів, консультацій із суб'єктами правозастосування щодо недопущення помилок при виданні розпорядчих актів.

Позитивним для практики правозастосування та юридико-технічної будови актів правозастосування є проведення уніфікації правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки розпорядчих актів, популяризація шаблонної (бланкової) форми прийняття розпорядчих актів, що надасть змогу прискорити прийняття розпорядчих актів, їх виконання тощо.

Підбиваючи підсумки проведеному науковому дослідженню варто звернути увагу на те, що юридико-технічні особливості розпорядчих актів, їх дослідження та аналіз має важливе значення для формування цілісного знання про феномен правозастосування та юридичної техніки взагалі.

Враховуючи результати вже проведеного наукового дослідження можливо зробити висновок про те, що юридична техніка розпорядчих актів є складовою частиною юридичної техніки актів правозастосування, що обумовлено загальним співвідношенням між феноменом розпорядчих актів та більш загальною категорією – актами правозастосування. З іншої сторони специфіка юридичної техніки розпорядчих актів визначається особливістю правового статусу суб'єктів, які приймають вказані акти, правовим становищем адресатів, на яких поширюється дія вказаного документу, особливістю його змісту, що передбачає обов'язкове виконання веління автора розпорядчого акту, а також організацією роботи підвладних структур.

В свою чергу, зроблені у цьому підрозділі висновки надають змогу поставити наступні дискусійні питання для подальшого дослідження юридичної техніки як багатоаспектного явища, різновидом якого є юридична техніка актів застосування норм права, яка в свою

чергу поділяється на юридичну техніку розпорядчих актів, юридичну техніку процесуальних актів тощо.

3.2. Особливості юридичної техніки процесуальних актів.

Сучасний розвиток законодавчої бази України вимагає не лише формування якісних нормативно-правових актів, які відповідають всім вимогам юридико-технічної будови, але і вдосконалення правозастосовчої діяльності, що є засобом ефективної реалізації вимог норм права у життєдіяльність суспільства.

Продовжуючи наукове дослідження юридичної техніки актів правозастосування, слід зазначити, що формування системи актів застосування норм права, як правило, характеризується особливими рисами процедурності розробки й прийняття. Функціонування інституту правореалізації безпосередньо пов'язане із певною, чітко визначеною послідовністю в роботі уповноважених суб'єктів, що забезпечує повноту й об'єктивність розгляду тієї або іншої практичної ситуації та узгодження її із вимогами норм права.

Оскільки процес правозастосування має офіційний характер та вимагає належного рівня правового забезпечення, постає питання щодо специфіки втілення самого змісту цього процесу та його результату (сформованого у свідомості уповноваженого суб'єкта рішення) у змісті відповідного акту правозастосування. Процесуальний зміст діяльності суб'єктів правозастосування, результатом якого є прийняття відповідного документу, обумовлює офіційний, процесуальний характер самих актів, в яких відображається не лише рівень юридико-технічних знань суб'єктів та законність порядку прийняття цих документів, але і сам процесуальний порядок профільної діяльності суб'єкта застосування норм права.

Процесуальні акти як результат розгляду певної індивідуальної справи або відображення окремих етапів розгляду справи вміщують в собі не лише висновки, які зроблені уповноваженими органами по справі, але і закріплюють всю процедурність вивчення, дослідження й аналізу матеріалів (обставин) справи, змістом якого є певний логічно-послідовний інтелектуальний процес, що здійснюється з метою встановлення істини та прийняття об'єктивного рішення в рамках вимог норми права. Вказана специфіка процесуальних документів надає змогу виокремити їх в самостійну групу та обумовлює мож-

лівість предметного наукового дослідження вказаної категорії актів, вивчення їх природи, сутності, значення та особливостей юридико-технічної будови.

На сьогодні в юридичній літературі загальний процес правозастосування, як правило, пов'язується із певною процедурою розгляду тієї або іншої індивідуальної справи, юридико-технічним змістом якої є:

- процес здійснення владної реалізації правових норм, що складається із сукупності послідовних стадій (аналізу фактичних обставин справи; обрання норми права; усвідомлення змісту та значення юридичної норми; роз'яснення змісту юридичної норми; прийняття рішення) [160, с. 385];
- формування рішення як результат роботи правосвідомості щодо виявлення та оцінки доказів, встановлення та аналізу фактичних обставин справи, їх кваліфікації, а також подальшої інтерпретації відповідної правової норми [92, с. 385];
- професійна розумова діяльність, що націлена на встановлення фактичних обставин справи, подальше обрання правової норми та проведення її аналізу, що завершується прийняттям відповідного рішення та його документального оформлення [28, с. 31];
- творча владна діяльність компетентних державних органів, організацій, посадових осіб, а також уповноважених державою громадських органів, організацій, посадових осіб щодо розгляду конкретних життєвих ситуацій, справ і прийняття по ним індивідуальних, персонально-визначених владних рішень [56, с. 6];
- прийняття рішення по справі, що являє собою відповідний акт застосування права [103, с. 488].

Враховуючи вказані підходи до розуміння змісту процесуального аспекту правозастосування, слід звернути увагу на те, що, поділяючи процес правозастосування на певну кількість стадій, позиція вчених є одноставною стосовно того, що результатом вказаної діяльності є прийняття рішення по справі, яке є формою прояву юридико-технічних правил побудови процесуального документу. Саме на цьому етапі за допомогою правил і прийомів юридичної техніки відбувається трансформація сформованого висновку суб'єктом правозастосування у певну форму – відповідний акт, в якому, в свою чергу, відображаються ті самі процесуальні передумови його прийняття.

Отже, можливо зробити висновок, що правила і прийоми юридичної техніки процесуального акту є невід’ємним критерієм для забезпечення, з однієї сторони, формування досконалого за формою і змістом акту правозастосування, а з іншої сторони - є засобом закріплення процесуальних основ розгляду справи, що в подальшому надають змогу адресатам цього акту усвідомити процес розгляду справи, рівень аргументованості висновків та відповідність правозастосовчої діяльності вимогам закону.

На нашу думку, вищевказаними вченими явище правозастосування пов’язується із суто “шаблонним” процесом, змістом якого є інтелектуальна діяльність суб’єктів з метою забезпечення відповідності (приведення у відповідність) із вимогами норм права тих або інших конфліктних соціальних ситуацій, в результаті чого формується певний процесуальний документ – акт правозастосування. Однак, вказані юридичні джерела досить поверхнево торкаються питання щодо юридико-технічних характеристик процесуальних актів, що створює певні прогалини у науковому дослідженні актів правозастосування взагалі.

Вже було зазначено в даному монографічному дослідженні про те, що юридична техніка актів правозастосування безпосередньо залежить від специфіки самого акту, з однієї сторони, і від рівня професійної підготовки та досвіду роботи суб’єктів правозастосування, з іншої сторони. Вказана особливість, в тому числі і процесуального акту, зумовлює необхідність проведення наукового аналізу не лише його сутнісних характеристик, але і дослідження його юридико-технічних особливостей. Окрім того, актуальним є питання наукового дослідження специфіки юридичної техніки процесуальних актів, що зумовлюється і практикою правозастосування, оскільки на сьогодні переважна більшість зазначених актів приймається на підставі сформованої практики застосування норм права при відсутності нормативно закріплених та науково обґрунтованих правил і вимог юридичної техніки. Враховуючи вищезазначене, слід зробити висновок, що подальше наукове дослідження специфіки юридичної техніки процесуальних актів має важливе як теоретичне, так і практичне значення, а тому основним завданням даного підрозділу буде вивчення наступних аспектів:

- аналіз існуючих в юридичній літературі підходів до розуміння поняття, природи та сутності процесуальних актів, що обумовлені юридико-технічними особливостями даних докумен-

тів, на підставі чого зробити висновки щодо особливостей юридичної техніки процесуальних актів та її місця у правозастосуванні;

- розглянути практичні аспекти юридико-технічної будови процесуальних актів та встановити місце юридичної техніки процесуальних актів в межах загального інституту юридичної техніки;
- на підставі проаналізованих юридичних джерел сформулювати авторське визначення поняття “процесуальний акт” та проаналізувати його юридико-технічні характеристики;
- сформулювати та обґрунтувати ряд методичних рекомендацій щодо вдосконалення юридико-технічної побудови процесуальних актів.

Процес правозастосування характеризується як певний порядок втілення вимог правових приписів у життя. Роль та значення юридичної техніки акту правозастосування обумовлені рівнем правової культури правозастосування, необхідністю забезпечення високого ступеня внутрішньої узгодженості положень документу; а також рівнем уніфікації та оптимізації текстів і структури актів.

Продовжуючи зазначену думку, варто звернути увагу на те, що надаючи характеристику поняттю і сутності актам правозастосування, в деяких юридичних джерелах також підкреслюється процесуальний характер актів, що приймаються в процесі правозастосування, при чому вказаний процесуальний характер безпосередньо пов'язаний із правилами і прийомами юридичної техніки. Так, О. Р. Михайленко, досліджуючи специфіку процесуальних актів, зазначає, що “завдяки письму розумова, вольова, психологічна діяльність об'єктивується мовними, словниковими і граматичними засобами” [90, с. 7].

В юридичній літературі також обґрунтовується думка про те, що акт правозастосування є певним документом, в якому фіксуються індивідуальні правові приписи щодо вирішення конкретної життєвої справи [154, с. 212]; це є документ (державно-владне рішення), в якому практично втілюється розумова діяльність щодо застосування норм права [127, с. 386]; це документ, що відображає в собі “індивідуально-вольовий наказ” [28, с. 35]. Окрім того в юридичних джерелах значення поняття процесуальний акт розглядається також, як певна професійна діяльність щодо вироблення на основі норми права приписів, які адресовані персонально визначеним суб'єктам [25, с. 46-55].

Окрім того, в юридичній літературі звертається увага на те, що акт правозастосування оформлюється відповідно до правил юридичної техніки, оскільки він є загальнообов'язковим для виконання та забезпечується державним примусом [94, с. 284].

Поєднуючи наукові погляди вказаних вчених можливо зазначити про те, що правила і прийоми юридичної техніки процесуальних актів є не лише засобами оформлення самого документу, але і є тими важелями, що обумовлюють загальнообов'язковість процесуального акту та його забезпеченість державним примусом, оскільки невідповідність форми і змісту документу спричиняє певні юридичні перешкоди для максимального досягнення соціального ефекту, що був закладений суб'єктом правозастосування у змісті акту.

Юридичні енциклопедичні видання також містять окремі підходи щодо розуміння сутності процесуального акту. У вітчизняній юридичній енциклопедії поняття акту правозастосування пов'язується із документальною формою, що приймається уповноваженим компетентним органом держави після розгляду юридичної справи. Акт правозастосування є певною юридичною дією, в результаті якої конкретні факти (життєві обставини) підводяться під відповідну норму права [188, с. 75]. Тим самим, у змісті зазначеного визначення фіксується процесуальний характер “розгляду юридичної справи”, що відображається у відповідному акті, який наділений такими юридикотехнічними характеристиками як документальність та офіційність.

Сполучення слів “процесуальний” та “акт” є складовими елементами поняття “процесуальний акт”, тому встановлення сутності даної категорії вимагає аналізу змісту енциклопедичних джерел, які надають тлумачення окремим елементам даного поняття. Як вже було зазначено у попередніх підрозділах, значення слова “акт”, що міститься у енциклопедичній літературі, визначається як окремий прояв якої-небудь діяльності, дія, подія, вчинок; або як писаний указ, грамота, постанова, державного (суспільного) значення; або як офіційний документ, протокол, запис про який-небудь акт [23, с. 11]; або як єдиноразове діяння, певний вчинок [140, с. 8].

В свою чергу слово “процесуальний” є прикметником як частина мови, що характеризується як певне “відношення до процесу у значенні розгляду судової справи; визначений законом порядок діяльності слідчих і судових органів при розгляді судових справ” [23, с. 997]; як певний розвиток якого-небудь явища, послідовна зміна станів у розвитку чого-небудь [140, с. 658].

Поєднуючи вказані вище значення слів “акт” та “процесуальний” можливо зробити висновок про те, що під “процесуальним актом” слід розуміти певний офіційний письмовий документ, що закріплює рішення суб’єкту правозастосування в процесі розгляду індивідуальної справи та відображає процесуальний характер її розгляду. Як вбачається із зазначених вище енциклопедичних джерел, процесуальність документу тлумачиться як його якісна характеристика, що має безпосередні витоки із процесу розгляду тієї або іншої справи. Саме процесуальність акту обумовлена певними “активними розумовими та фізичними операціями, що вчинюються суб’єктами застосування права з метою розгляду й вирішення конкретної життєвої ситуації, справи” [56, с. 12].

Система правил, прийомів, способів і засобів підготовки найбільш досконалих в юридико-технічному аспекті проєктів правових актів складає комплекс вимог щодо форми акту, його структури, наявності реквізитів, порядку внесення та оформлення змін і доповнень до прийнятого акту, правил розробки нової редакції документа тощо [58, с. 100-110; 100, с. 325; 185, с. 8].

З огляду на це юридична техніка процесуальних актів характеризується як окремий самостійний різновид загальної системи юридико-технічних правил і прийомів, що націлена на формування процесуальних актів у відповідності і на виконання правових приписів. Отже, при створенні нормативно-правового акту, у ньому відбувається практичне відображення правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки шляхом надання нормативно-правовому документу відповідних юридико-технічних характеристик. В процесі правозастосування відбувається своєрідна трансформація вимог нормативно-правового припису, що характеризується відповідними юридико-технічними аспектами, у положення процесуального акту, який також наділений юридико-технічним змістом і формою. Отже, юридична техніка процесуальних актів відіграє конкретизуючу роль у формуванні змісту процесуального документу шляхом втілення вимог правового припису у життєдіяльність суспільства та характеризує інтелектуальну роботу суб’єктів правозастосування у процесі трансформації вимог правових норм за допомогою юридико-технічних правил, прийомів, способів і засобів у зміст процесуального акту.

Продовжуючи вказану думку, можливо стверджувати про те, що за сутністю юридична техніка нормативно-правових актів та юри-

дична техніка процесуальних актів мають однаковий зміст: сукупність правил, прийомів, способів і засобів націлених на уніфікацію та оптимізацію змісту юридичних документів. Однак вказані категорії мають і власну специфіку, що обумовлена різними об'єктами, на які поширюється дія цих правил, прийомів, способів і засобів (нормативно-правовий акт та процесуальний акт), та суб'єктами, що використовують вказані правила, прийоми, способи і засоби юридичної техніки в процесі власної правотворчої діяльності або процесу правозастосування.

Як вже було зазначено у попередньому підрозділі, юридична техніка нормативно-правових актів та юридична техніка процесуальних актів співвідносяться між собою як загальне та особливе і є складними юридичними категоріями. В юридичній літературі зазначається, що юридична техніка правових актів є комплексним поняттям, що має власні різновиди, а саме, законодавча техніка [19, с. 4; 61, с. 38; 69, с. 180; 94, с. 309; 102, с. 143; 149, с. 263]; кодифікаційна техніка [115, с. 104; 168, с. 102]; техніка актів правозастосування [94, с. 196]. Враховуючи те, що юридична техніка правових актів має комплексний, системний характер, обумовлений багатовекторністю проявів і застосування, на нашу думку, юридична техніка процесуального акту також має власну структуру, змістом якої є наступна система блоків правил, прийомів, способів і засобів побудови процесуальних актів:

- сукупність імперативних та рекомендаційних положень щодо методики роботи над текстами процесуальних актів, їх структурою та змістом
- комплекс прийомів викладу думки суб'єкту правозастосування (суду, адміністрації) в судовому рішенні та інших процесуальних актах, що максимально чітко та найбільш повно відображає його вимогу до адресатів процесуального акту;
- система уніфікованих правил щодо порядку вибору суб'єктом правозастосування найбільш доцільної структури процесуального акту, термінології та мови викладення.

На нашу думку, правильним буде твердження про те, що процесуальні акти виконують важливу роль в якості юридико-технічного інструменту в процесі застосування норм права, сприяючи оптимальній реалізації в поведінці людей приписів, які викладені у правовій нормі. За допомогою процесуальних актів правозастосування відбувається матеріалізація не лише суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, а у певних випадках і юридичних повноважень.

Від дотримання правил юридичної техніки залежить рівень досконалості, об'єктивності та повноти змісту процесуального акту. Неухильне дотримання вимог юридичної техніки стосовно текстової побудови проекту акту правозастосування, мови акту, стилю викладення є вкрай необхідним, оскільки впливає на покращення практики застосування норм права та якості й ефективності реалізації норм права в цілому [157, с. 45-58]. В юридичних джерелах справедливо зазначається, що правові акти мають бути законними, обґрунтованими, мотивованими, справедливими, логічними, грамотно і культурно оформлені, а в цілому – високоефективними [90, с. 29].

Враховуючи вищевказаний аналіз співвідношення юридичної техніки правових актів та процесуальних актів, на нашу думку, високий рівень юридичної техніки процесуальних актів є підґрунтям досконалості, точності та чіткості процесуального документу, що значною мірою залежить від ступеня юридико-технічної досконалості правових приписів. Високий рівень юридико-технічної будови процесуального акту визначають також такі особливості стилю мови як: офіційність; документальність, зрозумілість і простота змісту документу.

В юридичній літературі обґрунтовується думка щодо наявності єдиного комплексу вимог, які висуваються до процесуальних актів, мають універсальний характер застосування, поряд із якими функціонують індивідуальні особливості юридико-технічної будови акту, що обумовлені специфікою самого процесуального акту, колоритністю індивідуальної справи, що розглядається, та залежать від розсуду самих суб'єктів правозастосування. Отже, продовжуючи дослідження специфіки юридичної техніки процесуальних актів, варто звернути увагу на існуючі загальні правила, які висуваються до всіх процесуальних актів, та надати предметний аналіз конкретних актів правозастосування, що буде здійснено шляхом аналізу загальної юридико-технічної будови рішень вітчизняних господарських судів.

Серед особливостей юридичної техніки, які притаманні всім процесуальним актам, в літературі виділяються наступні:

- обов'язкове використання у змісті процесуального акту термінології, яка закріплена актами відповідного процесуального законодавства та має єдине значення;
- використання таких форм викладу документального матеріалу, як *опис*, що надає змогу зафіксувати встановлені факти в процесі розгляду справи, та *мислення*, яке покликане відо-

бразити у змісті процесуального акту весь інтелектуальний процес та всі логічні зв'язки розумової діяльності суб'єкту правозастосування з метою встановлення логічно обґрунтованого висновку;

- наявність у змісті процесуального акту як мінімум трьох композиційних, логічно-послідовних частини: *вступної*, де викладається фабула справи; *описової*, що покликана надати максимальний об'єм інформації щодо змісту конкретної життєвої ситуації, яка розглядається; *резолютивної*, яка містить логічно обґрунтований результат розгляду справи та зміст волевиявлення суб'єкту правозастосування по відношенню до сторін спору;
- багатоваріантність конструкцій композиційних частин, що надає змогу будувати процесуальний акт, використовуючи шаблонні звороти та словосполучення для комбінації змісту процесуального акту;
- наявність високого рівня правового забезпечення процесуального порядку розгляду справи та юридичне закріплення обов'язкових складових частин і реквізитів процесуального акту [102, с. 55-60].

Предметне дослідження практики правозастосування та конкретних процесуальних актів дозволяє детально вивчити особливості юридичної техніки та виробити оптимальні шляхи вдосконалення практичної роботи, уніфікації та гармонізації правил, прийомів, способів і засобів юридичної техніки.

Розглянемо використання юридичної техніки на прикладі рішень господарських судів. Зазначені акти заслуговують уваги, оскільки мають принципове значення у загальній системі процесуальних актів, а також мають складний зміст за кількістю юридико-технічних правил, прийомів, способів і засобів, що у них використовуються. Визначаючи перелік вимог до таких документів як судові рішення, варто зазначити, що ці документи повинні включати до свого тексту відомості, які розкривають логічний ланцюжок міркувань суб'єкту правозастосування. Окрім того в текстах повинні бути чітко відображені компетентність, доведеність фактичної сторони справи, правильність юридичної кваліфікації встановлених фактів, оптимальність змісту індивідуалізованого припису.

Відповідно до статті 84 Господарського процесуального кодексу України зовнішня композиція рішення суду складається із вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин [35].

Кожна із частин рішення може бути представлена як конструкція, яка складає перелік обов'язкових або факультативних елементів, що відображають процес розгляду справи в кожній конкретній частині тексту. Відповідно, вступну частину складають: Державний герб; найменування господарського суду; назву документа; дата прийняття рішення; номер справи; найменування сторін по справі; ціна позову; прізвище та ініціали судді (суддів), який розглядає справу; представники сторін, інші особи, які брали участь у судовому засіданні, їх посади;

Елементи вступної частини мають в основному інформаційний характер і помилки при їх оформленні можуть зумовити неточності, ускладнити розгляд справи та створити юридико-технічні перешкоди при можливому подальшому апеляційному та касаційному оскарженні.

Описова частина документа вміщує в собі детальний опис фактичних обставин справи, яка розглядається. Складовими елементами описової частини процесуального документу (судового рішення господарського суду) відповідно до вимог чинного законодавства є стислий виклад вимог позивача, відзиву на позовну заяву, заяв, пояснень і клопотань сторін та їх представників, інших учасників судового процесу, опис дій, виконаних господарським судом (огляд і дослідження доказів і ознайомлення з матеріалами безпосередньо в місці їх знаходження) [35].

Практика роботи господарських судів по розробці та прийняттю процесуальних документів показує, що викладення описової частини рішення досить часто пов'язане із використанням відповідних юридичних конструкцій. Конструкція як засіб юридичної техніки знаходить застосування у рішенні суду в такій специфічній формі як конструкція системи доказів [97, с. 67-79].

Зміст юридичної конструкції має пряму залежність від обраного способу викладу описової частини документу. Практика застосування юридичних конструкцій показує, що існує два таких способи викладення описової частини рішення, а саме: хронологічний та систематичний. Хронологічний спосіб використовується шляхом практичного поєднання двох елементів - описання сутності справи і наявності підтверджуючих документальних доказів. При систематичному способі викладення описової частини рішення суду доказову інформацію як правило об'єднують у наступні конструкції: викладення позиції сторін; опис документальних доказів, які підтвер-

джують невиконання іншою стороною взятих на себе зобов'язань; дослідження доказів; посилання на положення нормативно-правових актів; оцінка обставин справи.

Мотивувальна частина судового рішення вміщує в собі обставини справи, які встановлені судом; причини виникнення спору; докази, на підставі яких прийнято рішення; зміст письмової угоди сторін, якщо її досягнуто; доводи, за якими суд відхилив клопотання і докази сторін; законодавство, яким суд керувався, приймаючи рішення; обґрунтування відстрочки або розстрочки виконання рішення [35]. Саме мотивувальна частина являє собою стисле викладення позиції суду, яка була сформована в результаті судового розгляду справи, щодо оцінки отриманих доказів, вирішення заявлених клопотань, змісту спору, обґрунтованості позовних вимог тощо.

Завершується рішення суду резолютивною частиною, що визначається як логічний висновок, в якому викладається зміст прийнятого рішення, вказуються права і обов'язки учасників правовідносин, зазначаються інші правові наслідки [55, с. 12-19]. Резолютивна частина містить висновок про задоволення позову або про відмову в позові повністю або частково по кожній із заявлених вимог [35].

Отже, можливо зробити висновок, що процесуальний акт має чіткий зміст, послідовний характер викладення процесу розгляду справи та закріплення позиції органу правозастосування щодо обставин справи, міркувань та прийнятого рішення, яке має відповідні правові наслідки. Саме на прикладі рішень господарського суду можливо стверджувати, що процесуальні акти є продуктом професійної роботи уповноваженого суб'єкту, що характеризується відповідністю вимогам юридико-технічної будови процесуального документу.

В літературі звертається увага не те, що наявність помилок у актах правозастосування є наслідком неналежного процесу складання документів [99, с. 54]. Тому, продовжуючи предметне вивчення особливостей юридичної техніки процесуальних актів на прикладах конкретних документів, вважаємо за доцільне надати комплексну характеристику юридико-технічної побудови процесуальних актів, що надасть змогу мінімізувати виникнення юридико-технічних помилок при складанні процесуальних документів.

Однією із важливих особливостей процесуальних актів є їх юридична сила. Юридична сила процесуальних актів залежить від компетенції суб'єкту правозастосування та юридичної сили норми

права, яка реалізується у процесуальному документі. Процесуальні акти обов'язкові і для самих суб'єктів правозастосування, які повинні дотримуватися своїх актів, вживати всіх необхідних заходів для їх виконання, а при винесенні інших актів керуватися нормами права та враховувати раніше видані акти застосування норм права.

Форма процесуальних актів являє собою зовнішній вираз структури і змісту документів. Правильність застосування і побудови тієї або іншої форми процесуального акту є підґрунтям для правильного й точного усвідомлення та виконання вимог процесуального акту всіма визначеними суб'єктами - адресатами. На сьогодні перед суб'єктами правозастосування постає завдання подальшого вдосконалення форми процесуальних актів, її уніфікації та гармонізації із іншими процесуальними документами, що приймаються та функціонують у державі.

Процесуальні акти повинні відповідати вимогам єдиного стилю викладення, лаконічності текстової будови, однозначності формулювань, ясності та повноти змісту документа. Практика роботи судових органів показує, що при написанні процесуального акту, в його змісті використовуються як прості, так і складні речення. Описова частина процесуальних рішень в багатьох випадках містить багато складних речень, що дозволяє відобразити у змісті документу всі смислові відтинки думки суб'єкту правозастосування.

Одним з найважливіших питань синтаксису, яким необхідно володіти судді при написання рішення, є порядок слів у реченні. Порядок слів - це послідовне розміщення усіх компонентів речення, а його основною функцією є фіксація думки суб'єкту від наявного (даного) до нового, від відомого до невідомого.

Іншою специфікою лексики рішень суду є велика кількість стандартних (уніфікованих) фраз, що вироблені практикою суду та використовуються суддями при оформленні тих або інших процесуальних документів. Знання суддею стандартних (уніфікованих) зворотів значно полегшує та прискорює роботу над документом, однак варто пам'ятати, що процесуальний акт є індивідуальним та потребує індивідуальної побудови його змісту з метою найбільш повної та чіткої фіксації змісту прийнятого рішення.

В юридичній літературі справедливо зазначається про те, що до рішення суду, як і до будь-якого іншого процесуального документу, застосовуються загальні правила граматики, орфографії, морфології та синтаксису щодо вибору слів, їх вживання, взаємопов'язаності

між собою. В даному випадку застосовуються як загальні правила української мови, так і вимоги щодо застосування офіційно - ділового стилю викладення документа [75, с. 90-91].

Незважаючи на те, що основу будь-якого рішення складають загальнозживані мовні засоби, для процесуальних актів характерним є широке застосування лексики, яка наповнена чіткими, законодавчо визначеними поняттями й термінами як спеціального юридичного характеру, так і неюридичного (фахового) характеру. Система термінології, яка вживається як у законодавчих актах, так і у актах правозастосування, забезпечує точність думок уповноважених суб'єктів, що є надзвичайно важливим при використанні офіційно-ділового стилю для написання відповідних документів.

Практика роботи господарського суду показує, що досить часто в якості термінів використовуються слова та словосполучення, які мають в юриспруденції відповідне юридично закріплене значення та охоплюється узагальнюючим поняттям - професійна юридична термінологія. Вживання даної термінології визначається текстами нормативно-правових актів. Заміна даних термінів і понять синонімами або близькими їм по змісту словами загального вживання не завжди допустимо, так як вона може лишити опису точності, і крім того, порушити стилістичну однорідність тексту [114, с. 67-75]. У тих випадках, коли неодноразове повторення одного і того ж терміну викликає небажаний стилістичний ефект, і коли контекст дозволяє вживати замість даного терміну інший, що відповідає йому синонімічно, доцільно уникати стилістичної одноманітності. Таким чином, вибір терміну у рішенні суду повинен відповідати наступним вимогам: юридичні терміни і їх синоніми повинні використовуватися у чіткій взаємопов'язаності зі своїм смисловими і стилістичними характеристиками; недопустимо вживання слів, які не забезпечують смислово однозначність і, які порушують стилістичну однорідність тексту.

Розглядаючи спори, які пов'язані з будівництвом, підприємницькою діяльністю, договірними відносинами щодо укладання і виконання договорів купівлі-продажу, поставки, оренди, підряду, перевезення, суддя повинен ознайомитись із відповідною термінологією, яка використовується в даній галузі, з'ясувати її значення та використовувати для написання відповідних процесуальних актів. Вказана термінологія вживається для точної та найбільш адекватної передачі сутності процесуального акту та його змісту. При вживанні неюридичної професійної термінології доцільно дотримуватися пра-

вила, згідно з яким зміст терміну та його значення повинні повністю відповідати тим нормам, які регламентують використання терміну в даному спеціальному середовищі.

Дослідження та аналіз спеціальної неюрідичної термінології - це повсякденна робота судді, що пов'язана із процесом розгляду справи. Розглядаючи будь-яку судову справу, суддя повинен з'ясувати та усвідомити всі деталі справи, вивчити необхідні спеціальні поняття та терміни. Зазначені поняття та терміни він використовує при написанні рішення суду по даній справі.

Отже, узагальнюючи надані практичні характеристики юридичної техніки процесуальних актів, можливо зробити висновок про те, що юридична техніка процесуальних документів, з однієї сторони, є самостійним багатоаспектним явищем, що має власну систему правил побудови форми і змісту процесуального документу (особливості структурної побудови, наявність реквізитів, специфіка стилістики викладення документу, правила використання української мови тощо), а з іншої сторони, юридична техніка процесуальних актів являє собою певний різновид юридичної техніки правозастосування, що відображає специфіку процесуальності відповідного акту правозастосування. Слід також відзначити, що юридична техніка процесуальних актів також має свою систему, що вирізняє юридико-технічні особливості будови як рішень суду, так і інших процесуальних актів, таких як ухвали, постанови тощо.

Враховуючи вказані вище підходи до розуміння методики юридико-технічної побудови процесуальних актів, можливо зробити висновок про те, що процесуальні акти є важливим засобом (документальною формою) реалізації норм права, що націлені на втілення вимог норми права у життєдіяльність суспільства. Крім того, необхідно обов'язково, звернути увагу на те, що важливим є неухильне дотримання вимог юридичної техніки щодо текстової побудови проекту нормативно-правового акту, мови закону, стилю, оскільки це впливає на поліпшення практики застосування норм права і забезпечує цінність та досконалість права в цілому.

Принциповим правилом юридичної техніки є вимога побудови положень документу таким чином, щоб у них не залишалося незрозумілих моментів, а також положень, що мають багатозначний характер. Достовірність є важливою стороною якості інформації в документальному сенсі, особливо, коли діяльність суб'єктів суворо регламентована як і сам процес правозастосування. Інформація,

яка створена суб'єктом правозастосування, повинна максимально задовольняти критерій достовірності, повноцінно відображати фактичний стан справи й містити об'єктивний вихід із конфліктної ситуації, що склалася. Справедливо зазначається в літературі про те, що процесуальні рішення повинні бути належно оформлені, чітко, ясно, грамотно викладені; відрізнятися високою культурою виконання, мовою, юридичною термінологією, офіційно-діловим стилем [90, с. 33].

Одним із найважливіших завдань юридичної техніки процесуальних актів можливо вважати необхідність оптимізації текстів та структури актів. Оптимізація - це процес приведення системи в якісний стан. Таким чином, завданням юридичної техніки є оптимізація по можливості всіх складових елементів юридичної техніки, які застосовуються в процесі прийняття актів правозастосування. Оптимізація повинна охоплювати як змістовну сторону акту, так формальну. Окрім того, практика правозастосування вимагає гармонізації та уніфікації правил юридичної техніки, змісту і структури процесуальних актів. Надзвичайної актуальності набуває питання вироблення й запровадження у практику правозастосування бланкових документів, типових форм актів та шаблонних структурних елементів процесуального документу, які повинні носити науково обґрунтований характер.

Надавши характеристику юридико-технічної будови процесуального акту та встановивши особливості феномену юридичної техніки цих документів, можливо наголосити на її комплексному характері, що націлений на вироблення єдиного уніфікованого юридико-технічного стилю написання актів правозастосування як розпорядчих, так і процесуальних.

Таким чином, розробляючи будь-який процесуальний акт, необхідно проводити якісний аналіз правил, прийомів, засобів та способів юридичної техніки, які використовуються (термінологія, стилістика, композиція, реквізити), щоб у подальшій роботі максимально забезпечити відповідність змісту і форми процесуального акту вимогам юридико-технічної будови документа.

Резюмуючи стан наукової дослідженості проблем правозастосування на сьогодні, спробуємо виокремити наступні шляхи підвищення юридико-технічного рівня якості процесуальних актів:

Доцільно активізувати наукове дослідження проблем юридичної техніки як багатоаспектного системного явища, взагалі, та юридичної техніки процесуальних актів, зокрема, з метою вироблення

методичних рекомендацій щодо практичної побудови змісту і структури процесуальних документів.

Активізувати процес уніфікації правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки процесуальних актів, що заснований на принципах наукової обґрунтованості.

Сприяти підвищенню рівня правової культури та фахової підготовки суб'єктів правозастосування в сфері отримання знань та навичок використання правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки побудови процесуальних актів.

Провести оновлення законодавчої бази з метою детальної регламентації, з однієї сторони, процесуальних аспектів діяльності уповноваженого суб'єкту правозастосування, а з іншої сторони, закріплення положень, що мають імперативний характер та націлені на правову регламентацію правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки.

Підвищувати рівень правового та організаційного забезпечення розробки, обговорення та прийняття процесуальних актів, з метою гарантування їх об'єктивності, повноти та відповідності правовим приписам.

Підбиваючи результати проведеного наукового дослідження, доцільно відзначити те, що правозастосування є багатоаспектною юридичною категорією, яка знаходить свій прояв у різноманітних актах застосування норм права, які в свою чергу є результатом використання уповноваженими суб'єктами правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки.

Процесуальний характер актів правозастосування обумовлений багатьма соціальними обставинами (факторами), основними серед яких є процесуальний характер діяльності суб'єктів правозастосування та наявність юридико-технічних правил, прийомів, способів та засобів, які надають змогу сформуванню єдині, цілісні документи, що, в свою чергу, відображають аспект процесуальної діяльності. Окрім того, юридична техніка процесуальних актів є самостійним явищем, що має власний колорит, використовується уповноваженими суб'єктами, покликана закріпити відповідні вимоги в межах інституту застосування норм права та є складовим елементом більш загального явища - юридичної техніки. Інститут юридичної техніки є комплексним, системним явищем, зміст та різновиди якого мають багатоаспектний характер, що залежить в тому числі і від феномену розпорядчих або процесуальних актів.

Варто звернути увагу на те, що юридико-технічні особливості розпорядчих актів, їх дослідження та аналіз мають важливе значення

для формування цілісного знання про феномен правозастосування та юридичної техніки взагалі.

Враховуючи результати вже проведеного наукового дослідження, в межах цього розділу монографії можливо зробити висновок про те, що

- юридична техніка розпорядчих актів є складовою частиною юридичної техніки актів правозастосування, що обумовлено загальним співвідношенням між розпорядчими актами та більш загальною категорією – актами правозастосування, з одного боку;
- специфіка юридичної техніки розпорядчих актів визначається особливістю правового статусу суб'єктів, які приймають вказані акти, правовим становищем адресатів, на яких поширюється дія вказаного документу, особливістю його змісту, що передбачає обов'язкове виконання веління автора розпорядчого акту, а також організацією роботи підвладних структур, з іншого боку.

Враховуючи проведений вище аналіз специфіки розпорядчих актів та їх юридико-технічного оформлення, можливо зробити ряд висновків, що мають рекомендаційне значення та націлені на вдосконалення юридико-технічного забезпечення розробки й прийняття розпорядчих актів, а саме:

- слід рекомендувати установам та відомствам створювати інструкції та правила внутрішнього користування, які б більш предметно, у відповідності до вимог повсякденної практики, визначали порядок формування та оформлення розпорядчих актів правозастосування;
- доцільно активізувати науково-методичне забезпечення правозастосування в цілому та юридико-технічне забезпечення зокрема шляхом видання відповідних профільних збірників методичних матеріалів, проведення предметних нарад, семінарів, консультацій із суб'єктами правозастосування щодо недопущення помилок у виданні розпорядчих актів;
- позитивним для практики правозастосування та юридико-технічної будови актів правозастосування є проведення уніфікації правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки розпорядчих актів, популяризація шаблонної (бланкової) форми прийняття розпорядчих актів, що надасть змогу прискорити прийняття розпорядчих актів, їх виконання тощо.

В свою чергу, процесуальний характер актів правозастосування обумовлений багатьма соціальними обставинами (факторами), основними серед яких є процесуальний характер діяльності суб'єктів правозастосування та наявність юридико-технічних правил, прийомів, способів та засобів, які надають змогу сформувати єдині, цілісні документи, що, в свою чергу, відображають аспект процесуальної діяльності. Окрім того, юридична техніка процесуальних актів є самостійним явищем, що має власний колорит, використовується уповноваженими суб'єктами, покликана закріпити відповідні вимоги в межах інституту застосування норм права та є складовим елементом більш загального явища - юридичної техніки. Як висновок, можливо зазначити, що інститут юридичної техніки є комплексним, системним явищем, зміст та різновиди якого мають багатоаспектний характер, що залежить в тому числі і від феномену розпорядчих або процесуальних актів.

З метою підвищення рівня якості процесуальних актів можливо виокремити наступні шляхи, а саме:

- доцільно активізувати наукове дослідження проблем юридичної техніки як багатоаспектного системного явища, взагалі, та юридичної техніки процесуальних актів, зокрема, з метою вироблення методичних рекомендацій щодо практичної побудови змісту і структури процесуальних документів;
- активізувати процес уніфікації правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки процесуальних актів, що заснований на принципах наукової обґрунтованості;
- сприяти підвищенню рівня правової культури та фахової підготовки суб'єктів правозастосування в сфері отримання знань та навичок використання правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки побудови процесуальних актів;
- провести оновлення законодавчої бази з метою детальної регламентації, з однієї сторони, процесуальних аспектів діяльності уповноваженого суб'єкту правозастосування, а з іншої сторони, закріплення положень, що мають імперативний характер та націлені на правову регламентацію правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки;
- підвищувати рівень правового та організаційного забезпечення розробки, обговорення та прийняття процесуальних актів, з метою гарантування їх об'єктивності, повноти та відповідності правовим приписам.

ВИСНОВКИ

Наукове дослідження інституту юридичної техніки актів правозастосування, проведене в межах даної монографії, надало змогу розглянути вказаний інститут, з однієї сторони, як самостійне явище, а, з іншої сторони, як елемент юридичної техніки правових актів. Окрім того, було встановлено зміст і особливості актів правозастосування; а також з'ясовано специфіку їх юридико-технічної будови.

З огляду на проаналізовані юридичні літературні джерела, можливо зазначити, що дана робота є однією із перших у вітчизняній юридичній науці, яка комплексно вивчає юридичну техніку актів правозастосування як в теоретико-правовому аспекті, так і практико-прикладному.

Результати монографічного дослідження, насамперед, мають теоретико-правове значення, оскільки зроблені висновки базуються на аналізі широкого кола юридичних літературних джерел, засновані на використанні системи загальнонаукових та спеціально наукових методів, що надало змогу вивчити юридичну техніку актів правозастосування в контексті самостійного інституту, з однієї сторони, та різновиду більш загального явища - юридичної техніки, з іншої сторони.

Практичне значення зроблених висновків виявляється в тому, що вони націлені на вдосконалення практики правозастосування в контексті розробки та прийняття актів правозастосування, що пов'язується із уніфікацією правил, прийомів, засобів і способів юридичної техніки актів, підвищенням рівня кадрового, організаційного та правового забезпечення.

Окрім того, в межах третього розділу монографії авторами проводиться дослідження юридичної техніки актів правозастосування в аспекті їх різновидів, що відображає специфіку юридико-технічної будови найбільш практично поширених актів правозастосування котрі мають розпорядчий та процесуальний характер. Це надало змогу встановити як теоретико-правові засади їх юридико-технічної будови, так і практичні аспекти вдосконалення практики розробки та прийняття розпорядчих і процесуальних актів.

Враховуючи проаналізовані юридичні літературні джерела щодо розуміння специфіки юридико-технічної будови актів правозастосу-

вання надається та обґрунтовується понятійний апарат, а саме надається авторське визначення поняттям:

- юридична техніка, що являє собою сукупність уніфікованих, практико-прикладних та юридико-технічних правил, прийомів, засобів та способів будови найбільш адекватних за формою й досконалих за структурою, змістом та викладом актів правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права, що мають правовий, уніфікований, інструментальний характер та націлені на стандартизацію юридико-технічного викладення актів;
- акт правозастосування, що являє собою рішення, переважно оформлене документально, яке прийняте компетентним органом на основі і у відповідності до правових норм та спрямоване на безпосереднє регулювання конкретних відносин в сфері права між чітко визначеними суб'єктами. Змістом актів правозастосування є визначення та конкретизація обов'язків як передбаченої необхідності діяти певним чином, а також вимога щодо правомірного використання наданих суб'єктивних прав;
- юридичний термін, який можна визначити як слово або словосполучення, що вживається в законодавстві і яке є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний і визначений зміст, відрізняється змістовою однозначністю та функціональною стійкістю;
- структура (композиційна побудова) акту правозастосування, що характеризується як результат літературного витвору являє собою внутрішню будову словесного документу, характеризує його внутрішню та зовнішню організацію, а також є способом забезпечення взаємозв'язку складових компонентів акту;
- розпорядчий акт, під яким слід розуміти певний офіційний, письмовий документ, що закріплює веління відносно певної особи, явища, події або предмету, змістом якого є управлінські вчинки;
- процесуальний акт, що являє собою певний офіційний письмовий документ, що закріплює рішення суб'єкту правозастосування в процесі розгляду індивідуальної справи та відображає процесуальний характер її розгляду.

У першому розділі монографії обґрунтовується думка про те, що юридична техніка є самостійним інститутом, який охоплює зна-

чну кількість правил, прийомів, способів і засобів, котрі умовно можливо поділити на:

- вимоги щодо текстуальної нормативності правового акта, які визначають його правову специфіку та регулятивний зміст, а також є показником юридико-технічної культури суб'єктів правозастосування;
- вимоги щодо текстуальної побудови правового акта, а саме: розробка тексту акта за схемою юридико-логічних зв'язків між елементами норм права; побудова тексту за принципом мінімізації його обсягу та максимізації його нормативного змісту; дотримання структурності правового акта та послідовності викладу положень;
- вимоги щодо забезпечення системного характеру права, а саме: мінімізація кількості правових актів з одного й того самого предмета регулювання;
- вимоги щодо мовної зрозумілості, чіткості та доступності правового акта.
- Окрім того обґрунтовується думка про те, що юридична техніка актів правозастосування є складовою частиною юридичної техніки правових актів, що:
  - характеризує специфіку юридико-технічної будови актів правозастосування;
  - визначається компетенцією відповідних суб'єктів правозастосування, які мають право приймати акти правозастосування;
  - обумовлена правовим становищем адресатів, на яких поширюється дія вказаного документу.

Авторами встановлено, що акти правозастосування виконують роль важливого засобу, інструменту в техніці застосування норм права, сприяючи оптимальній реалізації в поведінці людей приписів, які викладені в правовій нормі. За допомогою зазначених актів відбувається матеріалізація не лише суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, але й в певних випадках також юридичних повноважень.

За результатами наукового дослідження юридичної техніки актів правозастосування в рамках першого розділу монографії можливо зробити наступні висновки:

- інститут юридичної техніки є складною юридичною категорією, що можливо розглядати як в межах правотворчої діяльності, так і у правозастосуванні. В правотворчості він охоплює нормативно-правові акти, встановлюючи техніко-юридичні

прийоми та правила підготовки законів і підзаконних актів. В рамках правозастосування юридична техніка формує систему юридико-технічних вимог побудови актів (судових, процесуальних, розпорядчих документів тощо);

- юридична сила актів правозастосування має похідний характер від юридичної сили нормативно-правових актів. Юридична сила надає актам правозастосування владну можливість породжувати визначені правові наслідки, викликати виникнення, зміну або припинення правовідносин;
- функції актів правозастосування визначають їх цінність та можуть бути класифіковані за характером функціонального призначення норм, які застосовуються, на наступні різновиди:
  - регулятивну функцію, що полягає у забезпеченні позитивного регулювання шляхом прийняття рішень по реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків;
  - охоронну функцію, змістом якої є встановлення відповідальності суб'єкта чи відновлення порушених прав;
  - особливості правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки актів правозастосування виявляються в тому, що вони: є похідними і залежними від юридичної техніки правових актів; відображають особливості правової системи суспільства; забезпечуються різноманітними засобами, у тому числі і нормативно-правовими; впливають на якість акту правозастосування; відображають особливості процесу правозастосування; спричиняють вплив на дієвість правового регулювання; забезпечують процес конкретизації нормативних положень; створюють умови реалізації як наданих суб'єктам можливостей та покладених обов'язків, так і встановленого статусу; закріплюють вимоги до акту правозастосування, дотримання яких свідчить про його законність та правомірність.

У другому розділі монографії авторами звертається увага на те, що розвиток як законодавчої бази, так і системи актів правозастосування в Україні має хаотичний безсистемний характер. Це пояснюється тим, що є наявними прогалини щодо єдиного використання прийомів і засобів юридико-технічної будови документів. Обґрунтовується, що застосування документальних форм та власних правових кліше забезпечує організованість і структурованість тексту. Вони сприяють не лише доступності кожної із структурних частин

тексту, але і забезпечують перехід від однієї композиційної частини до іншої.

Процес правозастосування пов'язаний із побудовою змісту актів правозастосування, що здійснюється на композиційних засадах. Серед композиційних характеристик тексту автори виокремлюють його послідовність, ретроспективність, інформативність, цілісність в структурно-смысловому значенні. Впорядкованість розміщення частин акту правозастосування, з одного боку, забезпечує відображення логічної послідовності всієї багатогранності процесуальних операцій, здійснених в ході діяльності суб'єкту правозастосування, а з іншого - дозволяє в документальній формі узагальнити результати правозастосування, лаконічно викласти всю сукупність висновків, отриманих в процесі здійснення тієї або іншої процесуальної дії.

Серед основних висновків, які зроблені авторами у другому розділі монографії, можливо виокремити наступні:

- мова актів правозастосування характеризується подвійною сутністю, яка полягає в тому, що вона має свою власну специфіку, з однієї сторони, однак відповідає загальним закономірностям лінгвістики, з іншої. Якщо мова в цілому є засобом спілкування людей з усіх питань, що виникають, то мова акту правозастосування, з однієї сторони, обслуговує лише ту сферу суспільного життя, де діє право, а з іншої, має бути простою і доступною для всіх суб'єктів, на яких цей акт розповсюджується;
- мова, стиль та термінологія актів правозастосування мають відповідати певним вимогам юридико-технічного характеру та переважно мати форму кліше, за допомогою яких суб'єкт правозастосування точно і однозначно визначає правозастосовчі дії, правовідносини, а також формулює судження юридичного характеру;
- якість та ефективність актів правозастосування обумовлені особливістю композиційного розміщення їх структурних частин, наявністю логічної послідовності у викладенні всіх елементів акту. Вказані умови є підґрунтям забезпечення композиційності самого документу, з однієї сторони, та формування гармонічної системи актів правозастосування - з іншої.

У третьому розділі монографії авторами аргументується думка про те, що сучасний розвиток практики правозастосування в Україні, з однієї сторони, вимагає неухильного дотримання певної

сукупності обов'язкових вимог, які висуваються до професійної діяльності суб'єктів, а з іншої сторони – потребує чіткого підпорядкування змісту і структури актів правозастосування правилам юридичної техніки, що визначає юридико-технічну досконалість самих документів та професіоналізм діяльності суб'єктів правозастосування.

Процесуальний порядок створення розпорядчого акту характеризується специфічним проявом інтелектуальної роботи суб'єкту, який наділений владними повноваженнями щодо вивчення недоліків управління підвладними, вироблення певного уявлення щодо шляхів подолання неупорядкованості у діях підвладних, трансформація його у зміст та форму розпорядчого рішення з метою максимального досягнення задуманого соціального ефекту. Одним із основних критеріїв для виокремлення розпорядчих актів із системи актів правозастосування є не лише їх управлінський характер, але і певні характерні юридико-технічні особливості розпорядчих актів. Серед таких особливостей можливо виокремити наступні:

- офіційність закріплення та прояву, що визначає не лише загальнообов'язковість, конкретність та чіткість документу, але і його вагоме значення та впливовий характер на поведінку підвладних суб'єктів;
- письмовий характер документу, що уособлює в собі певну послідовність використання мови письма, з метою найбільш оперативного доведення змісту розпорядження до адресатів;
- мовленнєве навантаження розпорядчого акту має офіційний діловий стиль викладення та визначає веління однієї особи по відношенню до іншої;
- має лаконічний характер та максимально ємний зміст інформації для оперативного усвідомлення підвладним вимог владарюючого суб'єкту;
- наявність необхідних реквізитів та чіткої внутрішньої структури, що забезпечує універсальність використання розпорядчого документу та усвідомлення його змісту.

Юридична техніка розпорядчих актів є складовою частиною юридичної техніки актів правозастосування, що обумовлено загальним співвідношенням між феноменом розпорядчих актів та більшою загальною категорією – актами правозастосування. З іншої сторони специфіка юридичної техніки розпорядчих актів визначається осо-

бливістю правового статусу суб'єктів, які приймають вказані акти, правовим становищем адресатів, на яких поширюється дія вказаного документу, особливістю його змісту, що передбачає обов'язкове виконання веління автора розпорядчого акту, а також організацією роботи підвладних структур.

Авторами надано визначення поняттю розпорядчого акту, що являє собою певний офіційний документ, який закріплює владне веління уповноваженого суб'єкту, поширюється та є обов'язковим для підвладних, націлений на неухильне виконання його вимог зі сторони адресатів, з метою встановлення певного порядку та стабільності в управлінських відносинах. В свою чергу процесуальний акт визначається як певний офіційний письмовий документ, що закріплює рішення суб'єкту правозастосування в процесі розгляду індивідуальної справи та відображає процесуальний характер її розгляду.

В останньому підрозділі монографії авторами встановлено, що процесуальні акти як результат розгляду певної індивідуальної справи або відображення окремих етапів розгляду справи вміщують в собі не лише висновки, які зроблені уповноваженими органами по справі, але і закріплюють всю процедурність вивчення, дослідження й аналізу матеріалів (обставин) справи, змістом якого є певний логічно-послідовний інтелектуальний процес, що здійснюється з метою встановлення істини та прийняття об'єктивного рішення в рамках вимог норми права. Правила і прийоми юридичної техніки процесуального акту є невід'ємним критерієм для забезпечення, з однієї сторони, формування досконалого за формою і змістом акту правозастосування, а з іншої сторони - є засобом закріплення процесуальних основ розгляду справи, що в подальшому надають змогу адресатам цього акту усвідомити процес розгляду справи, рівень аргументованості висновків та відповідність діяльності суб'єктів правозастосування вимогам закону.

Обґрунтовується думка про те, що юридична техніка процесуальних актів відіграє конкретизуючу роль у побудові змісту процесуального документу шляхом втілення вимог правового припису у життєдіяльність суспільства та характеризує інтелектуальну роботу суб'єктів правозастосування у процесі трансформації вимог правових норм за допомогою юридико-технічних правил і прийомів у зміст процесуального акту. Також встановлено, що за своєю сутністю юридична техніка нормативно-правових актів та юридич-

на техніка процесуальних актів мають однаковий зміст: сукупність правил і прийомів, націлених на уніфікацію та оптимізацію змісту юридичних документів. Однак вказані категорії мають і власну специфіку, що обумовлена різними об'єктами, на які поширюється дія цих правил і прийомів (нормативно-правовий акт та процесуальний акт), та суб'єктами, що використовують прийоми юридичної техніки в процесі власної правотворчої діяльності або процесу правозастосування.

За результатами дослідження можна виокремити ряд рекомендаційних узагальнюючих висновків, а саме:

- доцільно активізувати наукове дослідження проблем юридичної техніки як багатоаспектного системного явища, взагалі, та юридичної техніки розпорядчих і процесуальних актів, зокрема, з метою вироблення методичних рекомендацій щодо практичної побудови змісту і структури актів;
- рекомендовано активізувати процес уніфікації правил і прийомів юридичної техніки актів правозастосування шляхом його базування на наукових принципах і засадах побудови;
- необхідно сприяти підвищенню рівня правової культури та фахової підготовки суб'єктів правозастосування в сфері отримання знань та навичок використання юридико-технічних прийомів побудови розпорядчих та процесуальних актів;
- доцільно провести оновлення законодавчої бази з метою детальної регламентації, з однієї сторони, процесуальних аспектів діяльності уповноваженого суб'єкту правозастосування, а з іншої сторони, закріпити положення, що мають імперативний характер та націлені на правове регулювання правил і прийомів юридичної техніки;
- необхідно підвищувати рівень правового та організаційного забезпечення розробки, обговорення та прийняття розпорядчих і процесуальних актів, з метою гарантування їх об'єктивності, повноти та відповідності правовим приписам.

Дієвість будь-якого правового або індивідуального припису є найвищим досягненням інститутів правотворчості та правозастосування. Приділяючи увагу теоретико-правовим та практико-прикладним аспектам юридичної техніки актів правозастосування, формується науково обґрунтована основа для формування дієвого механізму застосування норм права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуллаев Н. Д.* Диалектика правотворчества. - Баку: Азернешр, 1972. - 142 с.
2. *Акт* применения права // www.pravoteka.ru
3. *Акты* применения норм права – основные признаки, понятие, виды // www.jurist-online.com
4. *Алексеев В. В.* Форма и содержание процессуальных актов // Советская Юстиция. - 1973. - № 4. - С. 35-47.
5. *Алексеев С. С.* Государство и право: Начальный курс. – М.: Юрид. лит., 1994. – 191 с.
6. *Алексеев С. С.* Общая теория права: Курс в двух томах. – М.: Юрид. лит., 1982. – Т.2. – 359 с.
7. *Алексеев С. С.* Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – 712 с.
8. *Артикуца Н. В.* Мова права і юридична термінологія: Навчальний посібник. Друге вид., змін. і доп. – К.: Стилос, 2004. – 277 с.
9. *Артикуца Н. В.* Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права // Право України. – 1997. - № 12. – С. 58-61.
10. *Бабаев В.К., Баранов В.М., Толстик В.А.* Теория права и государства. - М.: Юрист, 2003. - 256 с.
11. *Бержерон Р. К.* Правила нормопроектування = Regles de redaction legislative. – 1999. – 101 с.
12. *Бия І. О.* Реквізити і структура нормативного правового акта // Держава і право: Збірник наукових праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2001. – Вип.10. – С. 3–6.
13. *Бия І. О.* Нормотворча техніка: поняття і загальна характеристика // Вісник Академії правових наук. – 2002. - № 1(28). – С. 152-157.
14. *Бобылев А. И.* Теоретические проблемы правотворчества в Российской Федерации // право и политика. – 2001. - №9. – С. 38-44.
15. *Боголюбов С. А.* Стиль правовых актов // Советское государство и право. – 1973. - №10. – С. 45-58.
16. *Бойко Л. М.* Теоретические проблемы законодательной техники. - М.: Юрист, 1997. - 175 с.
17. *Большой юридический энциклопедический словарь.* - М.: Книжный мир, 2003. - 720 с.
18. *Большой энциклопедический словарь (БЭС).* – М.: Изд-во Большая Российская энциклопедия, 1994. - 1328 с.

19. Брауде И. Л. Очерки о законодательной технике: На правах рукописи – М.: Всесоюзный институт юридических наук, 1958. – 105 с.
20. Васильев А В. Правотворчество в советском обществе: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук: 12.710 / ВНИИСЗ. – М., 1972. – 21 с.
21. Васильев Р. Ф. Акты управления. – М.: Юрид. лит., 1987. – 234 с.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Істина, 2002. – 752 с.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1329 с.
24. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для вузов. – М.: Новый Юрист, 1998. – 624 с.
25. Витрук Н. В. Акты применения права в механизме правовой реализации прав и свобод личности // Правоведение. - 1983. - №2. - С. 25-30.
26. Власенко Н. А. Законодательная технология. Теория. Опыт. Правила. Учебное пособие. – Иркутск, 2001. – 146 с.
27. Власенко Н. А. Язык права. - Иркутск: Наука, 1997. - 95 с.
28. Вопленко Н. Н. Реализация права. Учебное пособие. – Волгоград: Изд-во Волг. гос. ун-та, 2001. – 46 с.
29. Воронов М. Н. Правовые акты законодательной власти в Украине: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – Х., 1997. – 192 с.
30. Гальперин И. Р. О понятии “текст” // Вопросы языкознания. – 1974. – №6. – С. 23–26.
31. Глаган И. А., Василенко А. В. К проблемам теории правоприменительных отношений // Государство и право. – 1998. - №3. – С. 40-44.
32. Головистикова А. Н., Дмитриев Ю. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 832 с.
33. Голодный М. А. Организация и процедура законотворчества в первые годы Советской власти на Украине (1917-1925 гг.): Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.710. – К., 1971. – 272 с.
34. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року N 436-IV // ВВР України від 02.05.2003 - 2003 р., № 18, ст. 144.
35. Господарський процесуальний кодекс України // ВВР України, 1992, №6, ст.56.
36. Григорьев Ф. А. Акты применения права. - Саратов.: Юрист, 1995. – 120 с.
37. Державний комітет статистики України // www.ukrstat.gov.ua

38. Декрет Кабінету Міністрів України “Про прибутковий податок з громадян” від 26.12.1992 року N 13-92 // ВВР України від 09.03.1993 - 1993 р., № 10, ст. 77.

39. Дідич Т. О. Нормопроекування: теоретико-правовий аспект: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – К., 2006. – 198 с.

40. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження. Монографія. – К.: Київський університет, 2007. – 360 с.

41. Дзейко Ж. О. Сучасний стан та тенденції розвитку законодавчої техніки в Україні: теоретичні аспекти // Вісник Львів. Ун-ту. – серія юридична. – 2006. – Вип. 42. – С. 27-34.

42. Дмитриевцев К. Н. Процесс правотворчества в Российской Федерации: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нижегород. высш. школа. – Нижний Новгород, 1994. – 26 с.

43. Дутко А. Загальна характеристика техніки юридичного нормотворення // Вісник Львів. Ун-ту. Серія юридична. – 2000. – Вип. 35. – С. 46-54.

44. Дюрягин И. Я. Применение норм советского права. - Свердловск: Лебедь, 1973. - 187 с.

45. Завадская Л. Н. Механизм реализации права. – М.: Норма, 1992. – 238 с.

46. Закон України “Про виконавче провадження” від 21.04.99р. № 606-ХІV // ВВР України від 18.06.1999 - 1999 р., № 24, ст. 207.

47. Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” від 15.05.2003 року N 755-IV // ВВР України від 08.08.2003 - 2003 р., № 31, ст. 263.

48. Закон України “Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 21.11.2002 р. // ВВР, № 3, 2003. – ст. 12.

49. Закон України “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” від 21.12.2000 р. № 2181-III // ВВР України від 09.03.2001 - 2001 р., № 10, ст. 44.

50. Закон України “Про систему оподаткування” від 25.06.1991 року N 1251-ХІІ // ВВР України від 24.09.1991 - 1991 р., № 39, ст. 510.

51. Зайцев Ю. Деякі питання стратегії та методики термінологічних робіт у період кодифікації українського законодавства // Українське право. - 1996. - №1. – С. 72-77.

52. Заржевская Т. Н. Закономерности развития юридической техники в правотворческом процессе субъекта Российской Федерации // Проблемы

юридической техники / Под ред. В. М. Баранова. – Нижний Новгород: НГУ, 2000. – С. 130-139.

53. *Зубков М.* Сучасне українське ділове мовлення. - Х.: Торсінг, 2001. - 84с.

54. *Інструкція з діловодства в господарських судах України затверджена Наказом Голови Вищого господарського суду України 10.12.2002 року № 75 // www.rada.gov.ua.*

55. *Ильин И. К., Миронов Н. В.* О форме и стиле правовых актов // Советское государство и право. - 1960. - № 12.- С. 65-73.

56. *Казанчан А. А.* Правозастосувальна діяльність органів місцевого самоврядування України: питання теорії і практики: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства ВРУ. - К., 2005. – 20 с.

57. *Карташов В. Н.* Юридическая техника, тактика, стратегия и технология (к вопросу о соотношении) // Проблемы юридической техники. – Нижний Новгород, 2000. – С. 21–23.

58. *Кельман М. С., Мурашин О. Г.* Загальна теорія права (з схемами, кросвордами, тестами): Підручник. – К.: Кондор, 2002. – 353 с.

59. *Кельман М. С.* Правозастосування як складова частина механізму правового регулювання // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 26. - К.: Ін - т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – С. 42-47.

60. *Керимов Д. А.* Законодательная техника. Научно-методическое и учебное пособие. - М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1998. - 127 с.

61. *Керимов Д. А.* Кодификация и законодательная техника. – М.: Госюриздат, 1962. – 104 с.

62. *Керимов Д. А.* Культура и техника законотворчества. – М.: Юрид. лит., 1991. – 160 с.

63. *Київський національний університет внутрішніх справ // www.naiu.kiev.ua*

64. *Київський університет права НАН України // www.kul.kiev.ua*

65. *Княгинин К. Н.* Охранительные правоприменительные акты. - Екатеринбург: Консум, 1991. - 220 с.

66. *Ковалев М. И.* О технике уголовного законодательства // Правоведение. – 1962. - №3. – С. 142-146.

67. *Ковачев Д. А.* О понятии законодательной техники // Ученые записки ВНИИСЗ. – 1969. Вып. 18. – С. 30–36.

68. *Кодекс законів про працю України // www.rada.gov.ua*

69. *Комианский Г. В.* Логика и структура языка. – М.: Высш. шк., 1965. – 240 с.
70. *Конституція України від 28.06.96р. // ВВР України від 23.07.1996 - 1996 р., № 30, ст. 141.*
71. *Коренев А. П.* Законодательная техника и кодификация советского административного права // правоведение. – 1961. – №3. – С. 33-39.
72. *Корж А. В.* Ділова українська мова для юристів. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 176 с.
73. *Коркунов Н. М.* Русское государственное право. В двух томах. – М.: Новое знание, 1997. – Т.2. – 207 с.
74. *Кравченко С. П.* Мова як фактор правоутворення та законотворення: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Одеса, 2000. – 201 с.
75. *Кравчук М. В.* Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 247 с.
76. *Краткий словарь по философии / Под общей ред. И. В. Блауберга, П. В. Копнина, И. К. Пантина.* – М.: Полит. лит., 1966. – 360 с.
77. *Лазарев В. В.* Применение норм советского права. – Казань: ЛОГОС, 1972. – 170 с.
78. *Лисюткин А. Б.* Юридическая техника и правовые ошибки // Гос. и право. – 2001. – №11. – С. 24-26.
79. *Лукич Р.* Методология права / Д. А. Керимов (ред. вступ. ст.), В. М. Кулиستиков (пер.с сербохорв.). – М.: Прогресс, 1981. – 304 с.
80. *Лисенков С. Л.* Умови забезпечення якості змісту нормативно-правових актів // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2002. – №6. – С. 3–6.
81. *Максуров А. А.* Правовые акты как отражение формы координационной деятельности // Государственная власть и местное самоуправление. – 2001. – №2. – С. 42–45.
82. *Манов Г. Н.* Теория государства и права. – М.: Наука, 2003. – 434 с.
83. *Мартосов А. Н.* О понятии юридической техники // Материалы научной конференции правоведов. – Новосибирск, 1969. – 175 с.
84. *Марфицин П. Г., Кожевников В. В.* Социологический способ толкования норм права и проблемы усмотрения в правоприменительной деятельности // www.mgp.omsk.ru
85. *Марченко М. Н.* Проблемы теории государства и права. Учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 768 с.

86. *Марчук В. М., Николаєва Л. В.* Нариси з теорії права. - К.: Вид-во Істина, 2004. - 304 с.
87. *Мельников В. В.* О понятии индивидуального юридического акта // Труды по правоведению. - Новосибирск: Городец, 1968. - 98 с.
88. *Методика* уточнення складу і вартості пайових фондів майна членів колективних сільськогосподарських підприємств, у тому числі реорганізованих затверджена Постановою Кабінету Міністрів України “Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектору економіки” від 28.02.01р. №177 // Урядовий кур’єр від 15.03.2001 - № 46.
89. *Методичні* рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів, схвалені Постановою колегії Міністерства юстиції України № 41 від 21.11.2000 р. // www.rada.gov.ua
90. *Михайленко О. Р.* Складання процесуальних актів у кримінальних справах. – К.:Юрінком Інтер, 2000. – 256 с.
91. *Михалёва Н. А.* Координация правотворчества в Российской Федерации. – М.: Институт научной информации по общественным наукам, 1996. – 87 с.
92. *Мишкевич А. В.* Нормативные акты Советского государства. – М.: Наука, 1958. – 187 с.
93. *Міжнародна* поліцейська енциклопедія. У 10 томах / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. І. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 1232 с.
94. *Морозова Л. А.* Теория государства и права: Учебник. – М.: Юристь, 2002. – 414 с.
95. *Морозова Л. А.* Юридическая техника (обзор материалов научно-методического семинара) // Гос. и право. - № 11. – 2000. – С. 117-119.
96. *Мурашин О. Г.* Акты прямого народовладья у правовой системе: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. – К., 2001. – 420 с.
97. *Мурашин О. Г.* Правозастосовчі акти прямого народовладдя // Право України. - 1999. - №8. - С. 67-79.
98. *Муромцев Г. И.* Юридическая техника (некоторые теоретические аспекты). – Правоведение. – 2000. - №1. – С. 8 – 20.
99. *Мурсалимов К. Р.* Правоприменительные ошибки. Проблемы теории: Учебное пособие. – Уфа: Уф. юрид. ин-т МВД РФ, 2001. – 142 с.
100. *Мухаев Р. Т.* Теория государства и права: Учебник для вузов.- М.: “Изд-во ПРИОР”, 2001. – 464 с.

101. Мухтарова А. К. Правотворчество в социалистическом обществе. Содержание и оформление: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ин-т философии и права АН КазССР. – Алма-Ата, 1978. – 16 с.

102. Наишц А. Правотворчество: теория и законодательная техника. - М.: Наука, 1974. – 197 с.

103. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. Учебник для юр. вузов и факультетов. – М.: Изд-во НОРМА, 2000. – 552 с.

104. Новый экономический и юридический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. - М.: Институт новой экономики, 2003 - 1088 с.

105. Общая теория права. Учебник для юридических ВУЗов / Под ред. А. С. Пиголкина. – М.: Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1997. – 384 с.

106. Оксамытный В. В., Рахманина Т. Н., Тихомиров Ю. А. Модельные акты // Федеральное устройство: реализация Конституции Российской Федерации. Сборник научных статей. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – С. 248–262.

107. Олійник А. Ю., Гусарев С. Д., Слюсаренко О. Л. Теорія держави і права України. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 163 с.

108. Опорний конспект з курсу “Теорія держави і права” // www.ebk.net.ua

109. Опришко В. Ф. Законотворчість: сьогодні і завтра // Віче. - 1996. - №7. – С. 3-16.

110. Основы теории права и государства в вопросах и ответах: Учебное пособие. – Х.: Одиссей, 2002. – 400с.

111. Павлишин О. Правозастосування як об’єкт філософсько-правових досліджень // Право України. - № 8. – 2004. – С. 21-25.

112. Пашутин В. В. Правова природа розпорядчих актів: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ин-т внутрішніх справ. - Х., 1998. – 18 с.

113. Перетерский И. В. Рецензия на монографию Л. Успенского «Очерки по юридической технике», Ташкент, 1927 // Сов. право. – 1928. - №2. – С. 111-113.

114. Пиголкин А. С. Подготовка проектов нормативных актов. - М.: Наука, 1968. - 147 с.

115. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект): Дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01. - Х., 2000. – 167 с.

116. Поленина С. В. Общая теория права об оптимизации количественных и качественных параметров законов // Правовая политика и правовая жизнь. – 2002. – №1. – С. 30–35.

117. Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.1998 р. № 740 // Офіційний вісник України від 11.06.1998 – 1998 р., № 21, стор. 33.

118. Попов О. В. Проблема содержания и формы права // Академический юридический журнал. – 2004. – №1. – С. 22–26.

119. Популярный энциклопедический словарь. - М.: Научное издательство Большая Российская энциклопедия, 2001. - 1583 с.

120. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації” від 11.12.1999 р. № 2263 // www.rada.gov.ua

121. Постанова Колегії Міністерства юстиції України № 41 від 21.11.2000 р. “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення проєктів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки” // www.rada.gov.ua

122. Правозастосування // www.vuzlib.net

123. Правотворческая деятельность субъектов Российской Федерации. Теория, практика, методика. / С. Л. Богданов, А. В. Гайда, Г. Глисон, М. Ф. Казанцева и др. – Екатеринбург: УрОРАН, 2001. – 441 с.

124. Применение права // www.jurist-enc.info

125. Применение права // www.rudiplom.ru

126. Проблемы теории государства и права / Под ред. С. С. Алексеева. – М.: Юрид.лит, 1987. – 447 с.

127. Пунько О. Характеристика та класифікація правозастосовчих помилок // Право України. - №8. – 2003. – С. 110-112.

128. Рабінович П. М. Юридична техніка законотворення в Україні: загальні проблеми // Вісник Академії правових наук України. - 1998. - № 2(13). – С. 24-28.

129. Рагоз А. И., Грачева Ю. В. Законодательная техника как средство ограничения судебного усмотрения // Гос. и право. – 2002. - №11. – С. 91-97.

130. Рекомендації з питань підготовки, державної реєстрації та обліку відомчих нормативно-правових актів, що затверджені постановою колегії Міністерства юстиції України № 3 від 27.03.1998 р. // www.rada.gov.ua.

131. Риндюк В. І. До питання визначення поняття і видів юридичної техніки // Держава і право: Зб. Наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип.. 27. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – С. 71-78.

132. *Рішення* Господарського суду Закарпатської області від 08.02.05р. по справі за позовом Державної податкової інспекції у Виноградівському районі Закарпатської області, м. Виноградів, до Фізичної особи – підприємця Шуріної Марієти Густавівни про припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця // Архів Господарського суду Закарпатської області, 2005.

133. *Российская юридическая энциклопедия* / Глав. ред. А. Я. Сухарев. – М.: Изд-ий дом ИНФРА –М, 1999. – 1110 с.

134. *Рудкин Ю. Д.* Правотворческие производства: природа, структура, разновидности: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Харьков. юрид. ин-т им. Ф. Э. Дзержинского. – Х., 1984. – 17 с.

135. *Савицкий В. М.* Язык процессуального закона // Вопросы терминологии. - М.: Наука. - 1987. - С. 178-182.

136. *Самощенко И. С.* Некоторые вопросы учения о нормативных актах Советского государства // Правоведение. – 1969. – №3. – С. 28–32.

137. *Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення: Монографія.* – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 220 с.

138. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права. Підручник. 2-е вид. / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2005. – 734 с.

139. *Скакун О. Ф.* Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. – Х.: Эспада, 2007. – С. 840.

140. *Словарь* русского языка / Составит. С. И. Ожегов, глав. ред. С. П. Обнорский. – М.: ОГИЗ, 1949. – 970 с.

141. *Советский Энциклопедический Словарь.* Издание четвёртое / Под ред. А. М. Прохорова. – М.: Советская Энциклопедия, 1987. – 1599 с.

142. *Соотношение* нормативного акта с актами толкования права и актами применения права // www.pravoznavec.com.ua

143. *Сырых В. М.* Законотворчество как вид социального прогнозирования // Проблемы юридической техники. – Нижний Новгород: НГУ, 2000. – С. 48–54.

144. *Талан Ю. М.* Юридические конструкции в советском законодательстве // Развитие социальной деятельности Советского государства и права. Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск, 1980. – С. 18-24.

145. *Тарановский Ф. В.* Энциклопедия права. – 3-е изд. – СПб., 2001. – 456 с.

146. *Текст: структура и анализ* (сборник научных трудов). - М.: Изд-во МГУ. 1989. - 198 с.
147. *Теория государства и права* / Отв. ред. А. И. Денисов. - М.: Юрид. лит., 1998. - 454 с.
148. *Теория государства и права* / Под ред. В. В. Лазарева. - М.: Юрист, 1996. - 458 с.
149. *Теория государства и права. Учебник* / Под ред. А. М. Васильева. 2-е изд. - М.: Юрид. лит., 1983. - 416 с.
150. *Теория государства и права* / Под ред. М. М. Рассолова, В. О. Лучина, Б. С. Эбзеева. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. - 640 с.
151. *Теория государства и права: Хрестоматия: в 2-х т.* / Автор составитель В. В. Лазарев, С. В. Липень. - М.: Юристъ, 2001. - Т.2. - 604 с.
152. *Теория государства и права.* - Харьков: Одиссей, 2005. - 191 с.
153. *Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник* / О.В. Зайчук, А. П. Засць, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко та ін. За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 688 с.
154. *Теорія держави і права: Навчальний посібник* / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.; За загал. Ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 368 с.
155. *Тихомиров Ю. А.* Законодательная техника как фактор эффективности законодательной и правоприменительной деятельности // Проблемы юридической техники / Под ред. В. М. Баранова. - Нижний Новгород: НГУ, 2000. - С. 34-40.
156. *Тихомиров Ю. А.* Законодательная техника. - М.: Городец, 2000. - 272 с.
157. *Тихомиров Ю. А.* Как применять закон. - М.: Наука, 1993. - 285 с.
158. *Тихомиров Ю. А., Котелевская И.В.* Правовые акты. - М.: Городец, 1999. - 157 с.
159. *Тихомиров Ю. А.* Теория закона. - М.: Городец, 1982. - 170 с.
160. *Ткаченко Ю. Г.* Применение социалистического права // Теория государства и права / Под ред. А.М. Васильева. - М.: Юрид.лит., 1977. - 497 с.
161. *Тураева З. Я.* Лингвистика текста. - М: Просвещение, 1986. - 127 с.
162. *Указ Президента України “Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності”* від 23.07.98р. № 817/98 // Офіційний вісник України від 13.08.1998 - 1998 р., № 30, стор. 2.

163. Указ Президента України “Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади” від 09.02.1999 р. № 145/99 // www.rada.gov.ua.

164. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / За ред. О. М. Мироненка. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.

165. Український Радянський енциклопедичний словник: у 3 т. - К.: Голов. ред. УРЕ, 1987. - Т.3. - 855 с.

166. Учебное пособие по теории государства и права / Под ред. В. В. Дяконова // www.allpravo.ru

167. Ушаков А. А. Законодательная техника // Ученые записки Пермского государственного университета. - 1970. - № 2. – С. 70-85.

168. Ушаков А. А. О методе юридической техники // Ученые записки Пермского государственного университета. – Пермь: ПГУ, 1963. – С. 101–118.

169. Ушаков А. А. О понятии в юридической технике и ее основных проблемах // Ученые записки Пермского государственного университета. – Пермь: ПГУ, 1961. - Т. 21. – С. 45-55.

170. Фандалюк О. В. Правозастосувальні акти-дії в механізмі здійснення функцій органами внутрішніх справ: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ін-т внутрішніх справ. - Х., 1999. – 21 с.

171. *Философский энциклопедический словарь*. - М.: ИНФРА, 2000. - 576 с.

172. Червонюк В. И. Теория государства и права: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 704 с.

173. Черданцев А. Ф. Теория государств и права. - М.: Юрайт-М, 2001. – 432 с.

174. Черданцев А. Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике // Правоведение. – 1972. - №3. – С. 12-19.

175. Чернобель Г. Т. Структура норм права и механизм их действия (логические аспекты) // Правоведение. - 1983. - № 4 – С. 20-27.

176. Чигидин Б. В. К вопросу о понятии юридической техники. – Представительная власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. - №5-6. – 2002. – С. 36-38.

177. Чиквиашвили К. С. Структура семантичної організації тексту: Автореф. дис. ... канд. філолог. наук. - Москва, 1980. - 24 с.

178. Чубковец С. Н. Актуальные проблемы применения правил нормотворческой техники при подготовке проектов нормативных правовых актов

// Актуальные вопросы правотворчества в Республике Беларусь: Материалы научно-практической конференции (21 декабря 2000 г.). – Мн.: Нац. Центр законопроектной деятельности, 2001. – С. 149–156.

179. Чулінда Л. І. Залежність тлумачення правових приписів від оформлення переліків у текстах правових актів // Українське право. - 2000. - № 1(13). – С. 30-35.

180. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01 - Київ, 2003. - 16 с.

181. Чулінда Л. І. Шлях вдосконалення законодавства через юридико-лінгвістичні особливості побудови законодавчих текстів // Українське право. - 1999. - №2(12). – С. 61-63.

182. Шаргородский М. Д. Техника и терминология уголовного закона // Сов. гос. и право. – 1948. – №1. – С. 58-65.

183. Шهبанов А. Ф. Вопросы теории нормативных актов в советском праве: Автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. - М., 1975. - 20 с.

184. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України // Концепція розвитку законодавства України: Матеріали науково-практичної конференції (травень 1996 р.). – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – С. 40–42.

185. Шутак И. Д. Теория и практика оговорок в праве: система понятий. Терминологический словарь. – СПб.: Алетейя, 2001. – 203 с.

186. *Энциклопедия по теории государства и права. Акты применения правовых нор: понятие особенности, виды* // www.zakazkursovoi.narod.ru

187. *Юридическая техника: обзор материалов научно-методического семинара* // Юрист. - 2000. - № 1 – С. 45-50.

188. *Юридична енциклопедія: в 6т. / Ред.кол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред.кол.) та ін. – К.: Українська енциклопедія, 1999. – Т.1. – 670 с.*

189. *Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т.5. – 736 с.*

190. *Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2004. – Т.6. – 765 с.*

191. Юков М. К. Место юридической техники в правотворчестве // Правоведение. – 1979. – №5. – С. 44-51.

192. Юсупов В. А. Правоприменительная деятельность органов управления. – Воронеж, 1997. – 245 с.

---

193. Ющик О. І. Юридична техніка: проблеми визначення поняття // Парламентаризм в Україні: теорія та практика / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 26.06.2001 р. – К.: Ін-т законодавства ВР України, 2001. – С. 644-649.

194. Явич Л.С. Общая теория права. – Л., 1971. – 343 с.

195. Язык закона / Под ред. А. С. Пиголкина. – М.: Юрид. лит., 1990. – 192 с.

Пригара Л.І., Ступник Я.В.
П – 75   Юридична техніка актів правозастосування: монографія / Л.І. Пригара, Я.В. Ступник – Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А. Е., 2013. – 158 с.

ISBN 978-966-2668-28-5

Монографія присвячена комплексному дослідженню теоретико-правових і практико-прикладних аспектів юридичної техніки актів правозастосування, як самостійного інституту, який характеризується особливостями структури, положення в системі правил і прийомів юридичної техніки правових актів. Аналізуються наукові підходи сучасних авторів щодо юридико-технічних аспектів конструювання актів правозастосування, конкретизовано поняття «юридична техніка», уточнено визначення понять «акт правозастосування», «юридичний термін», «розпорядчий акт», «процесуальний акт». На підставі проведеного дослідження встановлено особливості юридичної техніки розпорядчих та процесуальних актів, а також обґрунтовано ряд рекомендацій щодо вдосконалення практики їх розробки й прийняття.

Для науковців, практичних працівників, викладачів, аспірантів, студентів, широкого кола читачів, які цікавляться проблемами юридичної техніки.

УДК 347.961.4

ББК 67.310

Наукове видання

ПРИГАРА Леся Іванівна
СТУПНИК Ярослав Валерійович

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА АКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Монографія

Підписано до друку 29.12.2012 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.
Друк офс. Ум. друк. арк. 9,30. Обл.-вид. арк. 7,15.
Тираж 300 шт. Замовлення № 55.

Видавництво ФОП Бреза А.Е.
м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220. Тел./факс: (0312) 64-37-22
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4091 від 15.06.2011р.

Друк: ПП Бреза, тел.: 050-43-22-437